

**HUOSTAANOTETTUJEN JA
LASTENSUOJELULAITOKSEEN SJOITETTUJEN
NUORTEN AJATUKSIA JA NÄKEMYKSIÄ PERHEESTÄ
JA PERHESUHTEISTA**

**Elena Karppinen
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2020**

TIIVISTELMÄ

HUOSTAANOTETTUJEN JA LASTENSUOJELULAITOKSEEN SIJOITETTUJEN NUORTEN AJATUKSIA JA NÄKEMYKSIÄ PERHEESTÄ JA PERHESUHTEISTA

Elena Karppinen
Sosiaalityö
Maisterintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Johanna Kiili
Syksy 2020
Sivumäärä: 102 sivua + 6 liitettä

Tämän maisterintutkielman tarkoituksena on tarkastella kuuden huostaanotetun ja lastensuojelulaitokseen sijoitetun nuoren ajatuksia ja näkemyksiä perheestä ja perhesuhteista. Tarkoituksena on selvittää, miten nuoret määrittelevät perheensä ja perhesuhteensa sekä millaisia muutoksia niissä tapahtuu ja miten perhesuhteita ylläpidetään sijoituksen ja huostaanoton aikana.

Tutkimuksen aineisto koostuu nuorten yksilöteemahaastatteluista ja heidän tekemistään kirjoitelmista. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Aineiston analyysissa teoreettisena näkökulmana painottuu konfiguraationaalinen lähestymistapa perheeseen, perhesuhteiden neuvoteltavuus ja moninaisuus sekä perhesuhteiden institutionaalinen säätely.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että sijoitetut ja huostaanotetut nuoret neuvottelevat perheestään ja sen rajasta yksilöllisesti. Perhe määriteltiin hyvin moninaisesti ja se muodostui itselle kaikkein tärkeimmistä ja läheisimmistä ihmisistä sekä lemmikkieläimistä. Erityisesti äiti korostui hyvin tärkeänä perheenjäsenenä. Perheen määrittelyn taustalla oli sekä biologinen sukulaisuus että tunteet, läheisyys, välittäminen, huolenpito ja kokemus yhteenkuuluvuudesta. Nuorten perheessä ja perhesuhteissa oli tapahtunut muutoksia sekä heidän elämänsä että sijoituksen aikana. Julkisen vallan puuttumisen ja sen antaman avun ja tuen myötä tulehtuneet ja huonot suhteet perheenjäseniin, erityisesti vanhempiin, olivat parantuneet ja lähentyneet huomattavasti. Etäisyys perheestä auttoi nuoria ymmärtämään perheenjäsenten tärkeyden ja vahvistamaan tunnesidettä heihin. Perhesuhteita ylläpidettiin sijoituksen ja huostaanoton aikana yhteydenpidon ja tapaamisten sekä yhteisen ajan ja tekemisen kautta. Julkinen valta sääteli nuorten perhesuhteita ja niiden ylläpitämistä institutionaalisen toiminnan kautta.

Avainsanat: lastensuojelu, sijoitus, huostaanotto, perhe, perhesuhteet

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LASTENSUOJELU JA SIJAISHUOLTO	4
2.1 Lastensuojelu	4
2.2 Huostaanotto lastensuojelun viimesijaisena interventiona	9
2.3 Lastensuojelun sijaishuolto	12
3 LASTENSUOJELULAPSET TUTKIMUKSISSA	16
3.1 Lastensuojelun tarve ja sijoituksen taustatekijät	16
3.2 Lastensuojelulasten asuminen ja muutokset elämässä	19
4 KRIITTINEN PERHETUTKIMUS JA PERHESUHTEIDEN NEUVOTELTAVUUS	24
4.1 Perheen käsite	24
4.2 Perhetutkimus ja perhekäsitykset lastensuojelun sosiaalityössä	27
4.3 Kriittinen perhetutkimus ja konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen	29
4.4 Perhesuhteiden moninaisuus ja neuvoteltavuus	32
4.5 Perhesuhteet ja niiden institutionaalinen säätely	35
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	38
5.1 Tutkimustehtävä	38
5.2 Tutkimusluvut ja tutkimukseen osallistuneet henkilöt	39
5.3 Aineiston keruu	41
5.4 Aineisto ja aineiston analyysi	45
5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	49

6 NUORTEN AJATUKSIA SIOITUKSESTA JA TULEVAISUUDESTA	52
6.1 Sijoitus ja sen syyt	52
6.2 Tulevaisuuden suunnitelmat ja toiveet	57
7 PERHE JA MUUT LÄHEISET IHMISSUHTEET	59
7.1 Sijoitettujen nuorten perhe	59
7.2 Muut läheiset ihmissuhteet	66
7.3 Perheen muuttuminen	68
7.4 Sijoitettujen nuorten koti	69
8 NUORTEN PERHESUHTEET JA NIIDEN YLLÄPITÄMINEN	74
8.1 Perhesuhteet ennen sijoitusta ja sijoituksen aikana	74
8.2 Perhesuhteiden ylläpitäminen sijoituksen aikana	79
8.3 Yhteydenpidon ja tapaamisten onnistuminen	83
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	87
9.1 Johtopäätökset	87
9.2 Pohdinta	91
10 LÄHTEET	94
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastelen kuuden huostaanotetun ja kodin ulkopuolelle, lastensuojelulaitokseen, sijoitetun nuoren ajatuksia ja näkemyksiä liittyen perheeseen ja perhesuhteisiin. Tarkastelen nuorten määritelmiä perheestään ja perhesuhteistaan sekä sijoituksen aikana tapahtuvaa perhesuhteiden ylläpitoa. Lisäksi tarkastelen nuorten perhesuhteissa tapahtuneita muutoksia sijoituksen ja huostaanoton aikana. Tuon esille myös nuorten ajatuksia liittyen heidän sijoitukseensa, kotiinsa ja tulevaisuuteensa.

Huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten perheen ja perhesuhteiden tutkiminen on tarpeellista, sillä kansallinen tutkimus ei juurikaan ole tavoittanut näiden nuorten kokemuksia. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten perheeseen ja perhesuhteisiin liittyvissä suomalaisissa tutkimuksissa on tutkittu muun muassa perhehoitoon sijoitettuja lapsia ja nuoria sekä heidän kokemuksiaan (esim. Valkonen 1995; Hämäläinen 2012), sijoituksen aikaista vanhemmuutta (esim. Vierula 2016) sekä sijoituksen aikaista työskentelyä lapsen perheen ja läheisverkostojen kanssa (esim. Kivistö & Hoikkala 2014). Kansainvälisissä tutkimuksissa on taas puolestaan tutkittu esimerkiksi sijoitettujen lasten perhesuhteita ja yhteydenpitoa heidän perheensä ja perheenjäseniensä kanssa (Andersson 2005 & 2009; Sen & Broadhurst 2011), sijoitettujen lasten biologisten vanhempisuhteiden vaikutusta lasten hyvinvointiin (McWey ym. 2010) sekä sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten aikuisten sosiaalisia verkostoja ja näiltä verkostoilta saatua sosiaalista tukea (Collins ym. 2010).

Myös tilastointi ja uutisointi siitä, että lastensuojeluilmoitukset sekä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut, tuo näkyväksi sijaishuoltoon liittyvän tutkimuksen ajankohtaisuuden ja tärkeyden. Esimerkiksi vuonna 2019 lastensuojeluilmoitusten määrä nousi 7 prosenttia vuodesta 2018, ja niitä tehtiin yhteensä 156 200. Kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna vuoden 2019 aikana yhteensä 18 928 lasta ja nuorta, mikä on noin kaksi prosenttia enemmän kuin sitä edeltävänä vuonna. (Lastensuojelu 2019.) Suomessa myös uusien huostaanottojen määrä kasvaa vuosi vuodelta huolimatta siitä, että pyrkimyksenä on välttää lasten ja nuorten huostaanottoja sekä kodin ulkopuolelle

sijoittamisia. Trendi on erityisen korostunut murrosikäisten kohdalla. Myös laitossijoitusten määrä on kasvanut huolimatta siitä, että niitä on pyritty erityisesti välttämään. (Sipilä & Österbacka 2013, 17, 65.)

Huostaanotto ja kodin ulkopuolelle sijoittaminen tuovat mukanaan monenlaisia muutoksia lasten ja vanhempien elämään, kun lapsen asuinpaikka sijoituksen myötä ei ole enää syntymäperheen kotona. Sijoitus ja huostaanotto muokkaavat olemassa olevia suhteita sekä tuottavat kokonaan uusia. Ne muuttavat sekä lapsena että vanhempana olemisen paikkoja, tiloja ja ympäristöjä. Nämä muutokset voivat olla odottamattomia ja epätoivottavia, mutta myös toivottavia. (Vierula 2016, 262, 266.) Kun lapsi tai nuori sijoitetaan, muuttuvat hänen suhteensa läheisiin ihmisiin usein laajasti (Kivistö & Hoikkala 2014, 13). Sijoituksen myötä ja sen aikana sijoitettujen nuorten perheessä ja perhesuhteissa voi tapahtua monenlaisia muutoksia.

Myös nuorten perheet ja perhesuhteet voivat olla hyvin monenlaisia ja moninaisia, ja siitä, keitä perheeseen kuuluu ja ketkä ovat itsellä tärkeitä ja läheisiä ihmisiä, voidaan käydä yksilöllistä neuvottelua. Usein perhe mielletään yhdessä asuvien ihmisten joukoksi, jotka jakavat arjen keskenään, mutta todellisuudessa perhe ei aina koostu vain äidistä, isistä ja lapsista, vaan perheeseen voi kuulua esimerkiksi myös sukulaisia, ystäviä ja vanhempien uusia kumppaneita (Enroos 2016b, 269). Perhesuhteet eivät noudata esimerkiksi vain biologisen sukulaisuuden tai kotitalouksien rajoja, vaan perheen ajatellaan muodostuvan niistä henkilöistä, jotka ihminen kokee perheeksi (Luotonen 2017). Perhettä ei siten voida määrittellä yksiselitteisesti, vaan se määrittyy eri tavoin eri ihmisille (Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 98). Näin ollen nuoret voivat neuvotella perhesuhteistaan sekä ylläpitää ja rakentaa niitä (ks. Jokinen & Mikats 2018, 53).

On tärkeää ja välttämätöntä tuoda nuorten oma näkökulma esille, sillä nuoret ovat tärkeimpiä tiedonantajia perhesuhteistaan ja niiden merkityksestä sekä omasta elämästään sijaishuollon palveluissa (Andersson 2005; Kananaja & Ruuskanen 2019, 40). Tutkimustieto huostaanoton mukanaan tuomista muutoksista lasten ja nuorten itsensä kertomana on kuitenkin edelleen melko vähäistä. Aikaisempien tutkimusten pohjalta voidaan todeta, että keskeistä lasten kokemuksissa huostaanottoajalta ovat sijaishuoltopaikan arjen käytännöt sekä lapsen suhteet läheisiin ja tärkeisiin ihmisiin.

(Laakso 2016, 157–159.) Huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten ajatusten ja näkemysten tarkastelu liittyen perheeseen ja perhesuhteisiin on näin ollen tärkeää ja perusteltua. Tavoitteenani on tutkielman kautta tuottaa sekä sijoitettuja nuoria itseään että myös heidän vanhempiaan ja lastensuojelun ammattilaisia hyödyttävää tietoa.

Tutkielman luvut etenevät seuraavanlaisesti: toisessa luvussa käsittelen lastensuojelun, huostaanottoon ja lastensuojelun sijaishuoltoon liittyviä asioita. Kolmannessa luvussa tuon esille lastensuojelulapsiin liittyvää aiempaa tutkimusta keskittyen lastensuojelun tarpeeseen ja sijoituksen taustatekijöihin sekä lastensuojelulasten asumiseen ja muutoksiin elämässä. Neljännessä luvussa tarkastelen perheen käsitettä, perhetutkimusta ja konfiguraationaalista lähestymistapaa perheeseen sekä perhesuhteiden moninaisuutta, neuvoteltavuutta ja institutionaalista säätelyä. Viidennessä luvussa tarkastelen tutkimustehtävää sekä tutkielman toteuttamiseen ja metodologisiin valintoihin liittyviä asioita. Kuudennessa luvussa tarkastelen taustatietoja tutkimukseen osallistuneista sijoitetuista nuorista: tuon esille heidän sijoitukseensa liittyviä asioita sekä ajatuksia tulevaisuudesta. Seitsemännessä ja kahdeksannessa luvussa tarkastelen tutkimuksen tuloksia liittyen nuorten perheeseen ja perhesuhteisiin. Tutkielman viimeinen luku sisältää johtopäätökset ja pohdintaa.

2 LASTENSUOJELU JA SIAISHUOLTO

Tässä luvussa tarkastelen lastensuojelua sekä lastensuojelun sijaishuoltoa. Aluksi tuon esille, mitä lastensuojelulla tarkoitetaan ja mikä on sen tehtävä. Tarkastelen myös lastensuojelun asiakkuutta, tilastotietoa lastensuojelusta sekä moniammatillista asiantuntemusta ja horisontaalista neuvoteltavuutta osana lastensuojelutyötä. Lopuksi tarkastelen lastensuojelun viimesijaista interventioita, huostaanottoa sekä lastensuojelun sijaishuoltoa ja lapsen sijaishuollon järjestämistä lastensuojelulaitoksessa.

2.1 Lastensuojelu

Lastensuojelu voidaan määritellä sekä suppeasti että myös laajemman määritelmän mukaisesti. Suppeasti määriteltynä lastensuojelu voidaan nähdä osana yksilö- ja perhekeskeistä sosiaalityötä. Työn tarkoituksena on vaikeassa elämäntilanteessa olevien lasten ja heidän perheidensä tukeminen ongelmista selviytymisessä sekä kehittymään ja kasvamaan tasapainoisesti. (Mikkola 2004, 61.) Lastensuojelun tehtävänä on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Pyrkimyksenä on vanhempien ja huoltajien sekä muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden tukeminen lapsen huolenpidossa ja kasvatuksessa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Tällaista lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (Lastensuojelulaki 417/2007, 3 §, 4 §.)

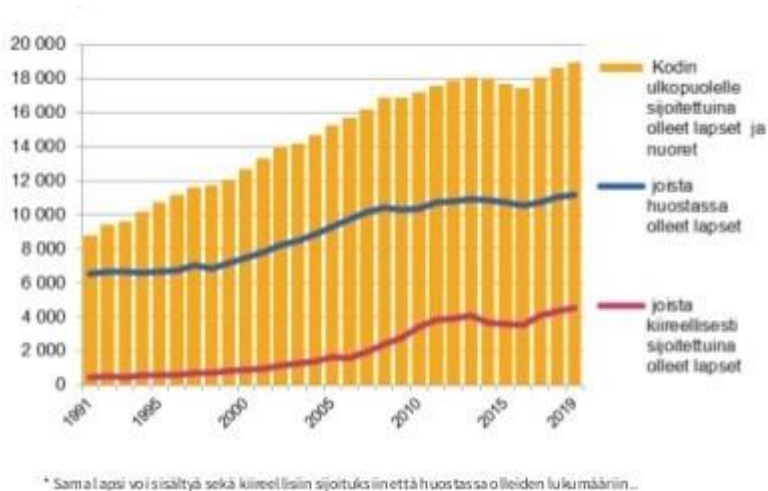
Lastensuojelua laajemmin määriteltessä siihen katsotaan kuuluvan myös lasten ja perheiden taloudellinen tukeminen ja asumisen tukeminen sekä julkiset palvelut, jotka ovat keskeisiä lasten kehityksen ja kasvun kannalta. (Mikkola 2004, 61.) Voidaan myös puhua ehkäisevästä lastensuojelusta, jolla Lastensuojelulaissa tarkoitetaan lasten kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistämistä ja turvaamista sekä vanhemmuuden tukemista eri palveluiden kautta. Lastensuojelun on tällöin pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan havaittuihin ongelmiin riittävän varhain. (Lastensuojelulaki 417/2007, 3 a §, 4 §.) Suomalaista lastensuojelua voi täten kuvata palveluhenkiseksi

järjestelmäksi. Riittävän avun ja tuen sekä ennaltaehkäisevien palveluiden tarjoamisen ohella palveluhenkisen järjestelmän periaatteisiin kuuluu matala interventiokynnys. Interventiot nähdään tilapäisenä keinona tukea perhettä. (Burns, Pösö & Skivenes 2016, 5.)

Lastensuojelussa asiakkuus voi tulla vireille eri tavoin. Asiakkuus voi lähteä liikkeelle perheen itse pyytäessä apua tai muiden ottaessa yhteyttä lastensuojeluun tai vaihtoehtoisesti lastensuojeluilmoituksesta ja lapsen asian puheeksi ottamisena (Heino 2007, 40). Lastensuojelulaki määrittää, että lastensuojeluasias tulee vireille hakemuksesta tai silloin kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muulla tavoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarve. Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun tämän palvelutarpeen arvioinnin perusteella todetaan, että *lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään ja lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia*. (Lastensuojelulaki 417/2007, 26 §, 27 §.) Lastensuojelutarpeen taustalla voi olla sekä tavallisia elämänkriisejä että myös poikkeuksellisen koettelevia oloja ja hyvin vaativia tilanteita (Bardy 2009, 41). Harvoin kyse on yksittäisestä ongelmasta, vaan ennemminkin ongelmat ovat monimutkaisia ja yhteen kietoutuneita. Taustalla voi olla esimerkiksi vanhempien uupumista ja jaksamattomuutta, mielenterveys- ja päihdeongelmia sekä nuorten päihteidenkäyttöön, koulunkäyntiin ja mielenterveyteen liittyviä ongelmia. (Ritala-Koskinen 2018, 78; Laakso 2018, 103.)

Lastensuojelun asiakasmääriä tilastoidaan vuosittain. Tarkastellessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrää vuosina 1991–2019 (taulukko 1), voidaan huomata kodin ulkopuolelle sijoitusten määrän nousseen Suomessa vuosittain vuoteen 2014 asti. Myös huostaanotettujen ja kiireellisesti sijoitettujen lasten määrässä tapahtui tällöin kasvua lähes jokaisena vuonna. Vuodesta 2014 vuoteen 2016 saakka sijoitettujen ja huostaanotettujen lasten ja nuorten määrässä tapahtui kuitenkin laskua. (ks. Lastensuojelu 2019.)

TAULUKKO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä heistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2019 (Lastensuojelu 2019).

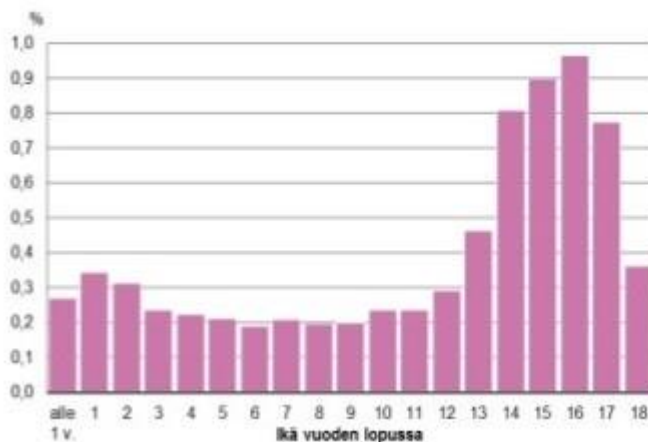

Myös avohuollon asiakasmäärät vähenivät tuolloin. Esimerkiksi vuonna 2015 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli kaikkiaan 73 872 lasta ja nuorta, kun taas puolestaan vuonna 2016 vastaava määrä oli 57 784. Avohuollon asiakasmäärä väheni noin 16 000 asiakkaalla. Tämän asiakasmäärän laskun taustalla on nähtävissä vuonna 2015 voimaan astuneen sosiaalihuoltolain muutos koskien lastensuojelun asiakkuuden alkamisen määritelmää. Sen mukaan perheille tulee tarjota kunkin tilanteen mukaisia sosiaalihuoltolain palveluita tilanteissa, joissa lastensuojelun asiakkuus ei ole tarpeellinen riittävän avun saamiseksi. Lastensuojelun asiakkuus ei näin ollen ala siitä hetkestä, kun lastensuojeluasia tulee vireille ja lastensuojelun tarvetta aletaan selvittämään, vaan siitä, kun lastensuojelulle ja lastensuojelun avohuollon palveluille nähdään olevan tarvetta palvelutarpeen arvioinnin perusteella. (Lastensuojelu 2015; Lastensuojelu 2016.)

Sijoitusten määrät lähtivät kuitenkin taas nousuun vuonna 2017. Kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna vuonna 2017 yhteensä 17 956 lasta ja nuorta, kun taas vuonna 2018 vastaava määrä oli 18 544. Vuonna 2019 kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja määrä (18 928) nousi edelleen. Tällöin kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista 53 prosenttia oli poikia ja 47 prosenttia tyttöjä. Vuonna 2019 kiireellisesti sijoitettiin 4522 lasta, mikä on noin 4 prosenttia enemmän kuin edellisellä vuonna. Huostassa olleiden lasten määrässäkin (11 178) tapahtui kasvua jonkin verran. Huostassa olevia lapsia oli tällöin väestön 0–17-

vuotiaista noin yksi prosentti, ja kiireellisesti sijoitettujen lasten osuus väestön 0–17-vuotiaista oli puolestaan 0,4 prosenttia. Ikävuosittain tarkastellessa eniten kiireellisesti sijoitettiin 16-vuotiaita (ks. taulukko 2). (Lastensuojelu 2017; Lastensuojelu 2018; Lastensuojelu 2019.)

TAULUKKO 2. Vuoden 2019 aikana kiireellisesti sijoitetut lapset ikävuosittain suhteutettuna vastaavaan väestöön (Lastensuojelu 2019).

Lastensuojelulain (417/2007, 4 §) nojalla lastensuojelun on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti. Lastensuojelussa vallitsee niin sanottu lievimmän riittävän toimenpiteen periaate. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että viranomaisen on valittava kaikista mahdollisista vaihtoehtoisista toimenpiteistä lievin tapa puuttua perheen ongelmiin. (Räty 2004, 85.) Lastensuojelulaki painottaa, että lastensuojelussa tulisi ensisijaisesti käyttää avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Näiden avohuollon tukitoimien kautta edistetään ja tuetaan lapsen myönteistä kehitystä. Lisäksi niiden tarkoituksena on tukea ja vahvistaa vanhempien ja huoltajien sekä muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskyykyä ja -mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimia toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä kaikkien näiden henkilöiden kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §, 5 §, 34 §.)

Lastensuojelu voidaan siis nähdä olevan käytännöllistä työtä, jonka ytimenä on avun ja tuen järjestäminen, osoittaen samalla inhimillistä arvokkuutta. Lastensuojelussa perhe ja lapsen oikeuksien kunnioittaminen nähdään ensisijaisena. Lastensuojelun voi nähdä perustuvan lapsikeskeiseen perhelähtöisyyteen. (Bardy 2009, 41–42.) Vaikka lapsikeskeisyys on

lastensuojelussa ideaali periaate, niin toisaalta tutkimustieto kuitenkin haastaa tätä tavoitetta. Esimerkiksi Tulensalo (2015, 3–4) tuo tutkimuksessaan esille, että lapsikeskeisestä periaatteesta huolimatta lastensuojelussa lapsen asema tietäjänä ja mielipiteen kertojana on epäselvä ja lapsen tiedon rooli vakiintumaton. Lasten itsensä kanssa ei välttämättä kovinkaan paljon työskennellä, vaan työskentely painottuu enemmän lasten vanhempiin. Lapsilla on kuitenkin oikeus toimijuuteen, ja lastensuojeluprosessissa heidät tulisi huomioida erityisesti (Muukkonen 2008, 147).

Arvioitaessa lastensuojelun tarvetta ja lastensuojelua järjestäessä on lastensuojelun työntekijöiden pidettävä neuvotteluja, joihin voidaan kutsua lapsi, vanhemmat ja huoltajat sekä muut lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat tai lapsen huolenpitoon keskeisellä tavalla osallistuvat henkilöt ja muut lapselle tai perheelle läheiset henkilöt sekä viranomais- ja muut yhteistyötahot (Lastensuojelulaki 417/2007, 31§). Lastensuojelutyössä tärkeänä asiana korostuu moniammatillisen asiantuntemuksen ja yhteistyön vaatimus. Yhteistyö monen eri tahon kanssa on keskeistä lastensuojelun toteuttamisessa, ja käytettävissä tulisi olla lasten ja perheiden tarpeiden ja vaikeuksien luonteen vaatimaa asiantuntemusta (Kananaja & Ruuskanen 2019, 35, 38). Lastensuojelulain (417/2007, 14 §) nojalla moniammatillinen asiantuntemus on turvattava siten, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on oltava käytettävissään lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon ja oikeudellista asiantuntemusta sekä muuta lastensuojelutyössä tarvittavaa asiantuntemusta. Kananaja ja Ruuskanen (2019, 35) tuovat esille, että käytettävissä tulisi olla myös erikoispalveluita, joissa asiantuntemus liittyy perhedynamiikkaan ja vanhemmuuteen sekä päihde- ja mielenterveysproblematiikkaan, yhteisöpedagogiikkaan ja nuorten kanssa työskentelyyn.

Lastensuojelulain (417/2007, 14 §) mukaan moniammatillisen asiantuntemuksen turvaamiseksi kunnan tai useamman kunnan tulee asettaa yhdessä lastensuojelun asiantuntijaryhmä, joka koostuu sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista. Tähän ryhmään voi kuulua edustajia esimerkiksi lastensuojelusta, aikuissosiaalityöstä, perheneuvolasta, lasten- ja aikuispsykiatriasta, päihdehuollosta sekä päivähoidosta ja koulutoimesta. Moniammatillinen asiantuntemus on tarpeellista muun muassa

lastensuojelutarpeen arvioinnissa, asiakassuunnitelman mukaisten palveluiden järjestämisessä sekä huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevan päätöksenteon yhteydessä. Ryhmää on tarkoitus hyödyntää etenkin erityisen haastavissa tai laaja-alaista pohdintaa vaativissa tilanteissa. (THL 2019.) Pösö (2016) puhuu horisontaalisesta neuvottelullisuudesta ammattilaisten kesken. Se on yleistä suomalaiselle huostaanotolle: huostaanottoon liittyvää harkintaa käydään yhdessä työparin sekä muiden kollegoiden ja asiantuntijoiden kanssa moniammatillisen asiantuntemuksen täydentämiseksi (Pösö 2016, 12). Tarpeellisten eri alojen asiantuntijoiden tiivis osallistuminen lastensuojelun moniammatillisiin tiimeihin eheyttää auttamisen kokonaisuutta ja tukee asiakassuhteen jatkuvuutta sekä osaltaan myös vähentää työn kuormitusta ammattilaisten vertaisryhmien keskinäisen tuen kautta (Kananoja & Ruuskanen 2019, 36).

2.2 Huostaanotto lastensuojelun viimesijaisena interventiona

Lastensuojelullisena toimenpiteenä lapsi voidaan riittävin edellytyksin sijoittaa kodin ulkopuolelle. Lastensuojelulain (417/2007) nojalla lapsi voidaan Suomessa sijoittaa kodin ulkopuolelle kolmella erilaisella viranomaispäätöksellä: avohuollon tukitoimena, kiireellisellä sijoituksella tai huostaanottopäätöksellä. Huostaanoton voidaan katsoa olevan yksi vakiintuneimmista tavoista järjestää lapsen huolenpito, hoitoa ja kasvatus sellaisissa tilanteissa, joissa vanhempia ei ole tai vanhemmat jostain syystä eivät halua tai kykene ottamaan vastuuta lapsen kasvatuksesta yhteiskunnan hyväksymällä tavalla (Pösö 2016, 8). Huostaanotto nähdään kuitenkin lastensuojelutyön viimesijaisimpana toimenpiteenä ja keinona turvata lapsen kasvu ja kehitys (THL 2020).

Lastensuojelulain (417/2007) 40 §:n mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan, mikäli *puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä* tai mikäli *lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään*. Huostaanottoon vaikuttaa täten oleellisesti se, millaiset vanhemmuuteen tai lapseen liittyvät syyt ovat johtaneet siihen, että lapsen terveys tai kehitys on vakavasti vaarantunut

(Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 26). Huomattava seikka on kuitenkin se, että lastensuojelulain (417/2007, 40 §) nojalla huostaanottoon ja sijaishuoltoon voidaan ryhtyä vain silloin, kun lastensuojelun muut palvelut ja tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamisen kannalta sopivia tai riittäviä. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle, vain jos sitä pidetään tarpeellisena ja muut vaihtoehtoiset tukitoimet ovat poissuljettuja (Burns ym. 2016, 8). Huostaanoton ja kodin ulkopuolelle sijoittamisen tulee siten olla lapsen edun mukaista.

Luonteeltaan huostaanotto päätöksenä ja interventiona on normatiivinen. Sen tavoitteena on lapsen edun ja oikeuksien sekä turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen, joten päätöksen ja intervention mielekkyyttä arvioidaan lapsen edun, oikeuksien ja hyvinvoinnin kannalta. Tällöin vanhempien etu, intressit ja tarpeet ovat toissijaisia lapsen etuun ja oikeuksiin nähden. (Pösö 2016, 12; Burns ym. 2016, 235.) Huostaanotolla voidaan suojata lapsen perus- ja ihmisoikeuksia, kuten oikeutta välittömään huolenpitoon. Toisaalta huostaanotto näyttäytyy kuitenkin sosiaali oikeudellisena interventiona. Tällöin huostaanotolla rajoitetaan jokaiselle kuuluvia perus- ja ihmisoikeuksia, etenkin oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen ja/tai oikeutta yksityiselämään ja perhe-elämän suojaan. Huostaanotossa puututaan myös lapsen ja huoltajan väliseen oikeussuhteeseen: huoltajan oikeuksia ja valtuuksia lapseen nähden rajoitetaan. (Huhtanen 2016, 34–35.) Julkinen valta puuttuu yksityisiin suhteisiin siirtämällä lapsen vanhempien välittömästä huolenpidosta ja kasvatuksesta julkisen vallan huolenpitoon ja kasvatukseen (Helavirta, Laakso & Pösö 2014, 288). Huostaanotto on siten lastensuojelun vaativin ja vahvimmin yksilön oikeuksiin ja yksityisiin perhesuhteisiin puuttuva julkinen interventio (Pösö 2016, 12; Enroos 2016a, 195).

Huostaanotto voi kuitenkin perustua sekä vapaaehtoisuuteen että tahdonvastaisuuteen (Huhtanen 2016, 35). Vapaaehtoisesta huostaanotosta on lastensuojelulain (417/2007, 43 §) mukaan kysymys silloin, kun lapsen huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista. Tällöin huostaanotto tapahtuu yhteisymmärryksessä kaikkien osapuolten kesken, kuten Suomessa on yleensä tapana (Helavirta ym. 2014, 288). Tahdonvastaisesta huostaanotosta taas puolestaan on kysymys silloin, kun huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa tätä toimenpidettä. Huostaanoton

nojatessa vapaaehtoisuuteen päätösvaltaa käyttää sosiaalihuollon johtava viranomainen tai hänen määräämänsä muu sosiaalihuollon viranhaltija, sosiaalityöntekijä. Tahdonvastaisessa huostaanotossa päätösvaltaa taas käyttää hallinto-oikeus. (Lastensuojelulaki 417/2007, 13 §, 43 §.) Huostaanoton vapaaehtoisuuden käsite on kuitenkin moniulotteinen, ja sitä on tutkittu vain vähän. Vaikka huostaanotto olisi periaatteessa vapaaehtoinen, ei se sitä kuitenkaan täysin ole. Huhtanen (2016, 37) tuo esille, että sekä tahdonvastaisella että vapaaehtoisella huostaanotolla on samat lapsen ja huoltajan perusoikeuksia rajoittavat oikeusvaikutukset. Yleisesti ottaen oikeuksiin puuttumista voidaan kuitenkin pitää lievempänä vapaaehtoisessa huostaanotossa verrattuna tahdonvastaiseen. Vapaaehtoisen huostaanoton ristiriitaisuus tulee esille myös siinä, että suostumuksen vapaaehtoisuus toteutuu usein puutteellisesti tai se saattaa jäädä näennäiseksi. Vapaaehtoinen suostumus saattaa tapahtua niin sanotusti ”pehmeän pakottamisen” kautta. (Huhtanen 2016, 30, 35; Burns ym. 2016, 8.)

Suomessa huostaanotto on voimassa vain toistaiseksi. Huostaanotto on lopetettava, mikäli huostaanoton kriteerit eivät enää täyty, eikä huostassa pidon ja sijaishuollon tarvetta enää ole. (Lastensuojelulaki 417/2007, 47 §.) Suomalaiselle huostaanotolle on näin ollen ominaista pyrkimys väliaikaisuuteen. Tämä tarkoittaa sitä, ettei pysyvä huostaanotto ja sijoitus ole muodollisesti mahdollinen, mutta käytännössä monet sijoitukset kestävät kuitenkin vuosia. Pysyvän huostaanoton puuttuminen merkitsee toistuvaa huostassa pidon tarpeen arviointia ja huostaanoton purkamisen mahdollisuutta. Huostaanoton lopullisena tavoitteena näyttäytyy siten perheen jälleenyhdistäminen, joka mahdollistuu vanhempien ja heidän olosuhteissaan tapahtuvien muutosten kautta. Suomessa lastensuojelussa uskotaan näin ollen siihen, että huostaanottoa aiheuttaneet tekijät muuttuvat tai ainakin voivat muuttua. Tätä muutosta tulee sekä tukea että odottaa. (Pösö 2015, 18–19, 25 & 2016, 20.) Huostaanottoa voidaankin perustella sillä, että yhteiskunta takaa sen myötä lapselle aiempaa paremman elämän ja laadukkaan palvelun. Huostaanoton ja sijoituksen tavoitteena näyttäytyy laadullisen positiivisen muutoksen tuominen lapsen elämään. (Enroos 2016a, 241, 246, 260.)

2.3 Lastensuojelun sijaishuolto

Sijaishuolto on suomalaisen julkisen palvelujärjestelmän osa, jossa toteutetaan julkisen vallan tekemää interventiota (Enroos 2016a, 224). Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto järjestetään lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla, esimerkiksi perhehoitona tai laitoshuoltona lastensuojelulaitoksessa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 49 §, 57 §.) Sijaishuolto voidaan järjestää myös ammatillisessa perhekodissa (Perhehoitolaki 263/2015, 4 §). Näistä sijoitusmuodoista perhehoito on kuitenkin selkeästi yleisin. Perheisiin sijoitettujen lasten määrä on noussut lastensuojelulain muutoksen voimaantulon eli vuoden 2012 jälkeen (Lastensuojelu 2019). Lastensuojelulaki (417/2007, 50 §) velvoittaa, että lapsen sijaishuolto on järjestettävä ensisijaisesti perhehoidossa. Esimerkiksi vuoden 2011 lopussa huostaanotetuista lapsista 49 % oli perhehoidossa, kun taas vuonna 2019 vastaava osuus oli 57 %. Vuonna 2019 ammatilliseen perhehoitoon oli puolestaan sijoitettuna 11 % ja laitoksiin 29 % huostaanotetuista lapsista. (Lastensuojelu 2019.)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus velvoittaa takamaan lapselle vaihtoehtoisen hoidon, mikäli lapsi *on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä*. Tällöin lapsella on *oikeus valtioon antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen*. (LOS, 20 artikla.) Sijaishuollon ollessa tarpeen lapsen edun kannalta, se on järjestettävä viivytyksettä (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §). Lapsen sijaishuoltopaikan valinta vaatii kuitenkin huolellista valmistelua, harkintaa ja arviointia (Saastamoinen 2010, 102). Lastensuojelulain (417/2007, 50 §) mukaisesti sijaishuoltopaikan valinnassa tulee erityisesti kiinnittää huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä hoidon jatkuvuuteen. Huomiota on kiinnitettävä sijoituksen taustalla oleviin tekijöihin ja ongelmiin sekä lapsen fyysisiin, psyykkisiin, emotionaalisiin ja sosiaalisiin tuen tarpeisiin. Sijaishuoltopaikan tulee vastata näihin sijaishuollon perusteina oleviin ongelmiin sekä lapsen yksilöllisiin hoidon ja huolenpidon tarpeisiin. Sijaishuoltopaikkaa valitessa olennaista on myös huomioida lapsen ikä ja kehitystaso.

(Saastamoinen 2010, 103.) Mahdollisuuksien mukaan tulee ottaa huomioon myös lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta (Lastensuojelulaki 417/2007, 50 §).

Lapsen huostaanoton myötä lapsen asuinpaikka ja arki siirtyy vanhempien kodista tai muusta kodista sijaishuoltoon. Sijaishuollon ja sen mahdollistaman ”julkisen kodin” pyrkimyksenä on mahdollistaa lapselle sellainen arki, jossa lapsen on parempi kasvaa ja kehittyä. Sijaishuollossa otetaan siten kantaa siihen, miksi lapsen oikeudet toteutuvat paremmin uusissa arjen, hoivan ja kasvatuksen järjestelyissä verrattuna syntymävanhempien tai vastaavien luona. Sijaishuollossa lapsen kasvatuksesta, hoidosta ja huolenpidosta huolehtivat viranomaiset, kuten sosiaalityöntekijät, sekä sijaishuoltopaikan aikuiset eli vanhempien sijaiset, mutta vastuuta kuitenkin jaetaan huoltajien kanssa. (Pösö 2016, 12, 14, 19, 21; Laakso 2018, 104.) Sijaishuollossa lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja kasvuolojen järjestämisessä tulee noudattaa, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä on säädetty (Lastensuojelulaki 417/2007, 58 §). Lapselle on turvattava hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi tulee turvata lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Pyrkimyksenä on antaa lapselle turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä koulutus, joka vastaa lapsen taipumuksia ja toivomuksia. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 1 §.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Lastensuojelun käsikirjassa todetaan, että sijaishuollossa hoito ja kasvatusta sisältävät lapsen ja nuoren arjesta huolehtimisen sekä perushoidon. Lapselle tulee tarjota hänen etunsa mukainen kasvuympäristö sekä turvata lapsen kokonaisvaltainen turvallisuus, asettaa rajoja ja valvoa lasta. Hyvään hoitoon ja kasvatukseen kuuluu myös lapsilähtöisyys, lapsen kuuleminen sekä lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. (THL 2019.) Lasta tulee kohdella siten, että hän voi tuntea itsensä hyväksytyksi ja tulevaisuutta ymmärretyksi. Lapsen tulee siten saada osakseen ymmärrystä, hellyyttä, turvaa ja huolenpitoa. (Saastamoinen 2010, 3.) Tämä on tärkeää, sillä sijaishuoltoon tulo on hyvin sensitiivinen tapahtuma lasten elämässä (Enroos 2016a, 225) lapsen muuttaessa yksin sijaishuoltopaikkaan, jossa lapsen arjesta huolehtivat aikuiset sekä arjen rutiinit ja käytännöt ovat lapselle ennestään vieraita (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 18). Sijaishuollossa lapselle opetetaan sääntöjen, rajojen ja sopimusten tekemistä

sekä niiden noudattamista. Lasta opetetaan myös luomaan rajat omalle toiminnalleen sekä ottamaan vastuuta itsestään ja arkensa sujumisesta sekä kasvamaan vastuulliseksi aikuiseksi. (Saastamoinen 2010, 3.) Sijaishuolto voidaan nähdä huostaanoton psykososiaalisena interventiona: hoidollisena, kasvatuksellisena ja kuntouttavana toimintana (Pösö 2016, 21).

Lapsen sijaishuollon aikana on myös otettava huomioon lapsen lähipiiri ja läheiset ihmissuhteet, sillä lastensuojelulaki velvoittaa sijaishuoltopaikkaa turvaamaan lapselle hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Sijaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita läheisiä sekä sijaishuoltopaikassa että sen ulkopuolella. (Lastensuojelulaki 417/2007, 54 §.) Erityisesti huomiota tulee kiinnittää lapsen sisarussuhteiden vaalimiseen: sijaishuoltopaikan on huolehdittava siitä, että lapsi voi säännöllisesti tavata sisaruksiaan (THL 2019). Lapsen sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen tulee kiinnittää huomiota kuitenkin jo varhaisessa vaiheessa, lapsen sijaishuoltopaikkaa valitessa. Lapsen sijaishuolto on järjestettävä niin, ettei etäisyys ole esteenä lapsen yhteydenpidolle läheisten henkilöiden kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 50 §, 54 §.) Sijaishuoltoa toteutettaessa on lapsen edun mukaisella tavalla otettava huomioon myös perheen jälleenyhdistämisen tavoite (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §.) (ks. luku 2.2)

Lapsen sijaishuollon järjestämisestä lastensuojelulaitoksessa puhutaan laissa ja kirjallisuudessa kahdella erilaisella käsitteellä: laitoshuolto ja laitoshoido. Omassa tutkielmassani käytän selvyiden vuoksi laitoshoidon käsitettä. Laitoshoido tuntuu luontevammalta tavalta puhua lapsen sijaishuollon järjestämisestä lastensuojelulaitoksessa, sillä oman näkökulmani mukaan käsitteenä se kuvastaa lapsen hoitoa ja kasvatusta, kun taas laitoshuolto viittaa käsitteenä enemmän mekaaniseen ja terveydenhuollolliseen toimintaan.

Laitoshoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon, huolenpidon ja kasvatuksen järjestämistä lastensuojelulaitoksessa (Enroos 2016a, 226). Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset (Lastensuojelulaki 417/2007, 57 §). Muita lastensuojelulaitoksia ovat esimerkiksi nuorisokodit ja

vastaanottokodit. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät valtio ja kunnat sekä yksityiset yhteisöt. (THL 2019.) Laitoshoitoa järjestetään, mikäli lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla (Lastensuojelulaki 417/2007, 50 §). Laitoshoitoa tulisi täten käyttää vain muiden vaihtoehtojen ollessa poissuljettuja. Perhehoitoa pidetään siis ensisijaisempaan vaihtoehtona laitossijoitukseen verrattuna. (Enroos 2016a, 226.) Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Lastensuojelun käsikirjassa todetaan, että hyvin järjestettyä laitoshoitoa voidaan kuitenkin pitää parhaana ratkaisuna järjestää lapsen sijaishuolto silloin, kun lapsen sijoitus on väliaikainen ja kun laitoshoitoon liittyy kiinteä työskentely lapsen vanhempien kanssa sekä tiivis yhteydenpito lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Laitoshoito on myös usein tarkoituksenmukaisin ratkaisu järjestää sijaishuolto murrosikäiselle lapselle. (THL 2019.)

Steckleyn ja Smithin (2011) mukaan laitoksessa lasten ja nuorten kanssa tehtävää työtä voidaan pitää käytännöllis- moraalisenä työnä. Työ vaatii moraalista, intensiivistä, vastavuoroista, aktiivista ja reflektointia työtä. Työn tarkoituksena on edistää lasten kasvua ja vastata ongelmalliseen käyttäytymiseen sekä tarjota korjaavia ympäristöjä. (Steckley & Smith 2011.) Tarkoituksena on tukea lasten psykologista ja sosiaalista kehitystä sekä ihmissuhteisiin ja koulutukseen liittyviä tarpeita (Fernandez 2007). Laitoksessa nuori voi kasvaa selkeästi ja turvallisesti rajatussa paikassa ja saada hoitoa esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmiin. Hoito toteutuu hoivan ja kontrollin kautta. (Eronen 2013, 60.)

3 LASTENSUOJELULAPSET TUTKIMUKSISSA

Tarkastelen tässä luvussa aiempia tutkimuksia lastensuojelulapsiin liittyen. Tarkastelen tutkimuksien pohjalta ensiksi lastensuojelun erilaisia tarpeita sekä sijoituksen moninaisia taustatekijöitä ja syitä. Sen jälkeen tarkastelen aiempien tutkimusten pohjalta lastensuojelulasten asumista ja muutoksia elämässä. Lastensuojelulasten asuminen voi olla hyvin monipaikkaista ja monenlaista, riippuen esimerkiksi sijoituspaikasta sekä perhesuhteista. Muutoksia voi tapahtua esimerkiksi niin perheessä ja asuinympäristössä kuin nuorella itsessäänkin. On tärkeää tarkastella asumista, elämässä tapahtuneita muutoksia ja sijoituksen taustatekijöitä, sillä lastensuojelulaitokseen sijoitetuilla nuorilla asuminen voi olla moninaista ja myös sijoituksen syyt ja tarpeet sekä myös esimerkiksi perheessä ja perhesuhteissa tapahtuneet muutokset voivat olla monenlaisia. Tässä luvussa en kuitenkaan tarkastele sijoitettujen lasten perheeseen ja perhesuhteisiin liittyviä tutkimuksia tarkemmin, sillä tarkastelen niitä luvussa 4 sekä myös tutkimuksen tulosten esittämisen lomassa.

3.1 Lastensuojelun tarve ja sijoituksen taustatekijät

Lastensuojelun tarpeet sekä lasten sijoitusten ja huostaanottojen taustalla olevat moninaiset tekijät ja syyt tulevat ilmi useissa eri kansallisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa. Heino (2007) on tutkinut lastensuojelun asiakkuutta ja sen taustalla olevia tekijöitä. Tutkimuksessa lastensuojeluasiakkuuden taustalla näyttäytyi sekä vanhempiin ja vanhemmuuteen että lapseen/nuoreen liittyviä tekijöitä. Keskeisenä vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyvänä asiana näyttäytyi useimmiten vanhemman/vanhempien jaksamattomuus. Keskeisiä taustatekijöitä olivat myös vanhemman/vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus, mielenterveysongelmat ja päihteiden väärinkäyttö sekä riittämätön vanhemmuus ja perheristiriidat. Lapseen ja nuoreen liittyvät taustatekijät taas liittyivät useimmiten lapsen ristiriitoihin vanhempien kanssa sekä kouluvaikeuksiin. Taustalla oli myös lapsen/nuoren huono psyykinen terveys, fyysinen sairastelu tai vammaisuus sekä kehityksen viivästyminen. Tutkimuksen mukaan lastensuojeluasiakkaaksi tulleet lapset asuvat usein myös köyhissä perheissä: näissä

perheissä saadaan huomattavasti keskimääräistä useammin toimeentulotukea. (Heino 2007, 4, 37, 58–59.) Myös Fernandez (2007), Cleaver ym. (2007), Hiitola (2008) ja Andersson (2009) ovat tutkimuksissaan huomanneet lastensuojelun asiakasperheiden taloudelliset vaikeudet ja köyhät perheolot. Esimerkiksi Anderssonin (2009) tutkimuksessa sijoitettujen lasten yksinhuoltajaäidit olivat usein köyhiä ja riippuvaisia sosiaalietuuksista. Cleaverin ym. (2007) tutkimuksessa tuli esille, että monilla sijoitettujen lasten vanhemmilla oli myös paljon velkoja.

Huostaanoton ja kodin ulkopuolelle sijoittamisen taustalla olevia syitä ja tekijöitä on tutkittu Suomessa muun muassa Sopiva sijaiskoti lapselle -projektissa vuosina 1999–2002 sekä HuosTa -hankkeessa vuosina 2014–2015. Sopiva sijaiskoti lapselle-tutkimusprojektissa tavallisimpina huostaanoton syinä näyttäytyivät vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat sekä perheväkivalta. Lisäksi tutkimukseen osallistuneet huostaanotetut ja sijoitetut lapset olivat psyykkisesti ja/tai fyysisesti laiminlyötyjä. Joitakin lapsia oli myös pahoinpidelty. Tutkimuksessa myös havaittiin, että tutkituista lapsista 38 %:lla oli kehitykseen ja terveyteen liittyviä ongelmia. (Kalland 2015, 165, 170–171.) Myös Fernandezin (2007), Cleaverin ym. (2007) ja Hiitolan (2008) tutkimuksissa lasten sijoitusten ja huostaanottojen syinä näyttäytyivät olevan useimmiten vanhemman/vanhempien päihteiden käyttöön ja psyykkiseen hyvinvointiin liittyvät tekijät, että myös perheväkivalta, lasten fyysinen ja seksuaalinen hyväksikäyttö ja laiminlyönti. Myös Steckley ja Smith (2011) tuovat esille, että sijoitettuna olevilla lapsilla ja nuorilla voi olla kokemuksia laiminlyönneistä, väärinkäytöksistä tai muista traumaista. Sijoitusta edeltänyt väärinkäytös, laiminlyönti ja perheväkivalta haavoittavat lapsen mielenterveyttä (Fernandez 2007).

HuosTa -hankkeessa lasten sijoitusten taustalla olevia tekijöitä selvitettiin sekä perheen ympäristön ja sosioekonomisten tekijöiden että vanhempiin ja lapseen liittyvien tekijöiden kautta. Sosioekonomisista ja ympäristöön liittyvistä tekijöistä lasten sijoitusten taustalla näyttäytyi usein perheen tai vanhempien (erillään) asumiseen liittyvät tekijät sekä perheen taloudelliset tekijät. Taustatekijöinä näyttäytyivät myös vanhempien työhön ja työttömyyteen liittyvät asiat. Vanhemmuuteen liittyvistä tekijöistä lapsen tilanteen taustalla olivat puolestaan muun muassa vanhemman fyysinen sairaus sekä vanhemman toiminnan

ohjaamisen vaikeus. Sopiva sijaiskoti lapselle -tutkimuksen tavoin myös vanhemman mielenterveysongelmat ja alkoholinkäyttö sekä lapsen pahoinpitely tai sen epäily olivat yleisiä lapsen sijoituksen taustalla olevia tekijöitä. Lisäksi taustatekijöinä korostuivat vanhemman jaksamattomuus ja uupumus, lapsen tarpeisiin nähden sopimaton kasvatustyyli sekä vanhemman avuttomuus ja osaamattomuus. Usein lasten elämässä näkyivät myös perheen sisäiset tai uusperheiden väliset vuorovaikutusongelmat ja ristiriidat sekä jatkuvat huoltoriidat. (Heino ym. 2016, 67–70.) Myös Andersson (2009) ja Hiitola (2008) ja Cleaver ym. (2007) tuovat tutkimuksissaan esille vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä kykenemättömyyden huolehtia lapsesta sijoitusten ja huostaanottojen taustalla olevina tekijöinä. Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat sekä kykenemättömyys huolehtia lapsesta vaikuttavat lapsen hyvinvointiin, terveyteen ja kehitykseen sekä vanhempi- lapsi- suhteeseen (Cleaver ym. 2007, 3).

HuosTa -hankkeen tutkimuksessa lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvissä asioissa sijoituksen taustatekijöinä korostui puolestaan ristiriidat vanhempien kanssa, vaikeudet toveri- ja vertaissuhteisiin kiinnittymisessä sekä identiteetin rakentumiseen liittyvät tekijät. Myös lapsen terveydentilaan liittyvät seikat, kuten fyysinen tai neurologinen sairaus, tuli esille. Lapsen tai nuoren ongelmalliseen käyttäytymiseen liittyvistä tekijöistä eniten taas korostuivat lapsen tai nuoren psyykinen oireilu ja mielenterveysongelmat, alkoholin sekä muiden päihdeiden ja huumeiden käyttö sekä väkivaltainen käyttäytyminen. Myös lapsen tai nuoren koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyvät vaikeudet ja ongelmat tulivat tutkimuksessa esille selkeinä sijoituksen taustatekijöinä. (Heino ym. 2016, 71–73.) Myös Andersson (2005), Hiitola (2008), Ward (2009) ja McWey ym. (2010) ovat tutkimuksissaan huomanneet sijoitetuilla lapsilla esiintyvän tavallisesti päihdeongelmia, mielenterveysongelmia, käyttäytymiseen ja tunteisiin liittyviä vaikeuksia sekä oppimiseen ja koulunkäyntiin liittyviä vaikeuksia.

Lastensuojelun ja sijoituksen tarpeeseen voivat siis vaikuttaa hyvin monenlaiset asiat ja taustalla voi olla hyvin erilaisia tekijöitä. Ne voivat liittyä sekä lapsen läheisiin ja hänen kasvuympäristöönsä, että myös lapseen itseensä (Ritala-Koskinen 2018, 78). Lasten erityiset ja runsaat tarpeet tulevat esille myös Erosen (2013) huostaanotettujen lasten

institutionaalisia polkuja koskevassa tutkimuksessa. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lasten elämässä huolta aiheuttivat niin terveyteen, hyvinvointiin kuin turvallisuuteen liittyvät asiat. Sijaishuollon aikana huostaanotetuilla lapsilla oli erityisiä mielenterveyteen ja koulunkäyntiin liittyviä tarpeita sekä arjen sujumiseen, terveyteen ja kommunikaatioon liittyviä erityistarpeita. Lapsilla oli usein yhtä aikaa useammanlaisia erityistarpeita, ja lapset tarvitsivat monenlaista tukea selviytyäkseen. Tutkimuksessa tuli ilmi, että sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan huostaanotto ja sitä seuraava sijaishuolto olivat vastanneet lapsen tarpeisiin hyvin tai jopa erittäin hyvin. Sijaishuollon aikana lapsille oli järjestetty suhteellisen hyvin heidän tarpeitaan vastaavia palveluita, ja lapset olivat pääsääntöisesti saaneet riittävästi apua erityistarpeisiinsa. Sijaishuollon aikana lasten tilanne oli muuttunut huomattavasti paremmaksi ja turvallisemmaksi, ja melkein kaikkien lasten kohdalla oli saatu aikaan lasten tarpeita vastaava haluttu muutos. Tämä muutos oli saatu aikaan monen ihmisen tekemän yhteistyön myötä. (Eronen 2013, 9–10, 61–62, 70, 78–79.)

3.2 Lastensuojelulasten asuminen ja muutokset elämässä

Sijoitettujen ja huostaanotettujen lasten ja nuorten asuminen voi olla hyvin monenlaista, riippuen esimerkiksi siitä, onko lapsi sijoitettu perheeseen vai laitokseen. Enroos (2016) on tehnyt tutkimuksen huostaanotettujen lasten tulosta julkiseen kotiin sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Tutkimuksessa ilmeni, ettei sijaishuollon muoto kerro juurikaan siitä, millaista lapsen arki sijaishuoltopaikassa on. Aineistonsa pohjalta Enroos kuitenkin toteaa laitospäristön eroavan joltain osin merkittävästi perhehoidosta ja kodista. Laitoksissa on muun muassa olemassa selkeästi kirjatut ja julkilausutut säännöt sekä systemaattiset aikataulut, joihin lasten ja nuorten tulee tutustua ja sitoutua. Laitokselle ominaista on myös esimerkiksi lasten ja nuorten arjen dokumentointi. Vaikka laitoksen toiminta on siten vahvan tavoitteellista ja ammatillista, on laitoksessa kuitenkin toiveena kodinomaisuus. (Enroos 2016a, 224, 236–237.)

Reinikainen (2009) toteaa väitöstutkimuksessaan työntekijöiden suhtautumis- ja toimintatapojen olevan keskeisessä asemassa kodinomaisuuden luomisessa. Hyvä

työntekijä kohtelee yksilöllisesti, luo turvallisuudentunnetta, osoittaa luottamusta ja välittää sekä suhtautuu joustavasti ja on aidosti oma itsensä. Tutkimuksessa kuitenkin ilmeni, ettei nuorisokodin kodinomaisuus kokemuksena ole niin yleinen kuin voisi toivoa. Tutkimuksessa kokemukset nuorisokodista laitosmaisena liittyivät yhdentekeviin ja etäisiin suhteisiin etenkin työntekijöihin, mutta jossain määrin myös asuintovereihin sekä epäyksilölliseen ja joustamattomaan toimintaan, kodin tuntua vähentäviin sääntöihin ja käytäntöihin sekä yleiseen rauhattomuuteen. (Reinikainen 2009, 190.)

Reinikaisen (2009) tutkimuksessa myös ilmeni, että ajallisesti ja paikallisesti sama nuorisokoti ei ole kokemuksena sama kaikille, vaan nuorisokodissa asuminen oli ollut siellä asuneille tytöille yksilöllinen, moninainen ja merkityksellinen kokemus. Tutkimukseen osallistui kymmeniä 1950-luvulla, 1960-luvulla, 1970-luvulla ja 1980-luvulla kyseisessä nuorisokodissa asuneita tyttöjä. Nuorisokotia kuvailtiin painajaiseksi, rangaistuslaitokseksi ja paikaksi asua, mutta myös turvasatamaksi, uudeksi maailmaksi ja ihanaksi, oikeaksi kodiksi. Kokemukset nuorisokodista näyttivät olevan yhteydessä etenkin siihen, miten sen koettiin vastanneen yksilöllisiin odotuksiin ja tarpeisiin. Yleisimmin koettuja tarpeita olivat turvallisuuden, yhteenkuuluvuuden ja arvostuksen tarpeet, mutta näihin tarpeisiin vastaamisessa ilmeni kuitenkin haasteellisuutta. (Reinikainen 2009, 15, 141, 189–190.)

Laakso (2018) ja Ritala-Koskinen (2018) ovat tutkineet lasten monipaikkaista asumista lastensuojeluun liittyen. Monipaikkainen asuminen tarkoittaa jokapäiväisen elämän rakentamista kahden tai useamman asuinpaikan varaan. Lasten asumista moninaistavat ja muovaavat esimerkiksi vanhempien erot ja muuttoliike sekä erilaiset lasten asumiseen vaikuttavat kriisitilanteet ja niihin liittyvät yhteiskunnalliset väliintulot, kuten lastensuojelun väliintulot. Monipaikkainen ja rinnakkainen asuminen on hyvin tavallista ratkottaessa lapsen elämäntilanteeseen liittyviä lastensuojelullisia ongelmatilanteita. Moninainen ja monipaikkainen asuminen sekä muuttaminen paikasta toiseen on tuttua esimerkiksi monelle huostaanotetulle lapselle. Heidän elämässään on usein toistuvia asuinpaikan vaihdoksia ja muuttoja sekä oman paikan rakentamista useaan enemmän tai vähemmän vieraaseen tilaan. Lapsen asuinpaikka voi muuttua huostaanoton aikanakin. Muuttamisen syynä on lastensuojelullinen interventio eli julkisen vallan puuttuminen lapsen ja hänen perheensä henkilökohtaiseen elämään. Monipaikkainen asuminen

kyseenalaistaa kulttuurisen normin pysyvistä kodista ja perheestä lapsen vakaan identiteetin ja hyvinvoinnin perustana. Toistuvat muutot tarkoittavat usein myös ihmissuhteiden ja kaverisuhteiden katkeamista lapsen joutuessa eroon läheisiksi muodostuneista ihmisistä. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 8–11; Laakso 2018, 103–104, 106, 123.)

Laakso (2018) tarkastelee tutkimuksessaan esineitä huostaanotettujen lasten muutoissa. Esineiden avulla pidetään yllä jatkuvuutta, kiinnitytään ja liitytään vertaisryhmään sekä lapsuuden perheeseen ja sukuun. Näitä esineitä ovat esimerkiksi puhelin, tietokone, valokuvat, huonekalut, vaatteet ja lelut. Sijaishuoltopaikkaan muuttaessaan lapsi muuttaa kuitenkin muiden sisustamaan paikkaan ja toisten valitsemien esineiden keskelle. Tällöin esineet, jotka ovat aiemmin olleet osa tuttua elinympäristöä ja itsestäänselvyyksiä, muuttuvat. Itsestään selvää ei ole myöskään se, missä huostaanotetun lapsen henkilökohtaiset, heidän elämäntarinalleen ja ihmissuhteiden ylläpitämisen vuoksi merkittävät esineet ovat ja kulkevatko ne muuttojen mukana. Myös sijaishuoltopaikkojen käytännöt eroavat toisistaan siinä, miten tärkeänä lasten ja nuorten henkilökohtaisia esineitä ja tilan rakentamista ja muokkaamista omaksi paikaksi niiden avulla pidetään. Laitokseen sijoitetun nuoren huoneessa ei esimerkiksi ole aina henkilökohtaisia esineitä tai niitä on tiukasta. Henkilökohtaisilla esineillä ei ole myöskään välttämättä ole sijaa sijaishuoltopaikassa elämän väliaikaisuuden ja useiden muuttojen vuoksi. (Laakso 2018, 104, 108, 111, 113–120, 123–124.)

Ritala-Koskinen (2018) on puolestaan tutkinut kotonaan asuvien lastensuojelun asiakkaana olevien lasten asumisliikkuvuutta ja lasten arkikokemuksia vaihtuvien asuinpaikkojen keskellä. Näillä lapsilla asuinpaikat saattavat vaihdella kotona asumisesta huolimatta esimerkiksi vanhempien perhesuhteiden ja perheen tilantarpeiden muutosten ja vanhempien työpaikkojen vaihdosten vuoksi sekä lastensuojelun tukitoimien, kuten tukiperheen tai sijoituksen, seurauksena. Tyypillisesti he ovat usein kokeneet toistuvia muuttoja ja perättäisiä asuinpaikan vaihdoksia sekä moninaisia muutoksia asuin- ja arkiympäristössään. Asumisliikkuvuus voi tällöin olla tiheätahtista. Muutot voivat tapahtua samalla alueella tai alue voi vaihtua muuton seurauksena. Lisäksi lastensuojelun avohuollon asiakaslapsilla näyttää olevan enemmän kokemuksia erilaisista asuinperheen

kokoonpanojen muutoksista koko väestöön verrattuna. (Ritala-Koskinen 2018, 77–79, 83–84, 86.)

Lastensuojelun asiakaslasten useat asuinpaikan muutokset, perhesuhteissa tapahtuvat muutokset sekä muutot perheen kanssa ja mukana tulevat esille monissa muissakin tutkimuksessa (mm. Heino 2007, Ward 2009; Kivistö & Hoikkala 2014; Laakso 2016). Esimerkiksi Heinon (2007) tutkimuksessa lapsista 17 %:la oli tapahtunut erittäin paljon muutoksia asuin- ja arkiympäristössä. Muuttoja oli tapahtunut esimerkiksi vanhempien eron seurauksena. Jotkut pienistä lapsista eivät olleet koskaan elämänsä aikana asuneet ”kotona”, vaan he olivat kulkeneet vanhempien mukana erilaisissa laitoksissa, kuten päihdekuntoutuksessa tai ensi ja -turvakodissa. (Heino 2007, 26, 29.) Wardin (2009) tutkimuksessa tuli ilmi, että monilla sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla asuinpaikkojen muutokset ja niistä johtuva epävakaus ja väliaikaisuus oli jatkunut koko lapsuuden ajan. Schmitt, Pratt ja Lipscomb (2017) huomasivat tutkimuksessaan, että liikkuvuus ja muuttaminen kolmen tai sitä useamman kerran päiväkodin ja esikoulun aikana, ennustaa sijoitettujen lasten sekä sisäisiä että ulkoisia käyttäytymisongelmia päiväkodissa ja esikoulussa.

Monien tutkimusten mukaan sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla saattaa olla kokemusta myös useammasta eri sijoituspaikasta elämänsä aikana (Munro 2001; Andersson 2005 & 2009; Fernandez 2007; Ward 2009; Vanschoonlandt ym. 2012; Eronen 2013; Laakso 2016). Ward (2009) tuo esille, että sijoituspaikkojen muutokset ja sijoitukseen liittyvä epävakaus vaikuttaa lasten terveyteen, tunnekehitykseen, koulunkäyntiin ja ystävyyssuhteiden luomiseen. Se vaikuttaa myös hoidon laatuun ja aiheuttaa sijoitetulle lapselle väliaikaisuuden kokemuksia (Ward 2009). Munron (2001) tutkimuksessa tuli ilmi, että useimmat sijoitetuista lapsista kuitenkin ymmärsivät, miksi sijoitusta koskevat muutokset olivat olleet tarpeellisia, ja he kokivat niiden olleen vähemmän pakotettuja muutoksia verrattuna esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus näytti Munron (2001) tutkimuksessa olevan hyvin yleistä sijoitettujen lasten keskuudessa, ja siitä oli aiheutunut erilaisia haittoja heille, kuten laiminlyönnin kokemuksia ja vaikeuksia luoda uusia hyviä suhteita.

Ikonen, Hietämäki, Laakso, Seppänen ja Halme (2017) ovat kouluterveyskyselyn tuloksista huomanneet, että sijoitettujen lasten ja nuorten elämäntilanne eroaa vanhempiensa luona asuvien ikätovereihin verrattuna monin tavoin sekä yksilöllisten tekijöiden että perhesuhteiden ja perheen sosioekonomisen aseman suhteen. Sijoitetut olivat kokeneet muita useammin esimerkiksi koulun ja kaveripiirin vaihtumisen sekä vanhempien eron ja uusperheen tuomia muutoksia. Kyselyssä tuloksissa myös havaittiin, että psyykkisen hyvinvoinnin ongelmat sekä kokemukset väkivallasta, koulukiusaamisesta, oppimisen vaikeuksista ja yksinäisyydestä ovat sijoitetuilla yleisempiä verrattuna vanhempien luona asuviin. Elämäntilanteiden eroista ja koetuista muutoksista huolimatta suurin osa sijoitetuista lapsista oli tyytyväisiä elämäänsä. Sijoitetuista nuorista puolestaan alle puolet oli tyytyväisiä elämäänsä. Sijoitetuista lapsista suurin osa asui sijaisperheessä tai ammatillisessa perhekodissa, kun taas sijoitetuista nuorista suurin osa asui lastensuojelulaitoksessa. (Ikonen ym. 2017, 1–2, 4, 7.) Bacro, Rambaud, Humbert ja Sellenet (2015) ovat tutkimuksessaan havainneet, ettei laitoksiin sijoitettujen lasten elämänlaatu eroa perheissä asuvien lasten elämänlaadusta, vaikka lapset olivatkin hyvin tietoisia heidän vaikeuksistaan. Tosin niillä lapsilla, jotka olivat ennen laitokseen sijoittamista olleet sijoitettuna perheessä, elämänlaatu liittyen perhe-elämään ja perheestä erottamiseen, oli heikompi (Bacro ym. 2015).

Ritala-Koskisen (2018) tutkimuksessa tuli esille, että vakinaisten ja peräkkäisten asuinpaikkojen ohella lastensuojelun asiakaslapsilla on myös rinnakkaisia asuinpaikkoja, joissa he viettävät arkeaan melko säännöllisesti, ainakin silloin tällöin. Tällaisia rinnakkaisia paikkoja olivat esimerkiksi erillään asuvan äidin tai isän koti, mummola ja lastensuojelun järjestämä tukiperhe. Perättäisistä ja rinnakkaisista asuinpaikoista tulee lapsille merkityksellisiä heille tärkeiden ihmissuhteiden myötä. Perättäin ja rinnakkain monipaikkaisesti asuvien lasten arkea kuvastaa siirtyminen paikasta toiseen sekä kuulumisen tunteen löytäminen aina uusissa paikoissa. Monipaikkainen asuminen on luonteeltaan pakotettua ja lasta kuormittavaa, mutta parhaimmillaan se voi tuottaa lapselle pysyvyyden kokemuksia sekä myönteisiä asioita, jotka kannattelevat lasta vaikeissa muuttuvissa tilanteissa. (Ritala-Koskinen 2018, 85–86, 88, 97, 100.)

4 KRIITTINEN PERHETUTKIMUS JA PERHESUHTEIDEN NEUVOTELTAVUUS

Tutkielmani teoreettinen viitekehys rakentuu perheen käsitteen sekä perhetutkimuksen ympärille. Tarkastelen kriittistä perhetutkimusta sekä nykyajan perhetutkimukseen sopivaa konfiguraationaalista lähestymistapaa perheeseen. Keskiössä on perheen ja perhesuhteiden tarkastelu niiden moninaisuuden sekä neuvoteltavuuden kautta. Tuon esille myös perhekäsityksiä liittyen lastensuojelun sosiaalityöhön sekä institutionaalisen näkökulman perhesuhteisiin. Tarkastelen sijaishuollon ja julkisen vallan sekä juridisten ja institutionaalisten normien vaikutusta perhesuhteisiin ja niiden säätelyyn.

4.1 Perheen käsite

Perhe on tärkeä ja jokaiselle tuttu sosiaalinen ryhmä (Jallinoja, Hurme & Jokinen 2014, 7). Tuttuutensa myötä perhettä pidetään usein myös itsestään selvänä ja luonnollisena ilmiönä (Forsberg 2003, 8). Tuttuudesta huolimatta perheen määrittely ei kuitenkaan ole helppoa. Kysymyksiin miten perhe pitäisi määritellä ja ketä perheeseen kuuluu, on vaikea vastata ihmisten ajatellessa ja eläessä perhettä erilaisissa sosiaalisissa ja kulttuurillisissa maailmoissa. Perheet ovat muuttuvia, niitä hajoaa ja niitä perustetaan uudelleen. Perheistä myös irrotaan ja niihin liittyy uusia suhteita. Lisäksi eri perhekulttuurit imevät vaikutteita toisistaan. Siten perheet ja erilaiset perhemuodot myös moninaistuvat. (Jokinen ym. 2013, 175; Jallinoja ym. 2014, 7.) Monet yhteiskunnalliset muutokset eletään, koetaan ja ratkaistaan juuri perheissä, ja siksi perhe on tärkeä tutkimuskohde (Forsberg 2003, 7).

Perhemuotojen moninaistumisen myötä perheen käsitteen määrittely ei ole yksinkertaista. Yleisellä tasolla perhe on määritelty sosiaalisesti yhteisöksi, jossa on vähintään kahden peräkkäisen sukupolven edustajia ja jossa lapset ovat keskeinen tekijä. Perheen tunnusmerkkeinä voidaan nähdä tunne yhteen kuuluvuudesta sekä yhdessä asuminen. (Jallinoja 1985, 7.) Myös perhekeskusteluissa etsitään jatkuvasti alkuperäistä, oikeaa ja luonnollista perhettä. Perinteisesti perheenä pidetään tavallista ja ”ehjää” ydinperhettä, joka koostuu yhdessä asuvista vanhemmista ja lapsista (Kähkönen 1991, 7–8; Nätkin 2003, 16).

Kyseessä on kulttuurissamme vaikutusvaltainen ja tiettyjen historiallisten kehityskulkujen kautta muotoutunut tapa ymmärtää perhe ensisijaisesti juuri tämän kaltaisena kokoonpanona (Castrén 2009, 112). Tavallisesti perhe on täten totuttu näkemään perustuvaa laatua olevana yhteiskunnan rakenteellisena perusyksikkönä. Perheessä tapahtuneet muutokset ja perhemuotojen moninaistuminen ovat kuitenkin herättäneet yhteiskunnallisen huolen perheinstituution katoamisesta. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että puhutaan ”rikkinäisistä” ja ”poikkeavista” perheistä, joiden katsotaan välittävän lapselle vääränlaisia kulttuurisia arvoja ja siten romuttavan perhettä. Perheen pysyvyys taas nähdään keskeisenä edellytyksenä lapsen tasapainoiselle elämälle ja kasvulle kohti aikuisuutta. (Ritala-Koskinen 2001, 9–10.)

Perinteinen käsityksemme ja mielikuvamme perheestä vakaana, universaalina ja selkeärajaaisena sekä selkeästi määriteltävänä instituutiona on asetettu kyseenalaiseksi erilaisten perhemuotojen moninaistuessa ja erilaisten vaihtoehtojen normalisoituessa (Kähkönen 1991, 7; Nätkin 2003, 17; Widmer 2010, 5, 11). Jallinojan (1994, 8) mukaan keskustelu perhemuotojen moninaistumisesta alkoi jo 1960-luvulla. Erilaiset perhemuodot jaoteltiin tällöin kahteen eri ryhmään: toisella puolella oli perinteinen ydinperhe ja toisaalla taas niin sanotut vaihtoehtoiset perhemuodot. Edellisen ymmärrettiin edustavan väistymässä olevaa vanhaa ja jälkimmäisen puolestaan alati yleistyvää uutta. (Jallinoja 1994, 8.) Uudenlaisia yhdessä elämisen malleja alettiin etsiä ja kokeilla, sukupuoliroolit muuttuivat sekä avioerot ja avoliitot alkoivat yleistyä (Paajanen 2007, 13; Widmer 2010, 1). Näin elämme tilanteessa, jossa yhden hallitsevan perhemallin, ydinperheen, rinnalle on noussut useita erilaisia kilpailevia, mutta kulttuurisesti hyväksytyjä, perhemuotoja (Virkki 1994, 6; Widmer 2010, 1). Monenlaisille perheille on kuitenkin ollut vaikea löytää yhteistä käsitettä (Jallinoja 2003, 27), sillä käyttökelpoisen perheen määritelmän tulisi kattaa erilaiset perhemuodot, kuten ydinperhe, yksinhuoltaja- tai yhteishuoltajuusperhe, lapseton perhe, adoptioperhe ja sijaisperhe (Gerris 1994, 145).

Onkin mietittävä, onko perhe homogeenisenä käsitteenä enää pätevä (Widmer 2010, 2), sillä enää ei ole helppoa määritellä yhtä ainoaa ”oikeaa ” perheen muotoa tai käsitettä perheiden kentän ollessa hyvin heterogeeninen. Jo tapahtuneet ja tapahtumassa olevat muutokset ovat johtaneet siihen, että perheen käsite on jouduttu määrittelemään uudestaan.

Perhe voidaan nähdä ryhmittymänä, jonka muodostaa kaksi tai useampi yksilö. Nämä yksilöt itse käsittävät itsensä perheeksi sekä tuntevat toisiaan kohtaan vastuuta ja velvollisuuksia. Perheen käsitteen ulkopuolelle ei rajata mitään yksittäisiä tai tiettyjä perheen rakenteita tai muotoja, vaan perheitä voivat olla yhtä lailla esimerkiksi avo- ja avoparit lapsineen ja ilman lapsia, uusperheet, yksinhuoltaperheet, homoseksuaaliset pariskunnat sekä vanhemmat ja lapset riippumatta yhdessä asumisesta. Lisäksi käsitys perheestä laajenee ja monimuotoistuu entisestään, kun otetaan huomioon ihmisen itsensä ajan ja tilanteen mukaan vaihteleva käsitys siitä, mikä on perhe. (Litmala 2003, 120–121, 123.)

Perhe voi tarkoittaa eri ihmisille erilaisia asioita, ja perheen merkitys voi vaihdella yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten myötä sekä myös oman elämäntilanteen mukaan (Paajanen 2007, 23). Perhettä ei siten voida hahmottaa staattisena, universaalina ja selkeärajisena ilmiönä ja pelkästään yleisenä käsitteenä, joka olisi määriteltävissä selkeästi joidenkin yleisten ja yksiselitteisten kriteerien kautta (Litmala 2003, 123; Jallinoja 2000, 193; Widmer 2010, 5). Ajallisesti jähmettyneen rakennelman sijaan perheet ovat pikemminkin sukupolvien jatkuvan virran ja ihmisten eri elämänvaiheiden hetkellisiä kiteytymiä (Rotkirch 2007, 3).

Perhemuotojen moninaisuus on pyritty ottamaan huomioon myös tilastoissa (Castrén 2009, 110). Perhetilastoissa perheet muodostetaan kuitenkin väestötietojärjestelmän tietojen mukaisesti samassa asunnossa asuvista henkilöistä. Perheet luokitellaan lapsettomiin tai lasten kanssa asuviin avio- ja avopareihin, rekisteröityihin nais- ja miespareihin sekä yhden vanhemman eli toisin sanoen yksinhuoltajien perheisiin. Vuoden 2019 lopussa Suomessa oli yhteensä 1 467 368 perhettä. Perheiden määrä väheni 1313 perheellä edellisvuodesta. Vuonna 2019 perheisiin kuului 73 prosenttia väestöstä, ja perheiden keskip koko oli 2,74 henkilöä. Sekä perheiden määrä ja perheisiin kuuluvien osuus, että myös perheiden keskip koko on pienentynyt hiljalleen. (Perheet 2019.)

Vuonna 2019 suurin osa perheistä, 64 prosenttia, oli avioparin (mukaan lukien sekä avioparit ilman lapsia että lasten kanssa asuvat avioparit) muodostamia perheitä. Eri sukupuolta olevan avioparin ja lasten muodostamien perheiden sekä avoparien ja lasten muodostamien perheiden määrä pieneni edellisestä vuodesta, kun taas lapsettomien eri

sukupuolta olevien avioparien perheet ja lapsettomien avopariperheiden määrä lisääntyi. Myös yhden vanhemman perheiden määrä kasvoi hieman. Lisäksi samaa sukupuolta olevien avioparien määrä kasvoi ja rekisteröityjen parien määrä pieneni. Myös uusperheiden määrä väheni edellisestä vuodesta. Lapsiperheitä vuonna 2019 oli yhteensä 558 302 ja niissä kasvoi yhteensä 1 028 030 alaikäistä lasta. Keskimääräinen lapsiluku näissä lapsiperheissä oli 1,84. (Perheet 2019.)

4.2 Perhetutkimus ja perhekäsitykset lastensuojelun sosiaalityössä

Perhemuotojen nopean lisääntymisen ja erilaistumisen myötä perheen määrittely käsitteenä on muodostunut kiinnostavaksi kysymykseksi sekä yhteiskunta- että perhetutkimuksessa (Gerris 1994, 145). Perhetutkimuksessa on alettu korostamaan erilaisten perheiden ja perhetilanteiden tutkimista (Enroos 2016b, 269). Perhetutkimuksen kentällä ei ole täysin hyväksytty mitään perheen määritelmää (Jokinen 2014, 167), vaan perhetutkimus tarkastelee moninaisia perhe- ja läheissuhteita laaja-alaisesti (Pirskanen & Eerola 2018, 24). Erilaiset perhetutkimuksen suuntaukset elävät rinnakkain, ja usein uudet perhetutkimuksen suuntaukset syntyvät kauan vallitsevaa suuntausta kohtaan syntyneen kritiikin pohjalta (Jallinoja ym. 2014, 8).

Perheiden moninaisuuteen on kiinnitetty huomiota ja sitä on tehty näkyväksi perhetutkimuksessa erityisesti parin viimeisen vuosikymmenen aikana. Länsimaisen perhetutkimuksen keskeisinä suuntauksina nähdään ne suuntaukset, jotka päätyvät kuvaamaan nykyajan perhettä suhteellisen systemaattisesta ja empiirisesti perustellen. Näissä suuntauksissa tavoitellaan yleisempää tieteellistä luonnehdintaa perheistä. Perhetutkimuksen keskeisiä suuntauksia voidaan luokitella esimerkiksi sen mukaan, korostavatko ne perheen universaalisuutta vai perheiden moninaisuutta. Suuntauksia jaottelevana tekijänä voidaan myös nähdä se, korostetaanko niissä perheen muodostuksen ensisijaisena ohjaajana biologiaa vai kulttuuria. Biologisten tekijöiden painottamisen nähdään johtavan herkästi universalistiseen tulkintaan perheestä, kun taas kulttuuria korostetaan silloin, kun painotuksena on enemmän perheiden moninaisuus. Lisäksi perhetutkimuksen suuntaukset eroavat toisistaan sen perusteella, miten voimakkaasti tulkinnoissa painotetaan individualismia tai yhteisöllisyyttä. Toisin sanoen kyse on siitä,

miten paljon yksilöiden nähdään ohjaavan oman perheen muodostusta tai miten paljon perhe taas ymmärretään kollektiivina, jonka valmiisiin rakenteisiin ihmiset syntyvät ja joutuvat suurimmaksi osaksi sopeutumaan. (Jallinoja ym. 2014, 7–8, 10–11.)

Voidaan katsoa, että nämä edellä mainitut suuntauksia jaottelevat ja erottelevat tekijät jakavat perhetutkimusta kahteen suuntaan. Jallinojan ym. (2014, 11) mukaan toiselle puolelle tuntuvat asettuvan näkemys perheen universaalisuudesta ja biologisten tekijöiden määräävyydestä sekä näkemys perheestä rakenteistuneena yhteisönä, kun taas vastakkaiselle puolelle asettuvat näkemys yksilöllisyyden, kulttuurin ja perheiden moninaisuuden merkittävydestä. Nykyajan perhetutkimuksessa painotetaan vahvasti jälkimmäistä näkemystä: perheen universaalisuuden ja yleisyyden sijaista korostetaan perheiden moninaisuutta ja moninaistumista (Jallinoja 2014, 19). Yksiselitteisyyden sijaan perhettä pyritään hahmottamaan mutkikkaana ja monisävyisenä (Forsberg 2003, 7). Tässä tutkielmassa perhettä lähestytään juurikin moninaisuuden ja yksilöllisyyden kautta. Sijoitettujen nuorten nähdään voivan itse määrittellä perheensä ja perhesuhteensa.

Perhesuhteiden onkin esitetty pohjautuvan nykypäivänä yhä enemmän yksilöiden omiin valintoihin ja mieltymyksiin (Pirkanen & Eerola 2018, 7). Yksilöiden vapaus ja halu tehdä omia päätöksiä perhe-elämään liittyen on kasvanut. Läheissuhteita valikoidaan vapaammin kuin aiemmin ja niistä myös voidaan irtisanoutua aiempaan helpommin. (Jokinen & Mikats 2018, 50.) Smart (2007) tuo esille, että yhteiskuntaamme ja kulttuuriamme luonnehtiikin koko ajan lisääntyvä yksilöllistyminen. Yksilöt voivat tehdä valintoja siitä, mitkä suhteet ovat itselle tärkeitä. Yksilöllistymisen myötä perinteiset tavat ymmärtää perhe ja elää perheenä ovat muuttumassa, minkä vuoksi perheen ja läheissuhteiden merkitystä nykypäivänä on tärkeä pohtia. (Smart 2007, 10–16, 49.)

Perhettä ja perhesuhteita koskevien arvojen liberalisoituessa ja moninaistuessa (Forsberg 2012, 8), perhekäsitykset ovat nousseet tärkeäksi kysymykseksi myös sosiaalityön ja lastensuojelun kentällä. Sosiaalityössä perhesuhteita voidaan lähestytä sekä ihmissuhteina, mutta myös kulttuuristen käsitysten ja institutionaalisten käytäntöjen kautta (ks. Forsberg 2012, 12). Lastensuojelussa lapsen ongelmien nähdään kietoutuvan tavalla tai toisella perheeseen, ja perhe on se, jonka kanssa yhdessä näitä lapsen ongelmia pyritään ratkaisemaan. Lastensuojelussa perhesuhteet ovat siten työskentelyn ytimessä ja ne tulevat

työntekijöiden erityisasiantuntemuksen kohteeksi. Asiakkaiden perhesuhteista muodostetaan erilaisia luokitteluja ja kategorisointeja. Perhesuhteiden ollessa moninaisia ja vaihtuvia, aina ei välttämättä ole itsestään selvää kenen kanssa työtä tulisi tehdä. Esimerkiksi lapsen vanhemmuus- ja huolenpitosuhteet voivat olla hyvin moninaisia ja muuttuvia. Työssä tulisi siksi olla herkkä erilaisille perhekäsityksille ja huomioida lapselle merkitykselliset ihmissuhteet sekä se perhetilanne ja verkosto, jossa lapsi elää. Usein lastensuojelun käytännöissä painottuu kuitenkin perhesuhteiden biologisuus. (Ritala-Koskinen 2010; Laakso 2012, 30, 41; Enroos 2012, 45–46, 71.) Kulttuurissamme pidetäänkin melko yksioikoisesti lapsen biologisia vanhempia hänen oikeina vanhempinaan (Ritala-Koskinen 2003, 124). Lastensuojelussa perhesuhteisiin myös liitetään erilaisia arvoja liittyen siihen, mitä pidetään hyvänä ja tavoiteltavana ja mitä taas ei-hyväksyttävänä. Työssä otetaan esimerkiksi kantaa siihen, mikä on lapselle hyväksi. (Laakso 2012, 42.) Perhe voidaan nähdä tärkeänä, mutta samanaikaisesti myös uhkana, kiistanalaisena ja ristiriitaisena (Enroos 2012, 60–62).

4.3 Kriittinen perhetutkimus ja konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen

Kriittistä perhetutkimusta kiinnostaa se tapa, jolla perhe-termiä käytetään sekä sen seuraukset. Kriittinen perhetutkimus pyrkii purkamaan, kyseenalaistamaan ja sekoittamaan yksiselitteistä ja stereotyyppistä perheajattelua. Se irtisanoutuu perhe- käsitteeseen ja lähi-ihmissuhteisiin liittyvistä yksinkertaistavista oletuksista. Tavoitteena on laajentaa, hajottaa ja tarkentaa kaavamaisuuksissa pitäytyvää perheajattelua ja perhe- käsitettä sekä suhtautua ihmisten perhe- ja läheissuhteita koskeviin muutoksiin avoimesti. Kriittisen perhetutkimuksen kautta pyritään jäljittelemään moninaisuutta ja erilaisia vaihtoehtoja sekä uusia läheisyyden ja huolenpidon mahdollisuuksia. (Forsberg 2003, 7–10, 12.) Koen kriittisen perhetutkimuksen sopivan omaan tutkielmaani, sillä tarkoitukseni on tarkastella perhettä ja perhesuhteita niiden moninaisuuden ja neuvoteltavuuden kautta. Tarkastelen seuraavaksi omaan tutkielmaani sopivaa yhtä nykyajan perhetutkimuksen suuntausta, konfiguraationaalista näkökulmaa perheeseen.

Konfiguraationaalinen näkökulma on melko tuore tieteellinen lähestymistapa, vaikka sen juuret ulottuvat pitkälle yhteiskuntatieteiden historiaan. Konfiguraationaalisessa näkökulmassa keskiössä ovat ihmisten väliset yksilölliset, moninaiset, merkitykselliset ja muuttuvat riippuvuussuhteet. Perhettä ei määritellä institutionaalisten kriteerien perusteella, vaan ihmisten keskinäiset suhteet voivat toimia ydinperheen ja avioliiton ulkopuolella, ulottua useampiin kotitalouksiin ja perustua monenlaisiin ihmisiä yhdistäviin asioihin. (Widmer 2010, 3, 5, 7, 9; Castrén 2014, 139.) Tässä lähestymistavassa se, keistä perhe muodostuu, on avoin ja tutkimuksessa selvitettävä kysymys. Perheelle ei tarjota tyhjentävää tai yleistä määritelmää, vaan tavoitteena on purkaa perhe käsitteenä ja sosiaalisena instituutiona. Perheen nähdään kuitenkin muodostuvan ihmisten sosiaalisista siteistä. Erilaisia perhe-elämän suhteita tarkastellaan osana laajempaa suhdeverkostoa, rinnan muiden läheisten ja merkityksellisten suhteiden kanssa. Perhesuhteita ei siis lähtökohtaisesti luokitella erityisiksi. (Castrén 2014, 139.)

Castrénin (2014, 141, 152) mukaan konfiguraationaalinen näkökulma nojautuu Norbert Eliasin sosiologiseen ja konfiguraationaaliseen ajatteluun. Elias on luonut konfiguraation käsitteen. Hänen mukaansa ihminen syntyy ja elää erilaisissa konfiguraatioissa, kuten perheessä. Näissä konfiguraatioissa yksilölle muodostuu käsitys siitä, kuka hän on ja miten hänen tulee toimia. Eliasin ajattelun mukaan perhe on ihmistä ympäröivä sosiaalisten suhteiden kudos. Tämä kudos sekä sen muoto ja kokoonpano ovat sidoksissa esimerkiksi aikaan ja paikkaan. (Elias 1991, 22–23.) Konfiguraationaalisessa lähestymistavassa ihmissuhteiden nähdäänkin olevan sidoksissa aikaan ja paikkaan, ja niissä voi tapahtua muutoksia (Widmer ym. 2008, 6). Näin ollen konfiguraationa perhe on muuttuva, ja ihmisten yksilöllisille suhdemuodostelmille ominaista on liike. Perheitä ja uusia sidoksia syntyy, mutta myös hapertuu ja hajoaa koko ajan ja eri syistä. Ne voivat myös muuttaa muotoaan, ja muutos jossain yksittäisessä suhteessa voi saada aikaan muutoksen koko suhdemuodostelmassa. (Castrén 2009, 108 & 2014, 140.)

Koen konfiguraationaalisen lähestymistavan sopivan tutkielmani teoreettiseksi näkökulmaksi perheen ja perhesuhteiden määrittelyssä. En määrittele etukäteen, mitä perheellä tarkoitetaan ja keistä se muodostuu, vaan annan tutkimukseen osallistuville mahdollisuuden ja vapauden itse määritellä oman perheensä sekä itselleen tärkeät perhe- ja

läheissuhteet. Merkittäväksi ajattelutavaksi onkin muodostunut se, että jokaisella ihmisellä on oikeus itse määrittellä perheensä, ja siten perheen määritelmiä on monenlaisia. Tämän kaltainen oikeus johtaa myös siihen, että perhettä määritellessä ihmiset eivät ajattele, ketkä kuuluvat yleensä perheeseen, vaan he pohtivat ketkä kaikki kuuluvat juuri ”minun perheeseeni”. (Jallinoja 2000, 196.) Tutkielmassani taustalla on kuitenkin konfiguraationaalisen lähestymistavan mukaisesti ajatus siitä, että perhe muodostuu ihmisten sosiaalisista suhteista ja siten erilaisista suhdemuodostelmista. Tavoitteena on tarkastella nuorten moninaisten ja tärkeiden suhteiden muodostelmia (ks. Jallinoja ym. 2014, 15).

Konfiguraationaalinen lähestymistapa tarjoaa joustavan näkökulman nykyajan moninaisten perheilmioiden sekä perheenä elämisen tapojen ja muotojen tutkimiseen. Perheen tai perhesuhteiden kokoonpano ja rajat määrittyvät aina hieman eri tavoin riippuen siitä, kenen näkökulmasta niitä tarkastellaan. Kantavana ajatuksena on se, ettei ole olemassa yhtä yhteistä kriteeriä sille, ketkä perheeseen voi tai ei voi kuulua, vaan oma perhe voi muodostua monin eri tavoin, ja perheen kokoonpanot ovat hyvin yksilöllisiä. Ihmisen merkittävät läheissuhteet voivat perustua esimerkiksi biogeneettiseen sukulaisuuteen, parisuhteeseen tai oikeudelliseen sopimukseen. Ne voivat perustua myös näitä heikommin institutionalisoituneisiin, mutta silti ihmisiä yhteen liittäviin seikkoihin, kuten vastavuoroisuuteen, tunteisiin, taloudelliseen ja käytännölliseen apuun sekä yksilön kokemuksiin arjessa jaetusta läsnäolosta, läheisyydestä, hoivasta, huolenpidosta, välittämisestä ja rakkaudesta. Perheenjäsenten välillä nähdään olevan vahvaa emotionaalista riippuvuutta toisiinsa, ja yksilön tunneside perheeseensä sekä keskinäinen yhteydenpito yleensä säilyvät, vaikka välimatka perheeseen olisi suuri. (Widmer 2010, 7–8, 16, 32; Castrén 2014, 140–141.) Perheenjäseneksi voidaan siis tulla jatkuvan välittämisen ja sitoutumisen myötä, jopa ilman verisukulaisuutta tai institutionalisoitunutta suhdetta (Widmer ym. 2008, 3).

Konfiguraationaalisisessa lähestymistavassa tarkastelu ei täten rajoitu vain siihen perherakenteeseen, jossa ihmiset kullakin hetkellä elävät, vaan se lähtee liikkeelle elämässä tärkeistä suhteista huolimatta siitä, minne tahansa ne ulottuvat. Tavoitteena on tarkastella laajempaa ihmisten keskinäisten riippuvuussuhteiden joukkoa, ja myös niitä suhteita, jotka

jäävät tutkimukseen osallistuvan henkilön kertoman perheen ulkopuolelle, mutta näyttäytyvät kuitenkin jollain tavalla merkittävänä hänen elämässään. Pyrkimyksenä on välttää kaikkia ulkopuolelta tulevia määritelmiä siitä, ketkä muodostavat perheen. Konfiguraationaalinen tutkimusote onkin siten moninaistuvien perheiden aikakaudella ilmaisuvoimainen. (Widmer 2010; 7; Castrén 2014, 140–141.)

4.4 Perhesuhteiden moninaisuus ja neuvoteltavuus

Perhetutkimuksessa perhettä ja perhesuhteita tarkastellaan niiden moninaisuuden ja muuttuvuuden kautta. Perhesuhteiden nähdään näyttävästi erilaisina suhteiden eri osapuolille, ja siten on tärkeä tuoda näiden eri osapuolien ääni ja näkökulmat esille. (Pösö 2008, 95.) Moninaisia perhesuhteita tarkastellessa tulee esille myös neuvoteltavuus liittyen perhesuhteisiin ja muihin läheisiin ihmissuhteisiin. Perheen, perhesuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden rajoista neuvotellaan jatkuvasti, ja siksi on tärkeää lähestyä perhettä neuvoteltavissa olevien suhteiden muodostelmana (Jokinen 2014, 168, 174, 181). Perhesuhteiden moninaisuus ja neuvoteltavuus tulevat esille monissa aiemmissa lasten perhettä ja perhesuhteita tarkastelevissa tutkimuksissa.

Ritala-Koskinen (2001) on tarkastellut väitöstutkimuksessaan uusperheissä eläviä lapsia muuttuvien perhesuhteiden keskellä. Lapset kuvasivat uusperheen muotoutumista hyvin moninaisena ihmissuhteiden muuttumisena, ja perheeseen kuulumisesta neuvoteltiin yksilöllisesti. Perheeseen katsottiin kuuluvan niin biologiset vanhemmat, sisarukset, vanhempien uudet kumppanit ja näiden lapset sekä mahdollisesti myös muita sukulaisia ja kotieläimiä. Useimmille lapsille oman perheen määrittelyn jonkinlaisena perustana oli kuitenkin yhdessä asuminen sekä biologiset siteet. Lasten kuvauksissa oli läsnä kulttuurinen ymmärryksemme perheestä. Perhettä määriteltäessä myös perhesuhteista ja niiden merkityksellisyydestä neuvoteltiin yksilöllisesti. Perheen ja suhteiden merkityksellisyyden määrittelyn taustalla olivat lapsen kokemukset perhe-elämän laadusta ja sen tunneilottuvuuksista, etenkin huolenpitoon, vastuullisuuteen, kunnioitukseen ja luottamukseen liittyen. (Ritala-Koskinen 2001, 10, 61, 109, 115, 126, 176–177, 206.)

Jallinoja (2000, 194) toteaa, että perhettä määritellessä perheenjäsenyys ei ole itsestään selvää, vaan taustalla vaikuttaa käsitys ”oikeasta” perheestä, joka voi muodostua monenlaisista kokoonpanoista. Muodostaakseen tämän ”oikean” perheen, ihmisten tulee käyttäytyä sopivalla tavalla. Tärkeää on kanssakäyminen ja kiintyminen sekä eräänlainen ”henkilökemia” eli toisin sanoen henkilökohtaiset mieltymykset ja pitämiset. Perhettä ei siten rakenneta vain äidin, isän ja lapsen tai vanhempien uusien puolisoitten ja heidän lastensa piiristä, vaan perheitä alkaa löytyä myös tämän rajan tuolta puolen. Perheeseen voidaan siten hyväksyä myös sukulaisia, ystäviä tai lemmikkieläimiä. Olennaista on tunne perheeseen kuulumisesta. (Jallinoja 2000, 194–195.) Tämän hetken tutkimuksessa perhesuhteita käsitelläänkin juuri yksilöiden kokemusten ja merkityksenantojen näkökulmasta käsin. Perheen ajatellaan muodostuvan niistä henkilöistä, jotka ihminen kokee perheeksi. Perhesuhteet eivät noudata biologisen sukulaisuuden, kotitalouksien tai avioliittoinstituutioiden rajoja, vaan perhesuhteita määrittäviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi hoiva, huolenpito ja vastuu sekä emotionaalinen ja fyysinen läheisyys, yhteinen historia ja yhteenkuuluvuuden tunne. (Luotonen 2017.)

Jokinen ym. (2013) ovat tutkineet lasten omia käsityksiä ja kokemuksia perhesuhteistaan. Tutkimukseen osallistui muun muassa lastensuojeluyksistään sijoitettuja lapsia, jotka elivät sijaisperheissä. Osa näistä sijoitetuista lapsista oli kokenut menneisyydessään pahoja ristiriitoja ja jännitteitä perhesuhteissaan. Tutkimuksessa tuli esille, että lapset saattavat määritellä perhesuhteitaan esimerkiksi rakkauden, kiintymyksen ja yhdessä vietetyn ajan kautta. Tällöin perheenjäseniksi saatetaan katsoa juurikin kaukaisempia sukulaisia, ei-biologisia uusperheenjäseniä sekä lemmikkejä. Lasten perhesuhteita ja perheenjäsenyyden kriteereitä eivät siten aina määritä vain samassa taloudessa asuminen tai verisiteiden kaltaiset biologiset yhteydet, vaan raja perheenjäsenten, sukulaisten ja muiden tärkeiden ja läheisten ihmisten välillä voi olla liukuva. Myöskään perhetyyppi (kuten ydinperhe, uusperhe tai sijaisperhe) ei yksiselitteisesti määrännyt sitä, miten lapsi koki elämänsä ja perhesuhteensa sekä miten turvalliseksi ja luottavaiseksi lapsi tunsikin olonsa perheessä. (Jokinen ym. 2013, 175–176, 186, 191–192, 196.)

Jokisen ym. tutkimuksessa lasten perhesuhteita tutkittiin muun muassa verkostokarttojen avulla. Sijoitettujen lasten kohdalla biologisten vanhempien paikka vaihteli jonkin verran

verkostokartoissa. Osa lapsista merkitsi verkostokarttaan lähimmäksi itseään biologiset vanhemmat kuin sijaisvanhemmat, vaikkakin lapset olivat eläneet suurimman osan elämästään sijaisvanhempien luona. Myös biologisia vanhempiaan hyvin harvoin tapaavat lapset saattoivat sijoittaa vanhempansa kaikkein lähimmäksi itseään. Myös se, millä nimillä biologisista vanhemmista ja sijaisvanhemmista puhuttiin, vaihteli. Jotkut merkitsivät verkostokarttaan biologiset vanhemmat heidän etunimillään, kun taas toiset käyttivät etunimeä vain sijaisvanhemmistaan. Lapset siis selkeästi neuvottelivat siitä, missä perheen raja kulki. (Jokinen ym. 2013, 176, 186–187.) Myös Hämäläisen (2012) väitöstutkimuksessa perhesuhteiden neuvoteltavuus on nähtävillä siinä, miten perhehoitoon sijoitetut lapset merkityksellistävät moninaisia perhesuhteitaan ja miten he neuvottelevat niistä. Tutkimuksessa verisiteet olivat vahvasti esillä lasten neuvotellessa perheestään ja perhesuhteistaan. Verisiteisiin perustuva perhe oli lapsille oikea oma perhe, ja verisukua olevat ihmiset olivat lapsille useimmiten emotionaalisesti läheisempiä verrattuna esimerkiksi sijaisperheeseen. Lapset haaveilivat yhteisestä tulevaisuudesta biologisten perheenjäseniensä kanssa, ja sijaisperhe koettiin väliaikaiseksi. (Hämäläinen 2012, 49, 122, 125, 127.)

Neuvoteltavuus perheestä ja perhesuhteista tulee esille myös Anderssonin (2009) ruotsalaisten sijoitettujen lasten perhesuhteita koskevassa pitkittäistutkimuksessa. Tutkimuksessa tuli esimerkiksi ilmi, että jotkut sijoitetuista lapsista pitivät perheenään sijaisperhettään, jossa he olivat asuneet 10 vuotta. Toisaalta joillekin sijoitetuille lapsille heidän ainoa perheensä oli Hämäläisen tutkimuksen tavoin syntymäperhe, eivätkä he maininneet sijaisvanhempien olevan heille edes tärkeitä ihmisiä. Jotkut sijoitetuista lapsista pitivät perheenään sekä syntymä- että sijaisperhettä, ja ne molemmat näyttäytyivät lapselle tärkeinä. Muutamalla lapsella ei ollut lainkaan läheisiä vanhemmuussuhteita kummassakaan perheessä. Vuosia myöhemmin perhesuhteet olivat kuitenkin saattaneet muuttua. Esimerkiksi suhde isään tai äitiin oli voinut muuttua läheisemmäksi tai etäisemmäksi verrattuna siihen, mitä suhde oli aiemmin ollut. Joillakin myös sisaruksesta oli tullut tärkein ja ainoa perheenjäsen itselle. Myös uusia perheitä oli muodostunut uusista sijaisperheistä. (Andersson 2009.) Myös Kendrick (2013) tuo esille, että sijoitettu lapsi tai nuori voi kokea sijaisperheen omaksi perheekseen, ja kutsua sijaisperheen ihmisiä

sukulaistermeillä, kuten ”isä” ja ”sisko”. Andersson (2005) painottaa, että käsitys suhteista voi muuttua sekä iän että myös perheymäristössä tapahtuneiden muutosten myötä.

Koen perhesuhteiden moninaisuuden ja neuvoteltavuuden tarkastelun sopivan tutkielmaani, sillä moninaiset perhesuhteet tunnistetaan ilmiönä myös sijaishuollossa ja siihen liittyvää teoreettista keskustelua käydään sijaishuollon tutkimuksen kentällä (Laakso 2016, 160). Näen lastensuojelulaitokseen sijoitetuilla nuorilla voivan olevan moninaisia ja monimuotoisia perheitä ja perhesuhteita, joista he voivat yksilöllisesti neuvotella ja käydä pohdintaa.

4.5 Perhesuhteet ja niiden institutionaalinen säätely

Sevónin ja Notkon (2008, 13) mukaan perhesuhteet ovat yksi merkittävimmistä suhteista, jotka vaikuttavat ihmisen elämään. Perhesuhteet usein kestävät pitkään sekä sisältävät paljon perheen omia käytäntöjä, totuttuja tapoja ja rutinoituneita vuorovaikutustilanteita (Rönkä & Kinnunen 2002, 6–7). Tärkeää kaikenlaisissa perhesuhteissa on pitkäjänteisyys, läheisyys ja luottamuksellisuus. Tärkeää on myös se, että niihin sisältyy myönteisesti latautunutta arkista yhdessäoloa ja yhdessä tekemistä. (Jokinen ym. 2013, 197.) Perhesuhteiden tehtävänä on kannatella, kasvattaa ja kiinnittää yksilö yhteiskuntaan. Samanaikaisesti perhesuhteet kuitenkin myös laiminlyövät, kuluttavat ja alistavat yksilöä. (Pösö 2008, 93.)

Perhesuhteita määrittelevät erilaiset tekijät: biologiset, emotionaaliset ja sosiaaliset sekä taloudelliset ja moraaliset ulottuvuudet. Niitä säätelevät myös erilaiset lait sekä muut institutionaaliset rakenteet. Lisäksi perhesuhteita ympäröivät vahvat yhteiskunnalliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja yksilölliset merkitykset. Perhesuhteet kietoutuvat kysymyksiin oikein ja väärin tekemisestä sekä moraalista, laista ja normeista. (Sevón & Notko 2008, 13–14.) Perhesuhteita myös seurataan, tuetaan ja valvotaan enenevässä määrin. Institutionalisoituneita käytäntöjä ohjaa käsitys siitä, mikä on tavanomaista, odotettavaa ja toivottavaa perhesuhteissa. (Pösö 2008, 93.) Perhesuhteiden ei nähdä olevan vain yksilöiden välisiä yksityisiä suhteita, vaan kulttuuriset mallit ja yhteiskunta muovaavat ja säätelevät niitä voimakkaasti (Sevón & Notko 2008, 18).

Perhesuhteista vanhempien ja lasten väliset suhteet ovat voimakkaimmin yhteiskunnan eli julkisen vallan säätelemiä (Vierula 2016, 196). Huostaanoton myötä vanhemmat ja lapsi eivät elä tai asu arkeansa yhdessä, vaan tapaavat sovittujen käytäntöjen mukaisesti. Huostaanotto muuttaa siten lasten ja vanhempien arkista kanssakäymistä. (Helavirta ym. 2014, 288.) Tämä tulee ilmi esimerkiksi Kallisen (2019) tutkimuksessa, jossa hän on tutkinut perhehoitoon sijoitettujen lasten suhteita biologisiin vanhempiinsa. Tutkimuksessa tuli ilmi, että huostaanotto ja sijoitus olivat muokanneet lapsen suhdetta molempiin vanhempiin. Julkisen vallan säädellessä lapsen perhesuhteita, lapsi joutuu mukautumaan ja sopeutumaan uudelleen suhteeseen vanhempiensa kanssa. (Kallinen 2019, 41, 44–45.) Pösö (2010) puhuu institutionaalisen rajan käsitteestä. Se viittaa kohtaan, jossa julkinen lastensuojelun järjestelmä puuttuu tai antaa apuaan yksittäisten vanhempien ja lasten välisiin, muuten yksityisiksi katsottuihin, suhteisiin. Tällöin henkilökohtainen elämä on jollain tavalla instituution toiminnan kohteena. (Pösö 2010, 324–325.) Tästä näkökulmasta käsin näen lastensuojelulain sekä lastensuojelun sijaishuollon ja sijaishuoltopaikan käytäntöjen ohjaavan ja säätelevän sijoitettujen nuorten perhesuhteita. Niitä valvotaan ja seurataan, mutta myös tuetaan.

Laakso (2009) on tutkinut väitöstutkimuksessaan lastenkotityötä. Lastenkotityön voi hänen mukaansa nähdä toimintana, jota säätelevät sekä sitä ohjaavat lainsäädännölliset ja hallinnolliset normit, että myös lastenkotikohtaiset, institutionaaliset sekä yleiset lapsiin ja lastensuojeluun liittyvät painotukset. Lastenkodissa lastenkodin työntekijät tulevat institutionaalisen velvoitteen myötä vanhempien tilalle tai rinnalle huolehtimaan lapsen päivittäisestä hyvinvoinnista. Lastenkodin arjessa työntekijät myös määrittelevät ja neuvottelevat hyvän lapsuuden ehdoista sekä samalla myös hyvästä tai riittävän hyvästä vanhemmuudesta. Laakson tutkimuksessa tuli ilmi, että lastenkodissa vanhemmuus oli monella tapaa moraalisen arvioinnin, arvottamisen ja määrittelyn kohteena. Keskeisenä lastenkodin työntekijöiden huomioiden ja arvioinnin kohteena oli vanhempien ja lasten välinen suhde sekä keskinäinen kanssakäyminen. Havaintoja tehtiin esimerkiksi vanhemman kyvystä huolehtia lapsesta sekä huomata lapsen avuntarve. (Laakso 2009, 57 & 2012, 25–26, 29–30.)

Perhesuhteita määriteltäessä perhesuhteiden neuvoteltavuuteen liittyvän näkökulman lisäksi onkin tärkeää ottaa huomioon ne institutionaaliset ja juridiset normit, jotka määrittelevät perhesuhteita, etenkin lastensuojelussa. Nämä yhteiskunnassa olevat perhesuhteita koskevat ja säätelevät monenlaiset normit ottavat kantaa eri osapuolten välisiin suhteeseen. Ne saattavat olla keskenään kilpailevia ja ristiriitaisia. Näistä normeista neuvotellaan ja kiistellään sekä tehdään myös ajoittain ratkaisuja. (Forsberg & Pösö 2009, 149, 151.) Kyse ei siten ole vain siitä, miten perheestä yksilöllisesti neuvotellaan ja keitä omaan perheeseen nähdään kuuluvan, vaan myös siitä, miten asiaa määritellään ammatillisesti ja juridisesti. Vanhemman ja lapsen suhdetta pidetään usein luonnollisena ja itsestään selvänä (Forsberg & Pösö 2009, 148), mutta näin kuitenkin aina ole erilaisten normien ja lakien sekä institutionaalisten ja ammatillisten käytäntöjen määritellesä tätä suhdetta ja puuttuessa siihen. Lastensuojelun erityispiirre on se, että viranomaisella on oikeus puuttua perheen yksityisyyden suojaan ja perhedynamiikkaan sekä vanhempien toimintaan ja oikeuksiin (Kiili & Moilanen 2019, 40, 45). Lastensuojelun sosiaalityö ja sijaishuollon toteuttajat ylläpitävät, arvioivat ja säätelevät lapsi-vanhempi-suhteita (Eronen 2013, 81).

Lastensuojelun sijaishuollossa tärkeänä asiana painottuu myös perheen jälleenyhdistämisen tavoite. Perheen jälleenyhdistämisen tavoitteen myötä vanhemmilla on vahva oikeus lapsiinsa. Lapsen kannalta perheen jälleenyhdistäminen ei kuitenkaan ole aivan mutkatonta. Vaikka lapsella on oikeus rakentaa ja ylläpitää suhdetta muualla asuvaan vanhempaan, jonka kanssa hän ei jaa arkeaan ja kotiaan (Forsberg & Pösö 2009, 147–148), voi kuitenkin pohtia, voiko lapsi sijoituksen aikana irtaantua vanhemmistaan ja kieltää vanhemmuuden? Vanhempi on voinut tehdä sellaisia tekoja, joiden seurauksena hän voi menettää lapsen silmissä arvonsa vanhempaan (Ritala-Koskinen 2003, 127), mutta juridisesti lapsi ei kuitenkaan voi vanhemmuutta kieltää. Toisaalta vanhempi taas voi omalla toiminnallaan irtaantua lapsestaan. Perhesuhteita on näin ollen tärkeä pohtia myös juridisen näkökulman kautta, ja perhesuhteiden neuvoteltavuuden ajatukseen voi suhtautua myös kriittisesti.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa tarkastelen tutkimustehtävää ja sitä, miten olen toteuttanut tutkielmani ja millaisia metodologisia valintoja olen tehnyt tutkielman toteuttamiseksi. Aluksi taustoitan tutkimustehtävää sekä tutkimuslupiin ja niiden hakemiseen liittyviä käytäntöjä. Tuon myös esille, keitä tutkimukseen osallistui. Sen jälkeen esittelen, millaisilla menetelmillä olen kerännyt tutkielman aineiston sekä miten ja millä menetelmillä olen analysoinut aineiston. Lopuksi tuon esille tutkimuksen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä asioita.

5.1 Tutkimustehtävä

Tutkielman tavoitteenani on kuvata, ymmärtää ja tehdä tulkintoja huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen 13–17-vuotiaiden nuorten ajatuksista ja näkemyksistä liittyen perheeseen ja perhesuhteisiin. Lastensuojelulaissa (417/2007, 6 §) nuorena henkilönä pidetään 18–24-vuotiasta, ja alle 18-vuotias taas määritellään lapseksi. Nuorisolain (1285/2016, 3 §) mukaan nuorella taas tarkoitetaan alle 29-vuotiasta. Omassa tutkielmassani määrittelen tutkimukseen osallistuvat, 13–17- vuotiaat, nuoriksi.

Tarkoituksena on tutkia, miten nämä nuoret määritelevät perheensä ja perhesuhteensa. Perhettä ja perhesuhteita ei määritellä etukäteen, vaan nuorilla oli vapaus itse määritellä perheensä ja perhesuhteensa juuri sellaisina kuin he näkivät ne. Tarkastelen myös nuorten sijoituksen aikana tapahtuvaa perhesuhteiden ylläpitoa. Perhesuhteiden ylläpidolla tarkoitan yhteydenpitoa perheeseen sekä perheen tapaamista. Lisäksi tarkastelen nuorten perhesuhteissa tapahtuneita muutoksia huostaanoton ja kodin ulkopuolelle sijoituksen aikana. Tutkielmani on siten laadullinen tutkimus, jossa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152). Pyrkimyksenä on jonkin ilmiön tai tapahtuman kuvaaminen ja ymmärtäminen syvällisemmin sekä teoreettisesti mielekkään tulkinnan antaminen sille (Hirsjärvi & Hurme 2008, 59; Tuomi & Sarajärvi 2018, 98).

Tutkimuskysymyksenäni ovat seuraavat kolme kysymystä:

1. Miten sijoitetut ja huostaanotetut nuoret määrittelevät perheensä ja perhesuhteensa?
2. Millaisia muutoksia perhesuhteissa tapahtuu nuoren sijoituksen ja huostaanoton aikana?
3. Miten perhesuhteita ylläpidetään sijoituksen aikana?

5.2 Tutkimusluvat ja tutkimukseen osallistuneet henkilöt

Tutkimusaiheen valinnan jälkeen olin yhteydessä erääseen lastensuojelulaitokseen ja sen johtajiin. Sain heiltä aluksi suullisen luvan nuorten haastattelemiselle. Tutkimussuunnitelman valmistuttua sain heiltä kirjallisen tutkimusluvan (ks. liite 1) sekä tietoa niistä nuorista, joita voisin haastatella. Nuoret valikoituvat mukaan tutkimukseen johtajien arvioiden perusteella. He arvoivat, keiden nuorten elämäntilanne ja vointi olisivat riittävän vakaita tutkimushaastatteluun. Tavoitteenani oli haastatella 7–10 nuorta, ja sain heiltä yhdeksän nuoren tiedot. Lastensuojelulaitoksen johtajien toimintaa voi kuvata portinvartijoina olemisena ja tutkimuksen mahdollistajina, sillä he arvioivat nuorten osallisuutta ja elämäntilannetta sekä sitä, mikä on heidän hyvinvointinsa ja etunsa kannalta paras ratkaisu (ks. Kiili & Moilanen 2019, 39, 48.) Tutkijalle portti aineistonkeruulle avautuu myös helpommin, jos tutkimus koetaan aiheeltaan tärkeäksi (Kuula 2011, 104).

Johtajien kanssa neuvoteltuani kysyin tutkimusluvat myös nuorten asioista vastaavilta sosiaalityöntekijöiltä, sijoitettujen nuorten biologisilta vanhemmilta sekä nuorilta itseltään. Muodostin heitä kaikkia varten erilliset tutkimuspyyntö-saatekirjeet (ks. liite 2, liite 3 ja liite 4), joissa kerron tutkielmastani, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta sekä pyydän lupaa nuorten haastattelemiselle ja kirjoitelmien pyytämiselle. Aloitin tutkimuslupien pyytämisen nuorten sosiaalityöntekijöiltä, joiden yhteystiedot sain lastensuojelulaitokselta. Otin heihin yhteyttä joko puhelimitse tai sähköpostitse vuoden 2017 marraskuun ja vuoden 2018 tammikuun välisenä aikana. Sosiaalityöntekijöiden tavoittaminen oli osittain haastavaa, ja lupien saanti heiltä kesti odotettua pidempään. Tutkimuslupakäytännöt vaihtelivat kunnittain. Osassa kunnissa tutkimusluvan allekirjoitti nuoren sosiaalityöntekijä ja osassa lastensuojelun johtava sosiaalityöntekijä. Kolmen nuoren kohdalla olisin

tarvinnut erikseen tutkimusluvan myös nuoren sijoittaneelta kunnalta. Minulla ei ollut riittävästi resursseja tutkimuslupien kysymiseen vielä näiltä kunnilta, joten jätin nämä kolme nuorta pois tutkielmastani. Sain yhteensä kuuden nuoren osalta luvat sosiaalityöntekijöiltä joko maapostilla tai sähköpostilla.

Tämän jälkeen aloin kysyä lupia nuorten vanhemmilta aluksi. Aluksi laitoksen johtajat soittivat vanhemmille ja pyysivät lupaa yhteystietojen luovuttamiseen minulle. Ajatuksenamme oli, että näin toimimme mahdollisimman luottamuksellisesti ja kunnioittavasti. Kaikkien kuuden nuoren vanhemmat antoivat luvan yhteystietojen luovuttamiseen. Tämän jälkeen olin puhelimitse yhteydessä heihin. Kaikki vanhemmat olivat jo puhelimesta suostuvaisia heidän lastensa osallistumiseen tutkimukseen. Lähetin vanhemmille postitse tutkimuspyyntö- saatekirjeet, jotka he lähettivät minulle allekirjoitettuna takaisin noin 1–2 viikon viiveellä. Lastensuojelulaitoksen johtajien tavoin myös nuorten vanhemmat ja sosiaalityöntekijät toimivat portinvartijoina päättäessään nuorten osallistumisesta tutkimukseen (ks. Kiili & Moilanen 2019, 45).

Lopuksi kysyin nuorilta itseltään halukkuutta osallistua tutkimukseen. Keskeinen eettinen periaate ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa on tietoon perustuva suostumus osallistua tutkimukseen. Tutkijan on kerrottava tutkimukseen osallistuville tutkimuksen sisällöstä, henkilötietojen käsittelystä ja tutkimuksen käytännön toteutuksesta. (Kohonen, Kuula-Luumi & Spoof 2019, 8.) Kerroin nuorille tutkielmastani, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta sekä tutkimuslupakäytännöistä. Kerroin heille alustavasti haastattelun ja kirjoitelman aiheesta ja teemoista. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 85–86) tuovat esille, että tutkimuksen eettisyyden sekä haastattelun onnistumisen kannalta on tärkeää, että tutkimukseen osallistujat voisivat tutustua kysymyksiin, teemoihin tai ainakin haastattelun aiheeseen ennen haastattelua. Henkilökohtaisesti tutkimusluvasta sovittaessa, tiedonantajat harvoin myöskään kieltäytyvät haastattelusta tai haastattelun käytöstä tutkimusaineistona (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–86). Kerroin nuorille myös tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja anonymiteettisuojasta sekä haastattelun nauhoituksesta, aineiston säilytyksestä ja tuhoamisesta.

Kaikki kuusi nuorta olivat suostuvaisia osallistumaan tutkimukseen. Yksi heistä on poika ja loput viisi tyttöjä. Tutkimuksen aineistonkeruun hetkellä yksi nuorista oli 14-vuotias,

yksi 15-vuotias, yksi 16-vuotias ja kaksi 17- vuotiaita. Yksi nuorista oli jo 18-vuotias. Otin hänet kuitenkin mukaan tutkielmaan, sillä tutkimusluvan allekirjoittaessaan hän oli vielä 17-vuotias ja asui haastatteluhetkellä vielä kyseisessä lastensuojelulaitoksessa. Nuoret olivat sijoitettu laitokseen eri kunnista. Osa nuorista aluksi mietitytti, riittääkö heidän aikansa tutkimukseen osallistumiseen. Kerroin heille, ettei tutkimukseen osallistuminen lopulta vie kovinkaan paljon aikaa ja voimme yhdessä sopia heille parhaiten sopivan ajankohdan. Osa nuorista myös pohti tutkimukseen osallistumisen hyödyllisyyttä. Kerroin nuorille heidän auttavan minua tutkimuksen teossa sekä tärkeän tutkimustiedon tuottamisessa. Tällainen toiminta voidaan nähdä hyväksyttävänä, sillä Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 85) mukaan tutkija voi vedota tutkimukseen osallistujan haluun tukea tutkimusta ja auttaa tutkijaa. On tärkeää, että tutkija välittää tutkittavalle käsityksen siitä, että tehtävä on tärkeä ja juuri hänen osuutensa on keskeinen (Hirsjärvi & Hurme 2008, 85).

5.3 Aineiston keruu

Tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmiä voidaan käyttää joko vaihtoehtoisesti, rinnan tai eri tavoin yhdisteltyinä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83). Tutkijan tulisi valita tutkimukseen sellaiset menetelmät, jotka sopivat tutkimuksen kohteena olevan ongelman ratkaisemiseen. Useita menetelmiä käyttämällä saadaan esiin laajempia näkökulmia ja voidaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 38–39.) Tutkielmassani aineistonkeruumenetelminä ovat sekä nuorten yksilöhaastattelut että kirjoitelmien laatiminen. Koin tärkeäksi kerätä aineistoa näillä molemmilla menetelmillä aineiston kattavuuden ja tutkimuksen luotettavuuden vuoksi.

Haastattelu on tiedonhankinnan perusmuoto: olennaisinta on saada mahdollisimman kattavasti tietoa halutusta asiasta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11; Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–86). Haastattelu on ennalta suunniteltua päämäärähakuista toimintaa, mutta myös joustava, moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin soveltuva. Haastattelu on ajattelun sisältöihin kohdistuva menetelmä. Sen avulla tutkija pyrkii välittämään kuvaa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista. Haastattelussa ollaan kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa, ja ihminen nähdään merkityksiä luovana ja aktiivisena osapuolena. Ihmiselle annetaan mahdollisuus tuoda esille itseään

koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Haastattelu on usein sopiva menetelmä etenkin silloin, kun halutaan tutkia arkoja ja vaikeita asioita. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11, 14, 34–35, 41–42.) Tämän vuoksi koen haastattelun olevan sopiva menetelmä tarkastella nuorten ajatuksia ja näkemyksiä perheestä ja perhesuhteista.

Tavoitteenani oli osoittaa nuorille, että heidän ajatuksillaan sekä perheelle ja perhesuhteille antamalla merkityksillä on suuri merkitys, ja olen aidosti kiinnostunut niistä. Kiinnostuksen osoittamisen myötä nuoren voi saada motivoituneiksi vastaamaan tutkijan kysymyksiin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 132). Pysin omalta osaltani luomaan haastattelutilanteen mahdollisimman vapaaksi antamalla haastateltaville tilaa tuoda esille ajatuksiaan ja näkemyksiään sekä tarttumalla haastateltavien esille tuomiin uusiin mielenkiintoisiin asioihin. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 102–103) tuovatkin esille, että haastattelu muistuttaa enemmän keskustelua kuin tarkasti ennalta suunniteltua kysymyksestä kysymykseen etenemistä. Hyvä haastattelija on aktiivinen kuuntelija, joka oivaltaa nopeasti vastauksen olennaisen merkityksen sekä havaitsee mahdolliset haastateltavan vastauksen avaamat uudet suunnat. Haastattelu edellyttää täten hyvää kontaktia haastateltavaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 102–103.)

Haastattelumuotona käytin puolistrukturoitua haastattelua eli teemahaastattelua. Teemahaastattelussa haastattelu kohdistuu tiettyihin etukäteen valittuihin teemoihin, jotka periaatteessa perustuvat tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. Haastattelun aiheet eli teemat ovat kaikille haastateltaville samat, mutta kysymyksillä ei ole kuitenkaan ole tarkkaa muotoa ja järjestystä. Teemahaastattelussa voidaan myös tarkentaa ja syventää kysymyksiä haastateltavan vastauksiin perustuen. Teemahaastattelussa keskiössä ovat ihmisten tulkinnat asioista ja heidän antamansa merkitykset. Nämä merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelussa pyritään siten löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48; Tuomi & Sarajärvi 2018, 88.)

Haastatteluja varten muodostin haastattelurungon (liite 5). Ensimmäisen haastattelun jälkeen lisäsin siihen muutamia uusia kysymyksiä: Miten sijoituksesi tapahtui ja millainen kokemus se oli? Miten perheesi reagoi sijoitukseen? Missä sinun kotisi on? Milloin tapaatte perheesi kanssa? Mitä teette yhdessä perheesi kanssa? Vaikka haastattelurungossa on

paljon kysymyksiä, ei tarkoitukseni ollut kysyä niitä kaikkia, vaan edetä haasteltavan tuottaman puheen mukaisesti. Haastattelussa onkin tärkeää edetä haastateltavan ehdoilla. Haastattelija joutuu olemaan joustava kysymysten etenemisjärjestyksen ja samalla usein myös teema-alueiden järjestyksen suhteen. Ne tulevat esiin siinä järjestyksessä, joka kulloisessakin haastattelutilanteessa tuntuu luontevimmalta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 102, 104, 74.) Haastateltavat aloittivat usein kertomaan itse jostakin asiasta, ja jatkoimme puhetta sen mukaisesti. Haastateltavien ei ollut myöskään pakko vastata esittämiini kysymyksiin. Yksi nuorista ei halunnut vastata joihinkin kysymyksiin. Kyseessä oli nuorelle vaikea asia, josta hän ei halunnut puhua.

Haastattelijan tehtävänä on siis helpottaa tiedon kulkua ja sen jäsentämistä. Toisaalta kysymysten avulla haastattelija myös ohjaa tilannetta ja tiedonannon suuntaa. Viimekädessä haastattelu on usein kysymysten esittämistä ja vastausten saamista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 102–104.) Yksi haastateltavista totesikin seuraavaa kysyessäni hänen ajatuksiaan siitä, mitä hän haastattelulta odotti: *”No arvattavissahan se oli et on kysymyksiä ja vastauksia.”* Tämä oli ensimmäinen haastatteluista. Koin aluksi epäonnistumisen tunnetta, sillä tuon lausahduksen kuullessani koin, etten ollut kiinnittänyt tarpeeksi huomiota omaan rooliini haastattelija. Toisaalta haastattelu ei välttämättä olisi edennyt ilman valmiiden kysymysten esittämistä, sillä haastateltava tuotti melko vähän omaehtoista puhetta ja vastaukset olivat melko lyhyitä. Ensimmäisen haastattelun jälkeen aloin pohtia tarkemmin omaa rooliani ja pyrin kehittämään itseäni haastattelijana. Aloin kirjoittaa tutkimuspäiväkirjaa haastatteluista sekä niiden toteutuksesta ja etenemisestä. Kirjoitin myös haastateltavan roolista ja toiminnasta haastattelun aikana sekä myös omasta roolistani. Hyvärinen (2017, 40) mukaan tutkimuspäiväkirjasta on hyötyä etenkin haastatteluja tehdessä, aineistoa analysoidessa ja tutkimusta kirjoittaessa. Merkinnät on tärkeä tehdä heti haastattelun jälkeen, jotta kaikki olennaiset haastattelutilanteeseen ja omiin tuntemuksiin liittyvät ajatukset eivät unohdu (Hyvärinen 2017, 40). Koin, että tutkimuspäiväkirjan kirjoittamisen ja oman roolini pohtimisen kautta kehityin haastattelijana ja haastattelut sujuivat koko ajan jouhevammin ja luontevammin.

Sovin haastatteluiden ajankohdasta jokaisen nuoren kanssa erikseen. Kaikki haastattelut pidettiin vuoden 2018 maaliskuun aikana: viisi haastatteluista arkipäivinä ja yksi

viikonloppuna. Haastattelussa on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota haastattelupaikkaan. Sen tulisi olla rauhallinen ja haastateltavalle turvallinen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 74; Luomanen & Nikander 2017, 292.) Haastattelun lähtökohtana on ehdoton luottamuksellisuus, minkä vuoksi haastattelutilanteessa ei saisi olla läsnä ulkopuolisia (Hyvärinen 2017, 33). Haastattelin nuoria lastensuojelulaitoksen palaverihuoneessa, jossa oli mahdollista keskustella rauhassa ilman häiriöitä. Yhden nuoren haastattelu pidettiin hänen omassa huoneessaan palaverihuoneen ollessa varattu. Kahdessa haastattelussa haastattelupaikkaan kuului kuitenkin hieman melua. Tällöin pidimme lyhyen tauon. Muutoin haastateltavat eivät halunneet pitää taukoja.

Nauhoitin haastattelut Jyväskylän yliopistolta lainatulla nauhurilla sekä myös omalla puhelimeillä.¹ Kerroin nauhoituksesta ja sen tarkoituksesta haastateltaville etukäteen ennen haastattelua ja pyysin heiltä lupaa siihen. Kerroin nauhoittavani haastattelut, jotta muistan, mitä haastatteluissa puhuimme. Haastattelun jälkeen yksi nuori totesi, että *”Onneksi se nauhoitettiin, kun ei siitä muuten mitään muistaisi.”* Kukaan haastateltavista ei kieltänyt haastattelun nauhoitusta. Haastatteluiden kesto vaihteli 18 minuutista yhteen tuntiin. Haastatteluiden jälkeen siirsin haastattelutiedostot muistitikulle, jota säilytän vain omassa hallussani ja muiden ulottumattomissa lukollisessa laatikossa. Heti haastatteluiden litteroinnin valmistuttua poistin haastattelut sekä puhelimesta että muistitikulta. Tutkielman valmistuttua tuhoan litteroidun haastatteluaineiston sekä haastatteluaineiston tulosteet.

Haastatteluiden lisäksi tarkoitukseni oli saada nuoret kirjoittamaan minulle perheestään ja perhesuhteistaan. Kirjoittelun tekemistä varten muodostin nuorille ohjeet sekä muutamia apukysymyksiä (liite 6). Kirjoittamisen oli kuitenkin tarkoitus olla mahdollisimman vapaamuotoista. Ohjeistin nuoria kirjoittelun tekemiseen haastattelun jälkeen. Sovimme samalla myös palautuspäivän sille. Kolme nuorista palautti kirjoittelun minulle ajallaan. Muiden kolmen nuoren kohdalla palautuspäivää siirrettiin, sillä he eivät olleet ehtineet tai muistaneet tehdä kirjoitelmaa. Kirjoitelmien palautuksen yhteydessä kysyin nuorten jälkituntemuksia haastattelusta. Kaikilla nuorilla oli jäänyt hyvä tai ok fiilis, eikä heillä

¹ Haastattelut on pidetty ja nauhoitettu keväällä 2018, jolloin Jyväskylän yliopiston tutkimuseettisissä ohjeissa ei vielä kielletä puhelimen käyttöä haastatteluiden nauhoituksessa. Sen jälkeen EU-tietosuojasetusten tiukennusten myötä puhelimen käyttö haastatteluissa nauhoitukseen on kielletty.

ollut herännyt mitään kysymyksiä. Yksi nuorista kuitenkin kertoi jääneensä pohtimaan haastatteluissa läpikäytyjä asioita vielä parin päivän ajaksi. Hän oli saanut käsiteltyä vaikeita lapsuuteen ja nuoruuteen liittyviä kokemuksiaan entistä paremmin. Nuorilla oli mahdollisuus ottaa tarvittaessa yhteyttä minuun myös jälkikäteen. Lisäksi heidän oli mahdollista keskustella lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kanssa ajatuksistaan. Kerroin nuorille, että he voivat vapaasti kertoa heille ja kaikille muillekin ihmisille tutkimukseen osallistumisesta. Myöhemmin vielä arvoin tutkimukseen osallistuneiden kesken yhden leffalipun, ja vein sen voittaneelle nuorelle henkilökohtaisesti.

Kirjoitelmien pituus vaihteli puolesta sivusta yhteen sivuun. Jokainen nuorista hyödynsi kirjoitelmissaan muodostamiani apukysymyksiä. Osa kertoikin kirjoitelman palautuksen yhteydessä apukysymysten olleen hyvä juttu niiden helpottaessa kirjoittamista. Tämän vuoksi pohdin, olisiko apukysymyksiä kannattanut olla runsaammin ja olisiko kirjoitelmat olleet tällöin pidempiä. Osa nuorista oli apukysymysten lisäksi kuitenkin kirjoittanut myös muista asioista perheeseen ja perhesuhteisiin liittyen. Säilytän kirjoitelmia tutkimuksen ajan haastatteluiden tavoin lukollisessa laatikossa. Tutkielman valmistuttua tuhoan kirjoitelmat.

5.4 Aineisto ja aineiston analyysi

Aineiston analysointia varten litteroin nuorten haastattelut sanalliseen muotoon. Litterointi perustuu tutkijan esiymmärrykseen tutkittavasta aiheesta. Litteroinnissa tutustutaan aineistoon ja samalla otetaan etäisyyttä itse haastattelutilanteeseen. Litteraatti toimii ikään kuin muistiinpanona alkuperäisestä tilanteesta ja auttaa havaitsemaan yksityiskohtia, joita pelkkää äänitallennetta kuuntelemalla ei huomaisi. Litteroidessaan tutkija tarkastelee aineistoa useaan kertaan, muokkaa sitä ja tekee teoreettisia ja analyttisiä valintoja. Litterointia tehdessä tutkija jatkuvasti valitsee, mitkä asiat ovat relevantteja vuorovaikutuksen ymmärtämisen sekä tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta. Tutkija tulkitsee aineistoa havaintokykynsä rajoittamana, haastattelutilanteen osallistujien sekä tutkijan näkökulmasta. (Ruusuvuori & Nikander 2017, 437–439.) Tutkijan kannattaa hyvissä ajoin päättää se, kuinka tarkkaan litteroi aineiston (Ruusuvuori & Nikander 2017,

427). Litteroin haastattelut sanatarkasti haastateltavan ja haastattelijan tuottaman puheen mukaisesti, joskin luettavuuden vuoksi poistin puheesta jonkin verran puhekielen täytesanoja, kuten ”niinku”, ”tota” ja ”no”. Koen, ettei näillä täytesanoilla ole merkitystä nuorten tuottaman puheen sisällön kannalta. Haastatteluiden litterointiin menevä aika vaihteli haastattelun pituuden ja haastateltavan tuottaman puheen runsauden mukaan: lyhimmän haastattelun litterointiin meni aikaa noin 2,5 tuntia ja pisimmän noin 7,5 tuntia. Sivumäärältään litteroitua tekstiä kertyi yhteensä noin 117 sivua.

Litterointia tehdessä anonymisoin aineiston eli muutin siitä kaikki ne tiedot, joiden perusteella haastateltavat on tunnistettavissa (Ruusuvoori & Nikander 2017, 438). Suorilla tunnisteilla tarkoitetaan tietoja, jotka yksinään riittävät haastateltavan tai aineistossa esiintyvän henkilön tunnistamiseen. Selkeitä suoria tunnisteita ovat esimerkiksi henkilön koko nimi, henkilötunnus ja osoite sekä äänitallenne. Epäsuoria tunnisteita taas ovat esimerkiksi sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuurilliset tiedot, joiden määrä ja tarkkuus voivat yhdistettynä mahdollistaa sen että, henkilö on tunnistettavissa. Tällaisia epäsuoria tunnisteita ovat muun muassa syntymäaika, ammatti, työpaikka ja asuinpaikka. Haastattelu on anonyymi, mikäli haastateltavan tunnusomaiset piirteet ilmenevät samanlaisina useammalla henkilöllä ja mikäli nähdään, ettei henkilöä voida tunnistaa kohtuullisesti toteutettavilla toimenpiteillä. Haastatteluihin soveltuvia anonymisoinnin tekniikoita ovat esimerkiksi muuttaminen, poistaminen ja kategorisointi. Muuttaminen tarkoittaa sitä, että haastateltavaa koskeva tunnistetieto, esim. nimi, muutetaan toiseksi. Poistaminen taas tarkoittaa tunnistetiedon, esim. haastateltavien yhteystietojen, hävittämistä. Kategorisoinnilla taas voidaan muuttaa epäsuoria tunnistetietoja yleisemmälle tasolle. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 418–419.) Litteroidessa haastatteluista muutin haastateltavien nimet. Puhun nuorista keksityillä nimillä: Saara, Milla, Siiri, Elias, Emilia ja Aada. Muutin myös nuorten sijoituspaikan ja kotipaikkakunnan sekä lisäksi kaikkien muiden esille tulleiden henkilöiden, paikkojen ja paikkakuntien nimet. Lisäksi kategorisoin joitakin esille tulleita paikkoja yleisemmälle tasolle.

Analysointimenetelmänä tutkielmassani olen käyttänyt sisällönanalyysiiä. Se on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan hyödyntää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysillä tutkittavana olevasta ilmiöstä saadaan kerätyn aineiston

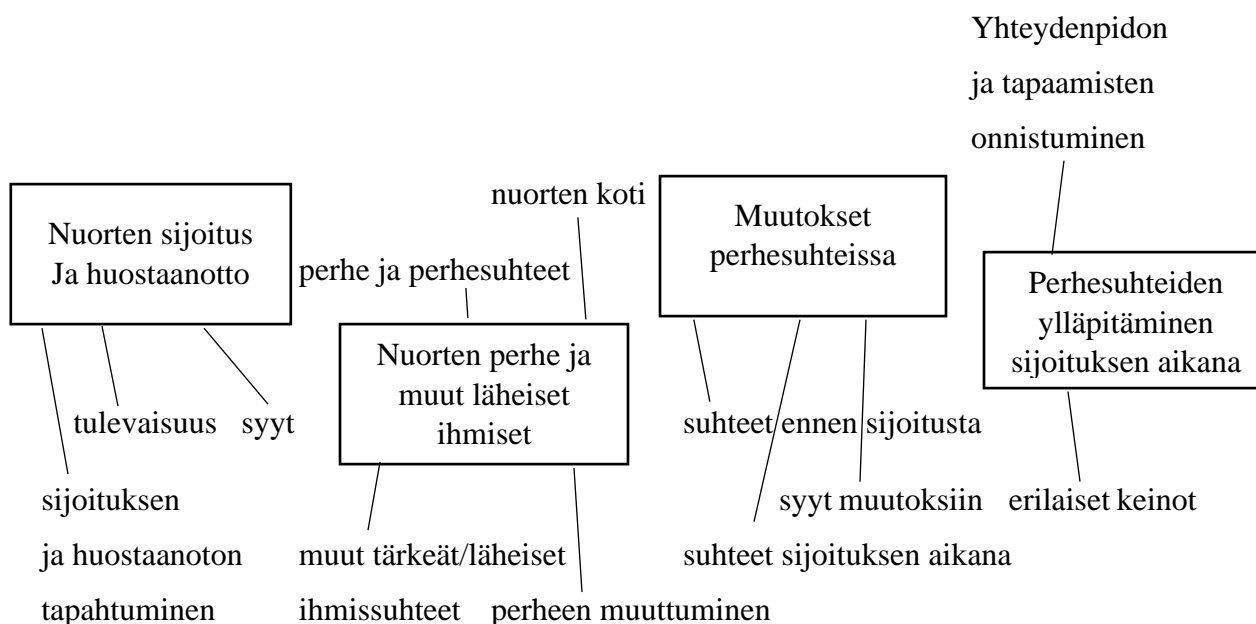
kautta sanallisessa muodossa oleva tiivistetty, selkeä ja objektiivinen kuvaus. Tarkoituksena on etsiä tekstin merkityksiä. Sisällönanalyysin avulla voidaan analysoida miltei mitä tahansa kirjalliseen muotoon saatettua materiaalia, kuten päiväkirjoja, kirjeitä, haastatteluja, puhetta ja keskusteluja. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91, 103–104, 108 & 2018, 103, 104, 117.) Tämä analyysimenetelmä mahdollistaa monenlaisten aineistojen hyödyntämisen ja yhdistämisen (Silvasti 2014, 36). Näin ollen sisällönanalyysi on sopiva menetelmä analysoida sekä haastatteluaineistoa että kirjoitelmien tuottamaa aineistoa.

Sisällönanalyysi voi olla joko aineistolähtöinen, teorialähtöinen tai teoriaohjaava. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi perustuu tulkintaa ja päättelyyn. Se etenee aineiston pelkistämisen ja ryhmittelyn kautta aineiston käsitteellistämiseen eli teoreettisten käsitteiden muodostamiseen tutkittavasta ilmiöstä. Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan näin ollen aineistosta. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston luokittelu ja analysointi taas perustuu aikaisempaan jo tunnettuun viitekehykseen, joka voi olla esimerkiksi jokin teoria. Tutkimuksessa kuvataan tämä teoria ja määritellään sen mukaan muun muassa tutkimuksen kohteena olevat käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 108–113 & 2018, 110.) Omassa tutkielmassani käytän kuitenkin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, joka on ikään kuin näiden kahden mainitun analyysitavan välissä oleva tapa analysoida aineistoa. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineistolähtöisen analyysin tavoin aineiston ehdoilla, mutta kuitenkin aineiston käsitteellistämässä empirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. Käsitteet tuodaan siten valmiina, ilmiöstä ”jo tiedettynä”. Analyysi ei siis pohjautu suoraan teoriaan, vaan teoriaa ja aikaisempaa tietoa käytetään vain analyysin apuna. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 117 & 2018, 109, 133.)

Aloitin haastatteluiden ja kirjoitelmien analysoinnin lukemalla aineistoa läpi moneen kertaan. Huomasin aineistossa olevan tiettyjä samankaltaisuuksia, mutta myös eroavaisuuksia haastateltavien välillä. Nämä samankaltaisuudet ja eroavaisuudet liittyivät tiettyihin aiheisiin ja teemoihin. Haastattelujen ja kirjoitelmien analysoinnissa olen siksi hyödyntänyt teemoittelua (ks. Hirsjärvi & Hurme 2008, 173). Aineistosta esille tulevat teemat pohjautuvat pitkälti laatimaani teemahaastattelurunkoon sekä tutkimuskysymyksiin. Pääteemoja ovat seuraavat: 1) nuorten sijoitus ja huostaanotto 2)

nuorten perhe ja muut läheiset ihmiset, 3) muutokset perhesuhteissa sekä 4) perhesuhteiden ylläpitäminen sijoituksen aikana.

Teemoittelussa aineisto pilkotaan ja ryhmitellään näiden erilaisten teemojen mukaan. Teemoittelun avulla on mahdollista etsiä aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä sekä vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105, 107.) Teemoittelu auttaa tutkijaa keskittämään analyysiä tutkimustehtävän kannalta olennaisiin aiheisiin (Silvasti 2014, 45). Aluksi valitsin teemoille eri värit, ja alleviivasin näillä väreillä teemoihin liittyvät asiat sekä haastatteluaineistoista että kirjoitelmista (ks. Silvasti 2014, 39). Sen jälkeen kirjasin teemojen alle jokaisesta haastattelusta sekä kirjoitelmasta nämä teemaan sopivat asiat sekä hieman jo yhdistelin esille tulevia samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Tämän jälkeen aloin kirjoittaa varsinaista analyysia. Alla olevaan kuvioon olen koonnut aineistosta esille tulevat pääteemat sekä niihin liittyvät keskeisimmät alateemat.

KUVIO1. Aineistosta esille tulevat pääteemat alateemoineen.

Analyysin tueksi olen nivonut aiempaa tutkimusta sekä teoreettisia näkökulmia. Olen liittänyt analyysin oheen myös lyhyitä otteita nuorten haastatteluista sekä kirjoitelmista. Haastatteluotteissa olen käyttänyt muutamia merkkejä:

... = pohdintaa / miettimistä

[] = sana hakasten sisällä selventää lausetta

-- = poistettu tekstiä

5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten tutkimiseen täytyy kiinnittää erityistä huomiota. Alaikäisiä koskevassa tutkimuksessa korostuu tutkimuksen luottamuksellisuus ja eettisyys (Nieminen 2010, 37). Sekä nuoret tutkimuksen kohderyhmänä että myös tutkimuksen aihe ovat molemmat sensitiivisiä. Perhe ja perhesuhteet ovat arkaluontoisia ja yksityisiä aiheita, sillä vaikeat tilanteet perheissä ja perhesuhteissa voivat olla nuorten sijoitukseen ja huostaanottoon vaikuttaneita tekijöitä. (ks. Kallinen ym. 2015, 87, 97, 173.) Laitoksissa asuvat nuoret kuuluvat erityisen haavoittuviin, marginaaliin asettuviin ja suojeluksen alaisiin tutkittavien ryhmään. Haavoittuvuuden huomioiminen on olennainen osa tutkijan ammattitaitoa. Kekeistä on kohtaaminen, kuunteleminen ja turvallisen puheympäristön luominen. (Luomanen & Nikander, 2017, 245, 248.) Tutkijan on pyrittävä olemaan rehellinen ja avoin (Puumala & Kynsilehto 2017, 324). Pyrin kohtaamaan tutkimukseen osallistuneet nuoret kunnioittavasti omina itsenään ja kuuntelemaan heitä aidosti. Pyrin omalla toiminnallani ja olemuksellani luomaan heille mahdollisimman turvallisen, luottamuksellisen ja rauhallisen ympäristön kertoa heille henkilökohtaisista ja tärkeistä, ehkä vaikeistakin asioista. Toisaalta on hyvä myös muistaa se, ettei nuorten haavoittuvuutta tule painottaa liikaa (Nieminen 2010, 40), sillä haavoittuvuus korostaa entisestään tutkijan ja tutkittavan välistä epäsymmetristä valtasuhdetta (Wrede-Jäntti 2019, 157).

Haavoittuvia ryhmiä tutkittaessa myös muut yleiset eettiset ohjeet, kuten esimerkiksi haastattelun kulkua, luottamusta ja vapaaehtoisuutta koskevat periaatteet, nousevat

vahvemmin esille. Myös erityisen sensitiiviset aiheet tutkimuksessa edellyttävät tavanomaista tarkempaa suunnittelua ja valmistautumista. (Luomanen & Nikander 2017, 246.) Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten haastatteluun vaatii paljon työtä, kuten erilaisten portinvartijoiden kanssa neuvottelemista ja tutkimuslupien hakemista sekä luottamuksellisten suhteiden luomista (Puumala & Kynsilehto 2017, 324). Kerroin tutkimukseen osallistuneille nuorille rehellisesti tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Tutkittavilla on oltava aito mahdollisuus päättää osallistumisestaan tai osallistumattomuudesta. Heille ei saa syntyä tunnetta siitä, että osallistuminen olisi pakollista. Lisäksi tutkivalla henkilöllä on oikeus milloin tahansa keskeyttää osallistumisensa ja peruuttaa suostumuksensa osallistua tutkimukseen. (Kuula 2011, 62; Kohonen ym. 2019, 8.) Nuoret halusivat vapaaehtoisesti osallistua tutkimukseen, eikä kukaan heistä halunnut keskeyttää osallistumistaan missään vaiheessa tutkimusta. Olen kertonut aiemmissa alaluvuissa tarkemmin tutkimuslupien hakemisesta, erilaisten portinvartijoiden ja nuorten kohtaamisesta sekä haastatteluiden suunnittelusta ja toteuttamisesta. Olen myös kertonut anonymiteettisuojusta. Tutkijana olen vaitiolovelvollinen pitämään salassa tutkittavien yksityisyyden ja heitä koskevat tiedot koko tutkimuksen teon ajan, mutta myös sen jälkeen (Kuula 2011, 65).

Keskeisenä periaatteena tutkimuksessa on myös se, ettei siitä saa koitua merkittävää haittaa, harmia ja vahinkoja tutkimukseen osallistuville ihmisille (Puumala & Kynsilehto 2017, 320, 324; Kohonen ym. 2019, 7). En voinut taata sitä, etteikö nuorille nousisi pintaan erilaisia tunteita haastattelussa ja sen jälkeen, sillä kyseessä oli nuorille henkilökohtainen ja varmasti tunteita herättävä sensitiivinen aihe. Nuorilla oli kuitenkin mahdollisuus ja vapaus puhua heille heränneistä ajatuksista ja tunteista lastensuojelulaitoksen työntekijöille, joiden kanssa sovin asiasta erikseen ennen haastatteluita. Keskustelin nuorten kanssa heidän jälkituntemuksistaan myös itse haastatteluiden jälkeen. Nuorilla oli myös tarvittaessa mahdollisuus ottaa jälkikäteen yhteyttä minuun. Kukaan nuorista ei ollut minuun yhteydessä.

Tutkimuksen toteuttaminen vaati minulta tutkijana paljon. Etenkin tutkimuslupien hakuprosessi vaati aikaa, sinnikkyyttä ja pitkäjänteisyyttä. En etukäteen osannut edes varautua siihen, kuinka paljon työtä sijoitettujen nuorten mukaan saaminen tutkimukseen

vaatii erilaisten portinvartijoiden vaikuttaessa siihen. Toisaalta tutkimus ei olisi onnistunut ilman näitä portinvartijoita. Jäin myös pohtimaan sijoitettujen nuorten osallisuutta portinvartioinnin kautta. Lastensuojelulaitoksen aikuiset päättivät ne nuoret, keillä he arvelivat olevan voimavaroja osallistua tutkimukseen. Siten nämä tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret eivät välttämättä edusta kaikkein vaikeimmissa oloissa eläviä nuoria. Laitoksessa olisi saattanut olla nuoria, jotka olisivat ehkä halunneet osallistua, mutta heillä ei ollut mahdollisuutta valita osallistumista. Näin ollen sijoitettujen ja huostaanotettujen nuorten valikoituminen ja osallistuminen tutkimukseen on paljon kiinni instituutioissa toimivista portinvartijoista ja aikuisten päätösvallasta (ks. Strandell 2010, 98, 103). Suojelun vuoksi nuorilta saatetaan evätä mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä puhua omista asioista (Strandell 2010, 104).

Nuorten kohtaaminen ja haastattelemine vaati minulta sekä tutkijana että ihmisenä paljon rohkeutta ja ennakkoluulottomuutta sekä avoimuutta ja rehellisyyttä. Ei ollut helppoa luoda heti luottamuksellista suhdetta nuoriin. Haastatteluissa sain kuitenkin ilokseni huomata sen, kuinka jotkut nuorista kertoivat minulle hyvin tarkastikin heille tärkeistä ja henkilökohtaisista asioista. Koin, että nuoret pystyivät luottamaan minuun. Nuorten kertomukset perheestä ja perhesuhteista herättivät minussa sekä positiivisia että negatiivisia tunteita. Koin niin iloa kuin myös suruakin heidän puolestaan. Koen tärkeänä asiana sen, että tuon tutkielmassa esille nuorten ajatukset esille juuri sellaisina kuin he minulle kertoivat. On myös tärkeää viedä nuorten tuottamaa merkityksellistä tietoa eteenpäin. Tutkielman valmistuttua tarkoitukseni on lähettää se lastensuojelulaitoksen johtajille, joiden toivon voivan viedä sitä eteenpäin, etenkin tutkimukseen osallistuneille nuorille ja heidän vanhemmilleen. En kuitenkaan ole varma siitä, missä määrin tutkielma ja sen tuottama tärkeä tieto tavoittaa nuoret, sillä heidän elämäntilanteensa ovat varmasti muuttuneet, eivätkä he välttämättä ole enää sijoitettuna kyseisessä lastensuojelulaitoksessa.

6 NUORTEN AJATUKSIA SJOITUKSESTA JA TULEVAISUUDESTA

Tässä luvussa tarkastelen nuorten ajatuksia ja näkemyksiä sijoituksesta ja tulevaisuudesta. Vaikka itsessään nuorten sijoitukset ja esimerkiksi sijoitusten syyt sekä tulevaisuuteen liittyvät asiat eivät suoranaisesti olekaan tutkimukseni aiheena, kertoivat nuoret yllättävän paljon sijoituksestaan sekä tulevaisuudestaan. Sijoitusten syyt ja tulevaisuuden toiveet kytkeytyivät osittain myös nuorten perheeseen ja perhesuhteeseen. Siksi näen tärkeäksi tarkastella näitä sijoitukseen ja tulevaisuuteen liittyviä taustatietoja nuorista aineistopohjaisesti ja aiempiin tutkimuksiin nojaten erillisenä lukuna.

6.1 Sijoitus ja sen syyt

Huostaanotetut ja lastensuojelulaitokseen sijoitetut nuoret kertoivat haastatteluissa melko avoimesti sijoituksestaan ja huostaanotostaan sekä sijoitusta edeltäneistä ajoista ja tapahtumista elämässään. Sijoitushetkellä nuoret olivat olleet 13–15 -vuoden ikäisiä ja huostaanottohetkellä 13–16 -vuoden ikäisiä. Haastatteluhetkellä nuorten ikä vaihteli 14–18 -vuoden välillä. Neljä nuorista oli ollut sijoitettuna pidempään, noin 2–3 vuotta ja kaksi taas tätä lyhyemmän aikaa. Nuorten sijoituskertojen määrä vaihteli yhdestä kerrasta kolmeen kertaan: kolme nuorista oli ollut useaan kertaan ja useassa eri paikassa sijoitettuna, kun taas muilla kolmella nuorella kyseessä oli ensimmäinen sijoituskerta ja -paikka.

Kolmella nuorista sijoitus oli tapahtunut omasta halusta ja tahdosta. Tällöin sijoituspäätös oli tehty yhteisymmärryksessä nuoren, vanhemman / vanhempien ja sosiaalityöntekijän kesken. Kaksi nuorista taas kertoi, ettei itse olisi halunnut sijoitusta, vaan sijoituspäätöksen olivat tehneet vanhempi / vanhemmat ja sosiaalityöntekijä. Nuoret eivät kuitenkaan tuoneet esille, olivatko he vastustaneet sijoituspäätöstä. Huomattava on se, että Suomessa sijoitus ja huostaanotto voi tapahtua sekä vapaaehtoisesti/suostumukseen perustuvasti että tahdonvastaisesti/pakkoon perustuvasti. Vapaaehtoisessa suostumukseen perustuvassa huostaanotossa sekä huoltajat ja lapsi että sosiaalityöntekijät ovat samaa mieltä huostaanoton tarpeista ja myös sijaishuoltopaikasta. Mikäli taas joku asianosaisista

vastustaa toimenpidettä, on huostaanotto tahdonvastainen. Huolimatta siitä, perustuuko se vapaaehtoisuuteen vai ei, puututaan siinä yksilöiden oikeuksiin ja perhe-elämän yksityisyyteen. (Pösö 2016, 13–14; Huhtanen 2016, 26–27; Burns ym. 2016, 1.)

Kahdella nuorista sijoitus oli ollut aluksi avohuollon sijoitus, ja sen jälkeen oli alkanut huostaanoton valmistelu, kun taas kolmella nuorella sijoitus oli ollut aluksi kiireellinen ja sen jälkeen vaihtunut avohuollon sijoitukseksi ja siitä taas huostaanotoksi. Yhden nuoren kanssa sijoituksen tapahtumisesta ja sen etenemisestä ei puhuttu haastattelussa tarkemmin. Kolme nuorista (Milla, Aada ja Siiri) kertoivat sijoituksen tuntuneen hyvältä ja luonnolliselta päätökseltä. He kokivat, että sijoituksen ja huostaanoton myötä he olivat saaneet hyvän, turvallisen ja varman sijaishuoltopaikan, josta he saavat apua ja tukea. Heidän lisäksi myös Saara toi esille, että sijoituksen ja huostaanoton päättymisen jälkeen saatava jälkihuolto tekee olon turvalliseksi sen taatessa tuen jatkuvuuden. Aada kertoi myös toivosta paremman tulevaisuuden suhteen, vaikka itsessään sijoitus oli tuntunut hänestä surulliselta.

Aada: Olihan se niinku tosi surullista et mä oon menny siihen pisteeseen, ettei pysty enää asua kotona, mutta suurin tunne oli semmonen niin kun toivo tulevasta paremmasta.

Haastattelija: Mm...

Aada: Et nyt otetaan niinku asiat tosissaan ja asioihin tulee muutoksia.

Nuoret kertoivat pääosin avoimesti ja melko yksityiskohtaisestikin siitä, miten heidän sijoituksensa oli tapahtunut. Kahdella nuorista sijoitus oli tullut yllätyksenä, eivätkä he olleet tienneet siitä etukäteen. Tämän vuoksi he eivät olleet osanneet valmistautua kotoa pois lähtemiseen ja lastensuojelulaitokseen menemiseen. Heillä ei ollut etukäteen tietoa siitä, minne ja millaiseen paikkaan he ovat muuttamassa (ks. Laakso 2018, 107). Esimerkiksi Elias ei ollut tiennyt etukäteen sijoituksestaan:

Elias: Mulla oli tukihenkilön kanssa tapaaminen...me ajettiin raviradan parkkipaikalle, jossa oli sitten sosiaalityöntekijä ja isä...enkä tienny asiasta mitään...

Haastattelija: Ja sit sut tuotiin tänne [lastensuojelulaitokseen]?

Elias: Joo.

Haastattelija: Miltä susta tuntu silloin?

Elias: Kyllä se silleen aika pahalta tuntu...

Kolme nuorista taas oli etukäteen tiennyt, että heidät sijoitetaan, ja yksi heistä oli käynyt tutustumassa sijoituspaikkaan etukäteen. Kotoa pois lähteminen ja lastensuojelulaitokseen meneminen oli kuitenkin myös heidän kohdallaan tapahtunut melko nopeasti. Kaksi nuorista myös kertoi olleensa hetken aikaa ennen sijoitusta nuorisopsykiatrisella osastolla oman huonon voinnin ja itsetuhoisuuden takia. Heinon (2007, 52) tutkimuksessa tulee esille, että moni sijoitettu lapsi on ollut tutkittavana tai hoidossa psykiatrisella osastolla ennen lastensuojelun asiakkaaksi tuleamista.

Milla: Kyl mä tiesin siitä [sijoituksesta]. Että...en mä oikeestaan edes muista, miten se meni. Mä muistan, kun mä sinne osastolle lähin ja soitettiin sille mun perhetyöntekijälle ja sit mä olin ihan niinku myöntyväinen sille, et joo mä voin kyl niinku lähtee sinne [lastensuojelulaitokseen]. - -

Milla: No siis mulla oli siinä...mä olin ollu itsetuhonen muutenki jo jonkun aikaa ja sit mulla oli siinä vaiheessa varmaan yks itsemurhayritys. Mulla on ollut niitä enemmänkin, että mää oon niinkun vetäny lääkkeitä ja viinaa päälle.

Nuoret kertoivat haastattelusta myös siitä, millaisia tunteita sijoituspaikkaan, lastensuojelulaitokseen, meneminen oli aiheuttanut. Tutustuminen ja sopeutuminen uuteen vieraaseen paikkaan ja ympäristöön sekä uusiin ihmisiin oli vienyt aikaa, eikä se ollut tuntunut helpolta. Sijoituspaikan aikuiset ja muut nuoret olivat olleet nuorille vieraita, ja muutoinkin paikka oli tuntunut vieraalta ja erilaiselta kotiin verrattuna. Edessä oli uudenlainen arki ja uudenlaiset säännöt. Sijoituksen alkuvaihetta leimasi näin ollen vahvasti arjen vieraus (ks. Enroos 2016a, 194). Fernandez (2007) on tutkimuksessaan huomannut, että lapset voivat kokea sijoitushetkellä ja sitä seuraavina kuukausina voimakkaita surun ja ahdistuksen tunteita. Sijaishuoltopaikan aikuisten on tärkeää ottaa huomioon lapsessa heräävät tunteet tämän haavoittuvan vaiheen aikana (Fernandez 2007). Enroos (2016) painottaa, että nuoren tulo sijaishuoltopaikkaan sekä siihen liittyvät emotionaaliset lataukset vaativat sijaishuollon työntekijöiltä monenlaista herkkyyttä lapsen kanssa. Heidän tehtävänä on tarkkailla lapsen tunteita ja ottaa vastaan tunteenpurkauksia ja keskustella niistä. Tärkeää on tukea lasta kotiutumaan uuteen paikkaan. (Enroos 2016a, 186, 189.)

Haastattelija: Mm...Sit jos mennään siihen, kun sut sijoitettiin, niin minkälainen kokemus se oli sulle?

Milla: Mm, no tietenkin se oli...aika niinkun...en mä osaa oikeen kuvailla. Siis mä vaan tietenkin itkin alussa, ja se oli tosi ahistavaa ku tulee ihan vieraaseen paikkaan ja en mä tietenkään saanut nukkua parina ekana yönä. Ja sit ku ei oikeesti niinku tuntenu ohjaajia ollenkaan eikä nuoria. Ja

mä olin käynyt tutustumassa sillon keväällä, ja en mä sen jälkeen niinku käynyt toista kertaa, ku sit mä vaan yhtäkkiä olin täällä. Niin tottakai se oli tosi ahistavaa. Ja sit ku piti lähteä uuteen kouluun, josta sä et tunne yhtään ihmisiä.

Haastatteluissa tuli esille useita erilaisia sijoituksen ja huostaanoton syitä. Syinä nuoret mainitsivat niin perheeseensä kuin itseensä liittyviä asioita. Usein nuorten sijoituksen syinä näyttäytyi yhden tekijän sijaan monenlaiset yhtäaikaista ja päällekkäisiä tekijät. Melkein kaikilla nuorilla sijoituksen ja huostaanoton syinä näyttäytyivät haasteet ja vaikeudet nuoren ja hänen perheenjäsentensä välisissä suhteissa. Nuoret kertoivat riitelystä perheenjäsentensä kanssa, huonosta käyttäytymisestä vanhempiaan kohtaan sekä etäisistä ja huonoista väleistä perheenjäsentensä kanssa. Näitä vaikeuksia ja haasteita perheenjäsenten kanssa tarkastelen tarkemmin luvussa 9.1. Aiemmissa tutkimuksissa perheristiriidat sekä nuorten ristiriidat vanhempien kanssa ovat näyttäneet olevan hyvin yleisiä tekijöitä lastensuojeluasiakkuuden ja huostaanoton taustalla (esim. Heino 2007; Hiitola 2008).

Esimerkiksi Siiri kertoi, että ennen sijoitusta hänellä ei ollut kovinkaan hyvät välit vanhempiansa kanssa. Masennuksesta johtuva paha olo sai Siirin käyttäytymään huonosti vanhempiaan kohtaan, ja tämä johti lopulta siihen, että äiti otti yhteyttä lastensuojelun työntekijöihin. Heinon (2007) tutkimuksessa tuli esille, että lastensuojelun asiakkuus lähti harvemmin liikkeelle perheen sisältä, vaan useimmiten lastensuojeluilmoituksen tekijöinä, yhteydenottajina ja lapsen asian puheeksi ottajina näyttäytyivät muut viranomaiset tai perheen ulkopuoliset henkilöt. Mutta silloin, kun lastensuojelun asiakkuus tuli vireille perheen omasta aloitteesta, oli avun hakijana useimmiten juuri äiti. (Heino 2007, 40.)

Haastattelija: Haluisitko sä vähän kertoa siitä, et miks sut on sijoitettu tai niitä syitä siellä taustalla?

Siiri: Mm...No, mulla ja äitillä ei ollu niin hyvät välit sillon ja...ööh...no en mä tiä, varmaan just ne vanhempien kans välit ja ehkä se, miten mä käyttäydyin kotona ja niinku...Ja sit ku mulla oli vielä masennus sillon, mutta sitä ei sillon tiedetty muuta ku mä, mutta mä en puhunu siitä ikinä mun vanhemmille. Sit mä purin sen pahan olon niihin [vanhempiin] ja sitten se näky siinä huonona käyttäytymisenä ja sitte äiti ei itekkään jaksanu sitä, niin sitte tota sossut tuli keskusteleen ja sitte päädyttiin siihen, että mä sain periaatteessa ite silleen niinku vaikuttaa siihen, että kokeillaanko sitä sijoitusta ja sitte sitä kokeiltiin ja niin.

Sijoituksen ja huostaanoton syinä nuoret mainitsivat myös huonon käyttäytymisen (kuten näpistely ja kotoa karkailu) sekä alkoholin ja muiden päihteiden käytön. Yksi nuorista

kertoi ajautuneensa viettämään aikaa päihdemyönteisessä kaveripiirissä, mikä oli johtanut päihteiden käyttämiseen. Myös mielenterveyteen liittyviä haasteita ja ongelmia mainittiin. Nuorten kertoivat haastatteluissa melko avoimesti esimerkiksi masennuksestaan, ahdistuksestaan ja itsetuhoisuudestaan. Nuorten psyykkiseen terveyteen liittyvät haasteet ja tarpeet näyttäytyvät tutkimuksissa yleisinä tekijöinä sijoitusten ja huostaanottojen taustalla (esim. Heino 2007; Hiitola 2008; Eronen 2013).

Milla: - - Sillon seiskalla alko se, että mulla vaihtu kaveripiiri sellaseen päihdemyönteiseen ja sit mä rupesin polttaan ja juomaan, ja siitä sit oikeestaan se alamäki alko.

Haastattelija: Mm... Haluatsä kertoa vähän siitä, mitä syitä sulla on ollut siellä [sijoituksen] taustalla?

Aada: No mulla on ollut itseasiassa ykstoista tai kakstoista vuotiaasta asti itsetuhoisuutta, et aluks ne oli vaan ajatuksia, mut sitten ne...vitos kutos luokalla meni sitten ihan tekoihin.

Lisäksi neljä nuorista kertoi haasteista koulukäynnin suhteen. Koulussa käyminen oli tuntunut ahdistavalta, eikä siellä jaksettu käydä. Nuoret olivat lintsanneet koulusta ja heille oli tullut paljon poissaoloja. Kouluterveyskyselyssä on huomattu, että koulusta lintaaminen ja luvattomat poissaolot on keskimääräistä yleisempää kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten keskuudessa verrattuna vanhempien luona asuviin ikätovereihin (Halme, Hedman, Ikonen & Rajala 2018, 28).

Haastattelija: Joo. Minkä takia sut sijoitettii, jos sä haluaisit vähän avata sitä?

Elias: Joo, no koulunkäynti ehkä lähinnä.

--

Haastattelija: Joo. - - Oliko siinä koulunkäynnissä sit jotain vaikeuksia?

Elias: Joo, lintsasta aika paljon.

Kaiken kaikkiaan haastateltujen nuorten sijoitukset olivat tapahtuneet eri tavoin. Heidät oli sijoitettu eri ikäisinä ja erilaisissa elämäntilanteissa. Myös sijoitusten määrä vaihteli. Osalla vaikeudet elämässä olivat alkaneet jo varhain lapsuudessa, osalla taas vasta teini-iässä. Syitä sijoitukseen ja huostaanottoon tuli esille monenlaisia, ja melkein kaikilla nuorilla näitä syitä oli useita yhtäaikaista ja päällekkäisiä. Ritala-Koskinen (2018, 78) ja Laakso (2018, 103) tuovatkin esille, että harvoin lastensuojelun tarpeessa on kyse yksittäisestä ongelmasta, vaan ennemminkin ongelmat ovat monimutkaisia ja yhteen kietoutuneita.

Useimmiten nuorilla oli myös keskenään samankaltaisia syitä sijoitukseen ja huostaanottoon. Yleisimpinä syinä näyttäytyivät nuorten päihde- ja mielenterveysongelmat sekä haasteet koulunkäynnissä ja vanhempi- lapsi suhteessa. Nämä tulevat ilmi yleisinä syinä ja taustatekijöinä sijoituksissa ja huostaanotoissa myös useissa muissa tutkimuksissa (esim. Andersson 2005; Heino 2007; Hiitola 2008; Eronen 2013; Heino ym. 2016). Mielenkiintoista on se, etteivät nuoret tuoneet esille lainkaan vanhempien toimintaan ja käyttäytymiseen liittyviä tekijöitä, lukuun ottamatta nuorten ristiriitoja ja huonoja välejä vanhempiensa kanssa. Muun muassa vanhempien mielenterveysongelmat ja päihteiden väärinkäyttö sekä vanhempien jaksamattomuus, uupumus ja riittämätön vanhemmuus tulevat keskisinä sijoituksen taustalla olevina tekijöinä esille monissa aiemmissä tutkimuksissa (esim. Heino 2007; Fernandez 2007; Hiitola 2008; Andersson 2009; Heino ym. 2016).

6.2 Tulevaisuuden suunnitelmat ja toiveet

Nuoret toivat haastatteluissa esille ajatuksiaan tulevaisuuden suhteen. Nuoret toivat esille sekä samankaltaisia että erilaisia tulevaisuudenhaaveitaan ja -suunnitelmiaan. Kolme nuorista toivoi sijoituksen päättyvän ja sitä kautta pääsevän joko takaisin kotiin tai itsenäistymään ja muuttamaan omilleen. Sijoitetun lapsen toive kotiin ja vanhemman tai vanhempien luo paluusta tulee esille useissa muissakin tutkimuksissa (esim. Hämäläinen 2012; Laakso 2016; Kallinen 2019). Toiveena oli, että oma vointi säilyy hyvänä ja pärjää itsenäisesti. Yksi nuori mainitsi myös toiveen siitä, ettei joutuisi enää koskaan uudestaan sijoitetuksi.

Haastattelija: Joo. Millasii toiveita sulla on tulevaisuuden suhteen?

Emilia: Että oisin kotona, eikä tarvis enää ikinä olla missään laitoksessa.

Myös toive siitä, että tuki jatkuisi ja säilyisi sijoituksen jälkeenkin, tuotiin esille. Yksi nuorista kertoi uskovansa siihen, että saa aina apua ja tukea jostakin tai joltakin, mikäli hänellä on sille tarvetta. Pari nuorta kertoi myös jatkavansa lastensuojelun jälkihuollon tuen piirissä sijoituksen päätyttyä. Yksi nuorista toi esille myös sen, että haluaisi hyödyntää omia kokemuksiaan auttamalla muita ihmisiä. Hän koki, että olisi valmis auttamaan muita,

koska tietää miltä vaikeuksien kohtaaminen tuntuu ja on jo itse käsitellyt elämässään kohtaamaansa vaikeudet.

Milla: - - Ja se ku itellä on kuitenkin ollu niin paljon kaikkee, niin haluu auttaa ihmisiä. Et ku tietää, miltä se tuntuu, jos on vaikeeta ja se kuitenkin et mä oon päässy niin hyvin yli asioista, niin se jotenkin, että kyl mä niinku kestän sen, että mää pystyn auttaan, et mä en kuormita sillä liikaa itteeni.

Tärkeänä asiana nähtiin myös se, että välit perheenjäsenten kanssa pysyy hyvinä jatkossakin ja heitä tavattaisiin mahdollisimman paljon. Puolet nuorista toi esille myös kouluttautumisen ja jatko-opiskelut peruskoulun jälkeen. Esimerkiksi Elias kertoi toivovansa pääsevän opiskelemaan sosiaali- ja terveysalalle ja jatkamaan opintoja vielä senkin jälkeen. Lisäksi haaveina tulevaisuuden suhteen esille tuli matkustelu ja hyvän työn saaminen sekä puolison löytäminen ja perheen perustaminen. Kaikkiaan nuorten ajatukset ja haaveet tulevaisuuden suhteen olivat hyvin myönteisiä ja toiveikkaita. Tulevaisuuteen suhtauduttiin innokkain, odottavin ja avoimin mielin.

7 PERHE JA MUUT LÄHEISET IHMISSUHTEET

Tässä luvussa tarkastelen sijoitettujen nuorten ajatuksia ja näkemyksiä siitä, mikä on heidän perheensä ja ketä siihen kuuluu. Tarkastelen myös nuorille muita tärkeitä ja läheisiä ihmissuhteita sekä perheen muuttumista nuoren elämän ja sijoituksen aikana. Lisäksi tarkastelen nuorten ajatuksia kodista ja siitä, missä se on. Tutkimuksessani kantavana teoreettisena lähtökohtana on konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen. Tämän näkökulman puitteissa on tärkeää tarkastella sekä nuorten perhettä ja perhesuhteita että myös muita läheisiä ihmissuhteita. Pyrin hahmottamaan nuorten merkityksellisiä, tärkeitä ja muuttuvia suhdemuodostelmia niin kuin nuoret niistä kertoivat haastatteluissa ja kirjoitelmissa. Lisäksi nivon aiempaa tutkimusta ja teoreettisia näkökulmia aineiston tuottamiin tuloksiin.

7.1 Sijoitettujen nuorten perhe

Nuoret kertoivat sekä haastatteluissa että kirjoitelmissa perheestään ja perheenjäsenistään. Nuorten perhetaustat ja -rakenteet olivat erilaisia. Puolet nuorista toi haastattelussa esille biologisten vanhempinsa eron. Näiden nuorten vanhemmat olivat eronneet silloin, kun nuori itse oli ollut melko pieni, parin tai muutaman vuoden ikäinen. Tästä syystä nuoret eivät juurikaan muistaneet vanhempiansa erotilannetta. Yhdellä näistä nuorista vanhemmat olivat edelleen tekemisissä keskenään ja kahdella taas ei juurikaan. Näillä eronneilla vanhemmilla oli useimmiten uusi kumppani tai puoliso sekä nuorilla sitä myöten puolisisaruksia. Yhdellä nuorella hänen biologinen isänsä oli kuollut nuoren ollessa pieni lapsi, ja myös hänen äidillään oli uusi kumppani. Kahdella muulla nuorella vanhemmat olivat edelleen yhdessä.

Erilaiset ja moninaiset lastensuojeluasiakkaiden perhetaustat ja -rakenteet, kuten ydinperhe, eroperhe, kuolemaperhe, yhden vanhemman perhe ja uusperhe, on tunnistettu useissa muissakin tutkimuksissa (Heino 2007; Hiitola 2008; Jokinen ym. 2013; Kivistö & Hoikkala 2014; Laakso 2016). Ruotsalaistutkimuksessa on huomattu, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat kokeneet äitinsä tai/ja isänsä kuoleman ennen

sijaishuoltoa tai sen aikana useammin verrattuna muihin saman ikäisiin (Franzén & Vinnerljung 2006). Vanhemman ja/tai vanhempien kuolema luonnollisesti vaikuttaa perheen kokoonpanoon. Myös vanhempien erot ja uudet parisuhteet vaikuttavat lapsen elämänselkkuun sekä ihmissuhteisiin niiden muuttaessa yhdessä asuvien ihmisten kokoonpanoja (Ritala-Koskinen 2018, 81).

Nuoret saivat itse vapaasti määrittellä, mikä on heidän perheensä ja ketä siihen kuuluu. Nuoret määrittivät perheensä eri tavoin, mutta siinä, ketkä nähtiin perheenjäseninä, tuli esille myös samankaltaisuuksia. Useimmiten perhettä määriteltessä esille nousi biologisuus: perheeseen katsottiin kuuluvan oma ydinperhe eli biologinen äiti ja isä sekä sisarukset. Perhettä määriteltäessä esille voikin nousta kulttuurinen ymmärrys perheestä, jolloin perheen perustana nähdään biologiset siteet sekä yhdessä asuminen (ks. Ritala-Koskinen 2001). Nuorten vanhemmat eivät kuitenkaan välttämättä asuneet yhdessä, eikä nuorikaan sijoituksensa vuoksi asunut koko aikaisesti vanhempiensa ja sisarustensa kanssa, joten enemmän perheen määrittelyssä korostui biologiset siteet. Muualla asuvat vanhemmat ja sisarukset koettiin tärkeinä myös Ritala-Koskisen (2018) tutkimuksessa. Heihin koettiin vahvaa yhteenkuuluvuutta huolimatta siitä, että heidän kanssaan asuttiin erillään (Ritala-Koskinen 2018, 89).

Nuorten perheen määrittelyssä erityisesti äiti korostui tärkeänä ihmisenä, jopa tosi hyvänä ystävänä. Äidin tärkeä rooli korostui muun muassa äidiltä saatavan avun ja tuen vuoksi sekä sen vuoksi, että nuori asui sijoituspaikan ohella äitinsä luona. Hiltunen (2018) on tutkimuksessaan havainnut, ettei sijoituksen vuoksi lapsesta erillään asuminen ollut heikentänyt yhteenkuuluvuuden tunnetta äitien ja lasten välillä. Vähäisestä yhteisestä ajasta huolimatta lapset pitivät äitejään tärkeinä ihmisinä, ja tunneside heidän välillään oli useimmiten säilynyt hyvänä. (Hiltunen 2018, 235–236; myös Pirskanen & Kallinen 2018.) Myös Munro (2001) on tutkimuksessaan osoittanut biologisten äitien olevan keskeisiä ihmisiä sijoitettujen lasten elämässä: he olivat lapsille merkityksellisiä huolimatta siitä, että he olivat aiheuttaneet lapsille ahdistusta. Biologisen äidin merkityksellisyys, tärkeys ja ensisijaisuus sijoitetuille lapsille on tullut esille myös monissa muissa tutkimuksissa (Fernandez 2007; Andersson 2009; Hämäläinen 2012; Vanhanen 2014; Kallinen 2019).

Vaikka biologiset sisarukset katsottiin kuuluvan perheeseen, kolmen nuoren kohdalla sisaruksista isovelji tai isosisko näyttäytyi kuitenkin etäisenä, eikä siten ollut kovinkaan läheinen nuorelle. Tähän vaikutti se, ettei isoveljeä tai isosiskoakaan tavattu usein tai heihin ei juurikaan oltu muutoin yhteydessä huolimatta siitä, että tämä sisarus asui lähellä ja välit hänen kanssaan olivat hyvät. Lisäksi etäisiin väleihin vaikutti se, että nuorella ja kyseisellä sisaruksella oli suuri ikäero (noin 10 vuotta) ja sisarus oli muuttanut pois lapsuudenkodista jo silloin, kun nuori itse oli ollut vasta melko pieni. Iso ikäero ja yhdessä asumattomuus sijoitettujen nuorten etäisten sisarussuhteiden taustalla on tullut ilmi myös Kivistön ja Hoikkalan (2014) tutkimuksessa. Yksi näistä nuorista, Milla, kertoi isoveljen tuntuneen välillä jopa ”kaukaiselta serkulta”, eikä hän tällöin ollut nähnyt veljensä olevan perheenjäsen. Vuosien myötä nuori oli kuitenkin lähentynyt veljensä kanssa, ja hänestä oli taas tullut osa perhettä. Myös veljen perheestä oli tullut tärkeä Millalle, ja hän näki veljensä vaimon ja lasten olevan perheenjäseniä.

Milla: - - Et oikeesti jossain vaiheessa oli sille, et mä en tyyliin sanonu sille [isoveljelle] moi, jos se tuli käymään meillä, et mä olin vaan silleen, et kuka toi tyyliin ees on. Tai niinku en tuntenu ees sitä mun veljeks siinä vaiheessa, et se oli vaan niinku joku kaukainen serkku tai joku, tuntu semmoselta enemmän.

Haastattelija: Niinku silloin joskus kauemman aikaa sitten?

Milla: Mm.

Haastattelija: Joo.

Milla: Mut sit nyten pystyy oikeesti puhumaan sen kanssa ja tuntee, et se kuuluu mun perheeseen taas. Ja se on mulle tosi tärkeä ja...ja sen lapset on kanssa tosi tärkeitä mulle.

Milla kertoi haastattelussa myös ristiriitaisesta suhteesta isäänsä. Isän päihde- ja mielenterveysongelmat sekä väkivaltainen käyttäytyminen perheenjäseniä kohtaan oli saanut Millan jo pienenä lapsena kokemaan, ettei isä enää kuulu perheeseen. Isä oli käyttäytymisellään aiheuttanut Millassa pelon tunteita. Pirskanen ja Kallinen (2018, 247, 254) tuovat tutkimuksessaan esille, että vanhemman päihdeongelmasta johtuvat kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin kokemukset sekä turvattomuuden tunteet useimmiten vaurioittavat lapsen ja vanhemman välistä suhdetta.

Milla: Mm...Ja silloin ennen, ku mun isä teki itsemurhan, niin sillä oli alkoholin kanssa ongelmia ja sit se saatto olla oikeesti, et meidän piti lähteä kotoota pakoon sitä, et ku se rupes heittämään just tavaroita. Ja mä muistan senkin, kun mä joskus huusin sille, että joo sä et oo mun isä enää, niin sit se huus mulle takas, et sä et oo mun tyttö enää, ja mä olin silloin varmaan neljä- vuotias.

Haastattelija: Mm...

Milla: Ku mää raivostuin niin paljon siitä, että miten se pystyy tekemään sen läheisille noin.

Aiemmissa tutkimuksissa biologiset isät ovat näyttäneet melko näkymättömiltä sijoitettujen lasten elämässä (Andersson 2005; Fernandez 2007; Kallinen 2019). Esimerkiksi Fernandezin (2007) tutkimuksessa biologinen isä oli hylännyt lapsensa miltei 40 prosentin tutkimukseen osallistuneen sijoitetun lapsen kohdalla, ja moni lapsi ei ollut lainkaan yhteydessä isäänsä. Tosin siitä huolimatta biologiset isät näyttivät olevan tärkeitä heille (Fernandez 2007). Zanoni, Warburton, Bussey ja McMaugh (2014) ovat kuitenkin huomanneet lastensuojeluperheiden isiä koskevassa tutkimuksessaan, että äitien ohella myös isät ovat tyypillisesti sitoutuneita ja osallistuvia vanhempia, toisin kuin negatiiviset stereotypit antavat olettaa. Tutkimukseen osallistuneet isät kokivat huomattavaa tuskaa lastensa sijoituksesta, eivätkä enää väärinkäyttäneet päihteitä (Zanoni ym. 2014). Vanschoonlandt ym. (2012) tutkimuksessa tuli ilmi, että biologisten isien osallistumattomuuteen voi mahdollisesti vaikuttaa se, ettei heistä olla tietoisia tai etteivät sosiaalityöntekijät huomio heitä riittävästi sijaishoidon aikana. Tutkimuksessa noin puolet biologisista isistä oli läsnä lasten elämässä, ja he tapasivat lastaan kuukausittain. (Vanschoonlandt ym. 2012).

Myös isovanhemmat saatettiin nähdä perheenjäseninä. Usein nuoret mainitsivat tärkeänä ja läheisenä perheenjäsenenä erityisesti mummonsa, mutta myös pappaa saatettiin mainita. Myös Paajanen (2007, 30) on perhebarometrissään huomannut isovanhempien kuulumisen perheeseen: noin kolmasosa tutkimukseen osallistuneista piti isovanhempiaan perheenjäseninä. Tässä tutkimuksessa kaikkien isovanhempien ei kuitenkaan välttämättä nähty olevan osa perhettä, vaan nuoren perheeseen saattoi kuulua vain joko äidin tai isän puolen isovanhempi tai isovanhemmat. Tähän syynä oli se, ettei toisen puolen isovanhempaan tai isovanhempiin ollut minkäänlaisia välejä tai heidän kanssaan ei oltu juurikaan tekemisissä esimerkiksi sen vuoksi, että välimatka oli hyvin pitkä. Yhdellä nuorella yksi isovanhemmista oli jo kuollut.

Biologisten vanhempien ja sisarusten sekä isovanhempien lisäksi myös vanhempien uusien kumppaneiden tai puolisoitten nähtiin olevan perheenjäseniä. Kahdella nuorista vanhemman uusi kumppani tai puoliso oli ollut jo useamman vuoden perheessä ja kahdella muulla nuorella vasta noin vuoden tai alle vuoden. Vanhempien uusista kumppaneista tai puolisoista puhuttiin vaihtelevilla nimityksillä, kuten esimerkiksi ”isäpuoli”, ”äitiapuoli”,

”äidin miesystävä” ja ”isän naisystävä”. Vanhempien uudet kumppanit ja puoliset koettiin pääosin mukavina ja heidän kanssaan tultiin hyvin toimeen. Heitä ei kuitenkaan pidetty niin läheisinä kuin omia biologisia vanhempia.

Haastattelija: Joo. Sit sulla oli...oliks sulla äitillä uus mies?

Emilia: Joo oli.

Haastattelija: Millanen suhde sulla on sen kans?

Emilia: No en mä tiää...öö...perus semmonen, et ei me mitään silleen niinku parhaita kavereita tai silleen niin läheisiä ihmisiä, ku vanhempien kaa, mutta se on ihan mukava ja tälleen näin, että...

Lisäksi vanhempien uusien kumppaneiden tai puolisoitten kautta tulleet puolisisarukset nähtiin tärkeinä perheenjäseninä ja heidän ajateltiin kuuluvan perheeseen. Myös Ritala-Koskisen (2001) sekä Jokisen ym. (2013) tutkimuksissa lapset katsoivat perheeseen kuuluvaksi ei-biologisia uusperheenjäseniä, kuten juurikin vanhempien uudet kumppanit ja heidän lapsensa. Esimerkiksi Emilialla oli kaksi puolisisarusta äidin uuden puolison kautta. Lisäksi Emilia mainitsi myös isäpuolensa vanhempien eli niin sanottujen puolisoivanhempien olevan osa perhettä viettäessään paljon aikaa heidän kanssaan.

Haastattelija: Niin, ketä sun perheeseen kuuluu?

Emilia: No, iskä ja äiti ja ne on eronnu. Ja sitte öö...yks sisko iskän puolelta tai siis molempien...tai siis miten mä sanoisin sen...yks oikee sisko ja kaks puol siskoa ja sit isäpuoli ja sitten sen isäpuolen vanhemmat on tosi usein meillä kotona niin...

Nuoren vanhemmat ja heidän uudet kumppaninsa/puolisonsa sekä nuoren sisarukset/ puolisisarukset eivät kuitenkaan välttämättä muodostaneet nuorelle yhtä kokonaista perhettä. Siiri kertoi hänellä olevan kaksi eri perhettä. Toisen perheestä muodostivat äiti, isäpuoli ja puolisisko ja toisen taas isä, äitipuoli ja kolme puolisisarusta.

Haastattelija: Niin, ketä sä niinku aattelet, et kuuluu sun perheeseen? Sä saat ihan ite vapaasti määritellä sen, että ketä siihen kuuluu.

Siiri: Noh, periaatteessa mulla on kaks perhettä.

Haastattelija: Haluatko sä kertoa tarkemmin?

Siiri: No, öö...toisessa on äiti ja isäpuoli ja sitten sisko. Ja toisessa öö...isä, äitipuoli ja öö...sisko ja kaks veljee.

Vanhempien, vanhempien uusien kumppaneiden/puolisoiden, biologisten sisarusten, puolisisarusten ja isovanhempien lisäksi perheenjäseninä nähtiin myös muita itselle tärkeitä ja läheisiä ihmisiä. Yksi nuorista mainitsi kirjoitelmissaan esimerkiksi serkkujensa kuuluvan perheeseensä. Haastattelussa hän ei kuitenkaan nähnyt heidän olevan

perheenjäseniä, vaan mainitsi serkkujen olevan hänelle enemminkin vain tärkeitä ihmisiä. Eräs toinen nuori taas mainitsi haastattelussa mummonsa uuden miehen olevan osa perhettä, mutta kirjoitelmassaan hän ei maininnut häntä ollenkaan. Samainen nuori mainitsi haastattelussa myös kummitätinsä olevan jollakin tavalla perheenjäsen. Kummitädin perheenjäsenyys ei kuitenkaan ollut varmaa, sillä kirjoitelmassaan nuori ei kertonut kummitädin kuuluvan perheeseen, vaan olevan hänelle tärkeä ihminen. Näin ollen joidenkin itselle tärkeiden ja läheisten ihmisten perheenjäsenyys ei ollut aivan yksiselitteistä. Lisäksi yksi nuorista mainitsi joidenkin ystäviensä kuuluvan perheeseensä.

Haastattelija: Ketä ne sun perheenjäsenet on?

Aada: Kolme siskoo, äiti ja isä ja mummo ja pappa edelleen ja sitten osa ystäivistä.

Haastatteluissa keskusteltiin myös lemmikkieläimistä, ja pari nuorta mainitsi lemmikkiensä olevan perheenjäseniä. Myös kirjoitelmissa kaksi nuorista nimesi lemmikkinsä perheenjäseniksi. Lemmikkieläiminä mainittiin kissat ja koirat. Ystävin ja/ tai lemmikkien kuuluminen perheeseen on tullut esille myös monissa muissa tutkimuksissa (esim. Ritala-Koskinen 2001; Jokinen ym. 2013; Vanhanen 2014).

Ote Millan kirjoitelmasta:

”Perheeseeni kuuluu äiti, sisko, kissa, koira ja veli perheineen.”

Kaiken kaikkiaan nuoret määrittivät perheensä melko laajasti. Perheestä ja siitä, ketä siihen katsottiin kuuluvan, käytiin yksilöllistä pohdintaa ja neuvottelua. Perheeseen nähtiin kuuluvaksi itselle kaikkein tärkeimmät ja merkityksellisimmät ihmiset, mutta myös lemmikkieläimiä. Konfiguraation näkökulman mukaisesti nuorten perheet eivät rajoittuneet vain siihen perherakenteeseen, jossa he elivät, vaan perhe muodostui nuorille itselleen läheisistä ja merkityksellisistä suhteista. Jokaisen nuoren kohdalla perhe muodostui eri tavoin, ja perheen kokoonpanot olivat yksilöllisiä. (ks. Widmer 2010; Castrén 2014, 140–141.)

Perheen määrittelyn taustalla ei näyttäytynyt olevan vain biologiset siteet ja sukulaisuus sekä yhdessä asuminen samassa kodissa (vrt. Ritala-Koskinen 2001; Hämäläinen 2012, 122), vaan perheen määrittelyssä tärkeäksi asiaksi nousivat myös tunteet, rakkaus ja

läheisyys sekä huolenpito ja tuen saaminen. Perheenjäseneksi nimettiin ihmiset, jotka olivat tulleet perheenjäseniksi välittämisen ja sitoutumisen myötä. Nuorten ja heidän perheenjäsentensä välillä näyttäytyi olevan emotionaalista riippuvuutta toisiinsa. Sijoituksesta ja erillään asumisesta huolimatta nuorten tunnesiteet perheeseen ja perheenjäseniin olivat säilyneet, jopa vahvistuneet. (ks. Widmer ym. 2008, 3; Widmer 2010; Castrén 2014, 141.) Myönteiset tunteet ovatkin nykypäivänä yhä enenevässä määrin moninaisia perhe- ja läheissuhteita rakentava ja ylläpitävä voima (Pirskanen & Eerola 2018, 7; Jokinen & Mikats 2018, 50). Tunteiden merkitys perhesuhteiden muodostumisessa ja koossapitämisessä viittaa siihen, että perhesuhteet ovat luonteeltaan yhä enemmän neuvoteltavissa olevia ja joustavia (ks. Eerola & Pirskanen 2018, 319).

Tavallisesti kaikkien tärkeimpinä perheenjäseninä näyttäytyivät omat biologiset vanhemmat ja sisarukset sekä mummo. Nämä perheenjäsenet olivat niitä ihmisiä, keiden kanssa nuoret viettivät eniten aikaa sekä kenen kanssa he tulivat parhaiten toimeen ja ketkä olivat kaikkein läheisimpiä. Näiltä perheenjäseniltä, erityisesti vanhemmilta ja mummolta, mutta osittain myös sisaruksilta, saatiin tavallisesti myös eniten tukea. Aina nuoret eivät kuitenkaan olleet varmoja siitä, kuuluko jokin tietty ihminen perheeseen vai ei, vaan perheen määrittely oli osittain häilyvää. Perheen määrittely myös erosi hieman haastatteluissa ja kirjoitelmissa: niissä perheenjäseniksi saatettiin kertoa eri ihmisiä. Esimerkiksi haastattelussa jokin ihminen saatettiin nähdä perheenjäsenenä, mutta kirjoitelmassa tämä sama ihminen oli määritelty vain itselle tärkeäksi ihmiseksi.

Nuoret toivat esille ajatuksiaan myös siitä, mitä perhe merkitsee heille. Perhe voi merkitä ihmisille erilaisia asioita, ja perheen merkitys sekä käsitys suhteista voi muuttua esimerkiksi oman elämäntilanteen ja iän sekä perheympäristössä tapahtuneiden muutosten myötä (Paajanen 2007, 23; Andersson 2005). Perheellä nähtiin olevan suuri ja tärkeä merkitys. Perheen kerrottiin menevän kaiken muun edelle ja olevan itselle kaikkein tärkeintä. Erityisesti sijoituksen aikana ja sijoituksen kautta ymmärrys perheen ja perhesuhteiden tärkeydestä oli kasvanut ja korostunut. Tärkeinä asioina mainittiin perheeltä saatava apu ja tuki (henkinen ja taloudellinen tuki) sekä keuhut, kannustus, ymmärrys, rakkaus ja läheisyys. Lisäksi perheen kanssa yhdessä vietettävä aika ja yhdessä tekeminen nousivat tärkeiksi asioiksi. Myös Paajasen (2007) suomalaisten perhekäsityksiä koskevassa

tutkimuksessa tulee esille perheen merkitys. Perhe merkitsi myös tässä tutkimuksessa tutkimukseen osallistuneille yhdessä olemista, läheisyyttä ja henkistä tukea, mutta lisäksi myös esimerkiksi jatkuvuutta ja pysyvyyttä (Paajanen 2007, 23–24.) Perheen pysyvyys tulee esille myös Millan kirjoitelmassa, jossa hän kuvaa perheenjäsenten pysyvän aina hänen tukena.

Ote Millan kirjoitelmasta: *”Perhe menee kaiken edelle, koska se on minulle tärkeintä ja tiedän että perheenjäseneni pysyvät aina tukena.”*

Ote Eliaksen kirjoitelmasta: *”Perhe merkitsee mulle tosi paljon. Niitä en vaihtaisi mihinkään. En välttämättä kestäis jos niille sattuis jotain vakavaa. Saan tukea perheeltä. Keskusteluja ja rahallista tukea.”*

Nuoret kertoivat, että heille on tärkeää tieto ja tunne siitä, että ovat tärkeitä vanhemmilleen. Vanhempien koettiin välittävän nuoresta sekä olevan kiinnostuneita nuoresta ja hänen asioistaan sekä elämästään lastensuojelulaitoksessa. Nuorten suhteet vanhempiin ovat erityisen tärkeitä nuoren kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta (Andersson 2005). Yksi nuorista mainitsi myös sen, että tietää vanhempiansa odottavan hänen pääsevän takaisin kotiin lastensuojelulaitoksesta. Tämä motivoi nuorta tekemään kaikkensa sen eteen, että pääsee takaisin vanhempiansa ja muun perheen luokse.

7.2 Muut läheiset ihmissuhteet

Perheen ja perheenjäsenten lisäksi nuoret kertoivat sekä haastatteluissa että kirjoitelmissa itselleen tärkeistä ja merkityksellisistä muista ihmisistä ja läheisistä ihmissuhteistaan. Konfiguraationaalisen näkökulman puitteissa on tärkeää huomioida kaikki ihmisen elämässä tärkeät suhteet, jotka näyttäytyvät jollain tavalla merkittävänä hänen elämässään (Castrén 2014, 140–141). Nuoret kertoivat niin kavereistaan, ystävistään ja kummeistaan kuin myös sukulaisistaan, kuten isovanhemmista, serkuista ja vanhempien sisaruksista. Nämä ihmiset saatettiin jollain tavalla nähdä kuuluvaksi perheeseen, muttei kuitenkaan välttämättä kovin vahvasti (ks. luku 7.1). Pääosin he näyttäytyivät nuorelle muutoin tärkeinä ja läheisinä

ihmisinä. Parilla nuorista nämä ihmiset asuivat lähellä nuoren sijoituspaikkaa, ja siten heistä oli tullut entistä läheisimpiä nuorelle.

Ote Siirin kirjoitelmasta: *”Mummo ja osa sukulaisistani ovat minulle myös läheisiä ja ”osa perhettä”.*”

Haastattelija: Joo. Onko sulla sit jotain muita sulle tärkeitä tai merkityksellisiä ihmisiä noitten lisäksi, ketä sä mainitsit?

Saara: Mm...no joo mun täti [äidin sisko] ...sitten niinku iskäkin sisarukset.

Haastattelija: Mm...

Saara: Ja serkut.

Haastattelija: Niin serkut ja täti ja isän sisarukset?

Saara: Mm...

Haastattelija: Joo. Aatteletko sä et ne kuuluu sun perheeseen?

Saara: No silleen tavallaan, kun kaikki oikeestaan asuu samalla paikkakunnalla [kuin lastensuojelulaitos].

Kaksi nuorista toi haastatteluissa esille, että heidän kaveripiirinsä oli muuttunut sijoituksen aikana ja/tai sen myötä. He olivat etäänntyneet joistakin kavereista tai sitten he olivat saaneet uusia kavereita. Tämä tulee esille myös Laakson (2016, 134–135) tutkimuksessa, jossa sijoitetut lapset kertoivat uusien kavereiden saamisesta, kaverisuhteiden ylläpidon vaikeutumisesta sekä eronteosta itselle haitallisiin kavereihin. Esimerkiksi Aadalla kaveripiiri oli muuttunut silloin, kun hän oli muuttanut lastensuojelulaitokseen:

Haastattelija: - - onko ne samat ystävät säilyny sieltä sijoituksen alusta lähtien tai lapsuudesta lähtien?

Aada: Ei itseasiassa, et sillan, kun mä muutin tai mut sijoitettiin, niin tota kaikki vanhat kaverit niin katkas välit. Piti perustaa sit ihan uus...uus tänne.

Myös lastensuojelulaitoksessa syntyi erityisiä ihmissuhteita, joita ei olisi muodostunut ilman nuoren sijoitusta ja huostaanottoa (ks. Enroos 2016a, 189). Kaksi nuorista, Siiri ja Aada, toivat esille, että lastensuojelulaitokseen sijoitetuista muista nuorista oli tullut heille läheisiä ihmisiä, kavereita. Sijoituksen myötä myös lastensuojelulaitoksen työntekijöistä oli tullut tärkeitä ja läheisiä ihmisiä, jopa ystävänkaltaisia, miltei jokaiselle nuorelle. Heiltä kerrottiin saavan apua, tukea ja kannustusta. Tärkeänä asiana nähtiin se, että he ovat aidosti kiinnostuneita nuoren asioista ja heidän kanssaan voi puhua kaikenlaisista asioista puolin ja toisin. Työntekijöiden ja nuorten suhteet laitoksessa tulevat usein väistämättä läheiseksi intiimin yhdessä olon vuoksi (Steckley & Smith 2011).

Sijaishuoltopaikan työntekijöiden tärkeys ja läheisyys sekä ystävystyminen muiden sijoitettujen nuorten kanssa on tullut esille myös Reinikaisen (2009) sekä Laakson (2016) tutkimuksessa. Myös Kivistö ja Hoikkala (2014) ovat tutkimuksessaan havainneet sijaishuoltopaikan työntekijöiden tärkeyden nuorille. Tutkimuksessa sijoitettuna olleet nuoret kokivat työntekijöiden olleen aluksi nuoren elämään osoitettuja vieraita, mutta ajan kuluessa heistä oli tullut merkittäviä aikuisia, jopa vanhempia tai heitä vastaavia läheisiä, nuorille (Kivistö & Hoikkala 2014, 14). Sijoituksen ja huostaanoton aikana syntyy näin ollen monenlaisia suhdeverkostoja, esimerkiksi juuri sijoitetun lapsen ja sijaishuoltopaikan työntekijöiden välille, että myös lapsen ja muiden sijoitettujen lasten välille (Enroos 2016a, 194).

*Milla: Ja sitte...no ohjaajien kans tulee tosi hyvin toimeen silleen, ku on tavallaan samalla tasolla niitten kanssa, kypsyynen kanssa. Ja sitte nykyään mulla on tosi helppo puhua niille kaikesta - -
Haastattelija: Mm...*

Milla: - - Ja se, että oikeesti tavallaan ohjaajatkin on enemmän niinku ystävän tyylisiä tai niinku ohjaajatkin pystyy periaatteessa puhumaan niitten omasta elämästä mulle.

Haastatteluissa kysyttiin myös nuoren mahdollisesta seurustelukumppanista. Kukaan nuorista ei ollut haastatteluhetkellä parisuhteessa. Yksi nuorista kertoi seurustelleensa aiemmin, mutta koki, että muun muassa sijoitus oli hankaloittanut seurustelua ja sen vuoksi suhde oli päättynyt. Myös Laakso (2016, 136) on tutkimuksessaan huomannut sijoituksen aikaiset vaikeudet seurustelusuhteissa, erityisesti laitoksesta käsin.

7.3 Perheen muuttuminen

Nuorten haastatteluissa tuli esille myös perheen muuttuminen. Konfiguraationa perhe näyttäytyi olevan sidoksissa aikaan ja paikkaan, sillä perheessä ja perhesuhteissa oli tapahtunut muutoksia. Ominaista nuorten yksilöllisille suhdemuodostelmille oli liike: uusia suhteita oli syntynyt, mutta myös haurastunut ja hajonnut eri syistä. (Widmer ym. 2008, 6; Castrén 2009, 108 & 2014, 140.) Perhe oli saattanut muuttua kooltaan ja muodoltaan oman elämän aikana tai/ja sijoituksen ja huostaanoton aikana. Niillä nuorilla, joilla perhe oli muuttunut oman elämän aikana, se oli muuttunut siten, että perheeseen oli tullut vanhempien eron jälkeen uusia perheenjäseniä muun muassa vanhemman uuden kumppanin tai puolison kautta ja siten mahdollisesti myös uusien sisarusten kautta. Perhe

oli siis laajentunut uusien perheenjäsenten myötä. Lisäksi perhe oli saattanut muuttunut myös siten, että perheenjäseniä oli lähtenyt pois välien katkeamisen tai perheenjäsenen kuoleman vuoksi.

Niillä nuorilla, joilla perhe oli muuttunut myös sijoituksen ja huostaanoton aikana, oli perhe laajentunut esimerkiksi vanhemman uuden kumppanin tai puolison kautta. Lisäksi haastatteluissa tuotiin esille perheenjäsenten kanssa lähentyminen ja välien parantuminen sijoituksen aikana. Lähentymisen ja välien parantumisen kautta ne ihmiset, keitä ei oltu aiemmin, ennen sijoitusta, koettu perheenjäseniksi ja nähty perheeseen kuuluvaksi, nähtiin taas kuuluvan perheeseen ja olevan tärkeitä perheenjäseniä. Esimerkiksi yksi nuorista toi esille, että hänen perheeseensä oli ennen sijoitusta muodostunut vain mummosta ja papasta sekä parista ystävästä. Hän koki nämä ihmiset sellaisina, jotka tukivat häntä ja olivat kiinnostuneita hänen elämästään ja kuulumisistaan. Tällöin hän ei kokenut äitinsä, isänsä ja siskojensa olevan osa hänen perhettään. Sijoituksen aikana heistä oli kuitenkin taas tullut tärkeitä perheenjäseniä välien parantumisen ja lähentymisen kautta.

Nuorten käsitys heidän perheestään ja perhesuhteistaan oli muuttunut erityisesti perheympäristössä tapahtuneiden muutosten myötä (ks. Andersson 2005). Nuorten perhesuhteiden muuttumista oli tapahtunut perherakenteissa tapahtuneiden muutosten ja monipaikkaisen asumisen myötä, mutta myös juridisen perhesuhteisiin puuttumisen (eli sijoituksen ja huostaanoton) myötä, jolloin julkinen valta oli vaikuttanut siihen, millainen perhe voi olla ja miten se voi elää. Miltei kaikilla nuorilla perhe oli sijoituksen aikana etäisyyden myötä jopa hieman paradoksaalisesti tullut läheisemmäksi ja välit perheenjäsenten kanssa olivat parantuneet. Tätä välien parantumista ja lähentymistä tarkastelen lähemmin luvussa 8.1.

7.4 Sijoitettujen nuorten koti

Nuoret kertoivat haastatteluissa perheensä ja perhesuhteidensa lomassa myös kodistaan: siitä, mitä he ajattelevat kodista ja missä heidän kotinsa on. Se, missä kodin nähtiin olevan, vaihteli paljolti. Viisi nuorista kertoi kodin olevan oman biologisen vanhemman/vanhempien ja sisarusten luona. Osalla vanhemmat asuivat haastatteluhetkellä erillään eron

vuoksi, ja tällöin nuori koki kodin olevan sekä isän että äidin luona. Ennen sijoitusta koti oli kuitenkin saattanut vaihdella sen mukaan, kumman vanhemman luona nuori asui vakituisesti. Vanhempien ero voi siten laittaa liikkeelle monipaikkaisen asumisen (ks. Forsberg 2018b, 38). Myös Laakso (2016, 125) on tutkimuksessaan huomannut, että lapsen asuinpaikka jo ennen huostaanottoa on voinut vaihtua useaan kertaan elämän aikana. Lastensuojelulaitoksessa asuessa kuitenkin sekä isän että äidin kodista oli tullut näille nuorille koti. Esimerkiksi Emilia kertoi asuneensa ennen sijoitusta virallisesti äidin luona, jolloin koti oli ollut siellä, mutta sijoituksen aikana sekä isän että äidin kodista on tullut itselle koti.

Haastattelija: Mm...Mut sit jos sulla on iskällä ja äitillä molemmilla omat kodit, niin koetsä et sulla on molemmissa niissä niinku oma koti?

Emilia: Joo...tai no en mä tiää, ku silloin yhdessä vaiheessa niinku mulla oli kotona, eiku siis äitin luona, niin mä pidin sitä kotona, ku mä asuin silleen niinku siellä, et mä kävin joka toinen viikonloppu vaan iskällä...

--

Emilia: - - ku mä asuin virallisesti äitin luona niin pidin sitä enemmän kotina, mutta nyt molempia niinku, että...

Kolme nuorista piti kotinaan lisäksi myös lastensuojelulaitosta. Sitä pidettiin kotina erilaisista syistä. Kaksi näistä nuorista kertoi lastensuojelulaitoksen tuntuvat kodilta turvallisten ja tuttujen ihmisten vuoksi. Näinä tuttuina ja turvallisina ihmisinä pidettiin sekä lastensuojelulaitoksen työntekijöitä että muita sijoitettuja nuoria. Yksi nuori koki tärkeänä asiana kodin tuntuun myös sen, ettei hänen tarvitse olla yksin. Sijaishuoltopaikassa muiden ihmisten läsnäolo ja se, ettei olo tunnu yksinäiseltä toivat turvallisuuden tunnetta sijoitetuille lapsille myös Hämäläisen (2012) tutkimuksessa. Lisäksi lastensuojelulaitos koettiin turvallisena ja viihdyttävänä paikkana, jossa on hyvä olla ja jossa vallitsee hyvä ilmapiiri. Lastensuojelulaitoksen kokeminen turvallisena tulee esille myös Reinikaisen (2009, 49, 89) tutkimuksessa: monet sijoitettuna olleet nuoret kokivat nuorisokodin paikkana, jossa ovat turvassa, jossa on hyvä ilmapiiri ja jossa heitä kohdeltiin arvostavasti.

Haastattelija: Joo. Mikä siihen on vaikuttanut, et se [lastensuojelulaitos] on alkanu tuntuu sellaselta kodilta?

Aada: Mm...semmonen hyvä ympäristö ja yhteishenki, mikä täällä on. Ei oo kuitenkaan aina ollut, että silloin, kun viihtyy täällä, niin mä koen niinkun hyväks sellaseks kotipaikaks.

Tärkeänä asiana laitoksen kodintuntuun yksi nuorista mainitsi myös oman huoneen ja sen, että saa itse määrätä sen sisustuksesta. Sijaishuoltopaikassa oman huone tarjoaa sijoitetulle lapselle rauhaa ja yksityisyyttä. Se antaa mahdollisuuden kokea jotain omaa, tuttua ja turvallista. (Hämäläinen 2012, 99.) Laakso (2018) tuo tutkimuksessaan esille esineiden tärkeyden huostaanotetun lapsen muuttaessa sijaishuoltopaikkaan. On tärkeää, että sijaishuoltopaikkaan muuttaessa lapsi voi tuoda sinne mukanaan itselleen tärkeitä tavaroita ja esineitä sekä sisustaa huoneensa omannäköiseksi ja omien toiveidensa mukaisesti. Henkilökohtaisten esineiden läsnäolo huoneessa merkitsee sitä, että esineillä on lupa olla siellä. Näiden esineiden avulla pidetään yllä jatkuvuutta perheeseen ja sukuun. Ne myös mahdollistavat oman tilan luomisen uuteen paikkaan niin, että sen voi tuntea omakseen. Sijaishuoltopaikasta saadut esineet taas merkkäävät sitä, että ne on hankittu varta vasten lapselle ja hänen käyttöönsä. Ne viestivät lapselle siitä, että hän on arvokas ja hänestä välitetään. (Laakso 2018, 112–113, 115, 120, 123–124.)

Haastattelija: Mikä tästä [lastensuojelulaitoksesta] tekee semmosen kotimaisen sulle tai et sä tunnet, et tää on sun koti?

Siiri: No, oma huone ja saa tehdä omasta huoneesta sellasen ku tykkää ja ...no, en mä tiää. Tutut ja turvalliset ihmiset, aikuiset ja kaverit ja niin.

Yksi nuorista piti laitosta kotinaan myös sen vuoksi, että viettää enemmän aikaa siellä kuin lapsuudenkodissaan. Lapsuudenkoti ei tuntunut hänestä enää kodilta, sillä hän ei tiennyt, mitä siellä tapahtuu silloin, kun hän on sieltä poissa. Tietämättömyys lapsuudenkodin tapahtumista sijoituksen aikana aiheutti epävarmuutta ja epätietoisuutta nuorelle.

Haastattelija: Mm...Niin sä aattelet, et enemmän tää lastensuojelulaitos ois sulle niinku semmonen koti tällä hetkellä?

Saara: Mm...

Haastattelija: Joo, onko se ollu sulle sitten koti se lapsuudenperhe sillon ennen sijoitusta?

Saara: Mm...joo.

Haastattelija: Joo. Mutta sä et enää sitä nää niinkään kotina sitten?

Saara: Mm...

Haastattelija: Mikä siihen sun mielestä vaikuttaa?

Saara: En mä oikeen tiää, siellä ei käy niin usein enää tai sit sä et silleen asu siellä.

Haastattelija: Mm...

Saara: Silleen koko ajan ei oo siellä ja nää mitä siellä tapahtuu, niin...

Ne nuoret, jotka pitivät lastensuojelulaitosta kotinaan, eivät kuitenkaan olleet pitäneet sitä kotina heti sijoituksen alusta asti, vaan se oli alkanut tuntumaan kodilta hiljalleen.

Esimerkiksi Siiri kertoi, ettei ollut aluksi halunnut hyväksyä asuvansa lastensuojelulaitoksessa, mutta aikuistuuksaan ja oppiessaan tuntemaan laitoksessa olevat ihmiset, oli se alkanut tuntumaan kodilta.

Haastattelija: Joo, onks tää aina tuntunu susta niinku kodilta?

Siiri: No alussa se oli vähän niinku tietenki outoo ja silleen ei niinku, mä en ees alussa halunnu hyväksyä sitä, että mä asun täällä ja en halunnu asua, mutta nyt ku mä oon vielä enemmän kasvanu, niin sit se on ja kun on oppinu tunteen nää ihmiset, ketä täällä on, niin sitten niinku enemmän.

Kolme nuorista ei taas pitänyt lastensuojelulaitosta lainkaan kotina, vaan heillä koti oli heidän vanhempiensa ja perheensä luona. Yksi näistä nuorista ei halunnut pitää lastensuojelulaitosta kotinaan periaatteen vuoksi ja yksi taas koki, ettei lastensuojelulaitoksessa ole hyvä ja turvallista olla. Hän koki vanhempien luona asumisen turvallisempana ja parempana verrattuna sijaishuoltopaikkaan. Hän piti lastensuojelulaitosta niin ikään vankilana. Myös Reinikainen (2009) tuo tutkimuksessaan esille nuorisokodin kokemisen turvattomana ja rangaistuslaitoksena. Sitä pidettiin rangaistuslaitoksena nuorisokodin käytäntöjen ja sääntöjen, etenkin valvonnan ja sääntöjen rikkomisesta johtuvien seuraamusten vuoksi, ja turvattomana taas esimerkiksi ahdistavan ja uhkaavan ilmapiirin vuoksi (Reinikainen 2009, 48, 75–76). Emilia kertoi muiden sijoitettujen nuorten tuovan arvaamattomalla käyttäytymisellään turvattoman olon: hän pelkäsi, että joku muista nuorista voi alkaa riehumaan silloin, kun oma perhe on vieraillemassa laitoksessa. Lisäksi Emilia toi turvattomuuden kokemuksen syyksi työntekijä -nuori -suhteessa vallitsevan tiedon epätasapainon:

Haastattelija: Entä tää laitos?

Emilia: En pidä kotina, ku vaan sellasena, en tiä...vankilana...

Haastattelija: Okei...

Emilia: Et en tykkää olla täällä yhtään, että ei oo turvallista, eikä mitään niinku...paska olla täällä, että...koti on koti, niinku missä vanhemmat on...

Haastattelija: Mm...kyllä. Mikä sulla tekee niinku turvattomaks olon täällä laitoksessa?

Saara: No se, että mä en ensinnäkään tiä ohjaajista yhtään mitään, mut sit ne tietää kaiken musta...

Nuorten ajatukset ja kokemukset kodista siis vaihtelivat melko paljon. Se, mikä tai mitkä paikat nähtiin kotina, oli yksilöllistä. Syitä kodintuntuun mainittiin useita erilaisia, mutta samankaltaisuuksiakin tuli esille. Vanhemman/vanhempien ja sisarusten luona olevassa kodissa oli nuorten mielestä hyvä ja turvallista asua. Lastensuojelulaitosta pidettiin taas kotona turvallisuuden, viihtyvyyden ja hyvin ilmapiirin sekä turvallisten ja tuttujen

ihmisten ja oman huoneen vuoksi. Myös se, että siellä vietti enemmän aikaa verrattuna lapsuudenkotiin, oli tehnyt siitä kodin itselle. Mielenkiintoista on se, että Hämäläisen (2012) tutkimuksessa perhehoitoon sijoitetut lapset pitivät pääasiassa entistä kotiaan turvattomana, ja huostaanoton ja sijoituksen kautta tullutta kotia (sijaiskotia) taas turvallisena. Turvallisuus sijaiskodissa liittyi huolenpitoon ja pysyvyyteen, ja entinen koti näyttäytyi turvattomana esimerkiksi vastuunkantajan roolin ja arkisten rutiinien laiminlyönnin sekä väkivallan ja pelon vuoksi. (Hämäläinen 2012, 108–110, 119.) Tässä tutkielmassa ei tullut esille turvattomuuden kokemusta vanhemman tai vanhempien kanssa asumisesta.

Myös kotien määrä vaihteli nuori kohtaisesti. Osalla nuorista oli vain yksi koti ja osalla taas rinnakkain kaksi tai jopa kolme. Esimerkiksi Siiri koki, että hänellä on koti sekä isän että äidin luona, mutta myös lastensuojelulaitoksessa. Kaiken kaikkiaan nuorten asuminen oli monipaikkaista ja rinnakkaista (ks. Ritala-Koskinen & Forsberg 2018) johtuen sekä sijoituksesta että perherakenteista. Forsberg (2018b, 31, 46) tuo esille, että kotiin ja perheeseen liittyvät rakennemuutokset näyttäytyvät helposti normaalista poikkeavina, ja ne voivat aiheuttaa toiseuden ja ulkopuolisuuden tuntemuksia. Monipaikkaisen asumisen nähdään kyseenalaistavan kulttuurisen normimme pysyvästä kodista ja perheestä (Ritala-Koskinen & Forsberg 2018, 9). Se, että koti ja perhe ovat sijoitetun ja huostaanotetun nuoren elämässä toisistaan erillisiä, vaihtuvia ja moninaisia sekä uudelleen muokkautuvia (ks. Forsberg 2018b, 31–32) näyttäytyy kuitenkin tämän tutkimuksen valossa olevan tavanomaista.

8 NUORTEN PERHESUHTEET JA NIIDEN YLLÄPITÄMINEN

Tarkastelen tässä luvussa sijoitettujen nuorten perhesuhteita ja niissä tapahtuneita muutoksia sijoituksen aikana. Sijoitus ja huostaanotto voivat vaikuttaa nuorten suhteisiin perheenjäsentensä kanssa, sillä ne ovat vahvoja interventiotuoreita nuorten yksityisiin perhesuhteisiin (ks. esim. Enroos 2016a; Kallinen 2019). Huostaanoton ja sijoituksen myötä tapahtuva muutos lapsen elämässä ja perhesuhteissa voi olla laaja, monivivahteinen ja ristiriitainen (Hämäläisen 2012, 104). Tarkastelen myös, miten nuoret ylläpitävät suhteitaan perheenjäseniinsä sijoituksen aikana ja miten se on onnistunut. Suomessa biologisen perheen asema on vahva huostaanoton jälkeenkin, minkä vuoksi siteiden ylläpitämistä biologiseen perheeseen korostetaan (Forsberg 2018a, 180). Lastensuojelun sijaishuollon on turvattava lapselle tärkeiden, jatkuvien ja turvallisten ihmissuhteiden ylläpitäminen. Lapsen sijaishuoltoajan on tuettava ja edistettävä lapsen yhteydenpitoa heidän kanssaan. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita läheisiä henkilöitä sekä pitää yhteyttä heihin. Sijaishuoltoajan etäisyys ei saa olla esteenä yhteydenpidolle. (Lastensuojelulaki 417/2007, 54 §.) Lapsi voi myös omalla aktiivisella toiminnallaan ylläpitää, säädellä ja muokata suhteitaan (Andersson 2009; Ritala-Koskinen 2018, 82). Tilanteissa, joissa yhteydenpito nähdään ongelmallisena lapsen ja hänen perheenjäsenensä välillä, on yhteydenpitoa ja vierailuja kuitenkin mahdollista rajoittaa. Vanhempien läheisyyttä ja etäisyyttä suhteessa lapseen voidaan säädellä. (Enroos 2016a, 191, 195.)

8.1 Perhesuhteet ennen sijoitusta ja sijoituksen aikana

Nuorten haastatteluissa ja kirjoitelmissa tuli paljolti esille nuorten perhesuhteet sekä niissä tapahtuneet muutokset sijoituksen ja huostaanoton aikana. Perhesuhteista ja niissä tapahtuneista muutoksista kerrottiin melko avoimesti. Eniten nuoret keskittyivät kertomaan suhteistaan vanhempiinsa ja sisarusiinsa, minkä voi nähdä viittaavan siihen että, näillä suhteilla on suuri merkitys nuorille (ks. Notko & Sevón 2018, 67). Ennen sijoitusta ja huostaanottoa nuorten suhde perheenjäseniin oli usein ollut huono ja etäinen. Vanhemmat

ja sisarukset eivät välttämättä olleet olleet kovinkaan tärkeitä ja läheisiä nuorille, eikä heidän kanssaan vietetty juurikaan aikaa. Sen sijaan etenkin kavereiden ja ystävien rooli, mutta yhdellä nuorella myös isovanhempien rooli elämässä oli korostuneempi. Heidän kanssaan vietettiin paljon aikaa ja heiltä saatiin tarvittavaa apua, tukea ja ymmärrystä.

Haastattelija: - - millanen tilanne sun perheessä oli ennen ku sut huostaanotettiin?

Emilia: Ennen ku mut huostaanotettiin?

Haastattelija: Tai sijoitettiin...

Emilia: No...en mä tiiä, että olin vaan koko ajan kavereittan kaa ulkona ehkä ja tälleen näin, että oli meillä [vanhempien kanssa] aika paljon riitotaki ja silleen, koska en mä jaksanu kuunnella niitä [vanhempia] ikinä, että tein vaan oman niinku pään mukaan niinku kaiken... - -

Miltei kaikki tutkimukseen osallistuneesta kuudesta nuoresta toi esille riidat ja erimielisyydet vanhempiensa kanssa. Väittelyitä, kinastelua ja riitoja oli syntynyt mistä vain – esimerkiksi siitä, että vanhempi oli rajannut nuorta tai nuori ei ollut tehnyt jotain hänelle kuuluvia kotitöitä. Lisäksi omista asioista ei juurikaan kerrottu vanhemmille. Riitoja kerrottiin syntyneen myös isän tai äidin uuden kumppanin/ puolison sekä sisarusten kanssa. Myös Laakson (2016) on tutkimuksessa sijoitetut ja huostaanotetut lapset kertoivat entisestä arjestaan: he kertoivat tämän tutkimuksen tavoin esimerkiksi perhe-elämän riitaisuudesta, kavereiden kanssa hengailusta ja siitä, etteivät vanhemmat olleet pärjänneet heidän kanssaan (Laakso 2016, 127). Jokinen ja Mikats (2018, 58) ovat tutkimuksessaan huomanneet, että lasten riidat vanhempien ja muiden perheenjäsenten kanssa ovat yleisempiä sijoitetun lasten ja yhden vanhemman perheissä sekä uusperheissä elävillä lapsilla verrattuna ydinperheisiin. Ristiriidat perhesuhteissa voivat synnyttää lapsessa monenlaisia ambivalentteja tunteita sekä aiheuttaa turvattomuutta (Notko & Sevón 2018, 74, 76, 85).

Haastattelija: - - haluaisitko sä vähän kertoa siitä, et millanen tilanne teidän perheessä oli ennen, kun sut huostaanotettiin ja sijoitettiin?

Saara: No vähän kaikesta tuli riitaa ja ei ollut kovin hyvät välit oikeen kehenkään.

- -

Haastattelija: Joo, eli oli aika riitaset suhteet...Mistä kaikesta teillä synty riitaa?

Saara: No melkeenpä kaikesta.

Yksi näistä nuorista toi esille myös sen, ettei ollut kokenut vanhempiensa ja sisarustensa olevan aidosti kiinnostunut hänestä sekä hänen asioistaan ja kuulumisistaan, mikä oli vaikuttanut negatiivisella tavalla väleihin. Yksi toinen nuori toi puolestaan esille, että hänen

äidillään oli ennen sijoitusta ollut kova huoli nuoresta ja hän olivat yrittänyt tukea nuorta, mutta nuori ei kuitenkaan itse ollut tällöin ymmärtänyt äidin olevan huolissaan. Nuori oli kokenut äitinsä huolenpidon enneminkin ärsyttävänä:

Milla: - - En mä sitä ite sillon ees tajunnu, et se [äiti] on musta huolissaan. Mua vaan ärsytti se. Mä vaan tyliin huusin sille aina et mitä helvettiä, et miks sää huolehiti musta tolleen. Mut sit nyt, ku myöhemmin on ajatellu, et se on ollu musta tosi huolissaan, et se ei oo tyliin pystyny nukkumaan sen takia et se miettii et mitä mä teen ja missä mä oon.

Syinä huonoihin ja etäisiin väleihin perheenjäsenten kanssa tuli esille monenlaiset asiat. Nuoret kertoivat omasta huonosta käyttäytymisestään ja kuuntelemattomuudesta vanhempia kohtaan sekä murrosiästä ja sen mukana tuomista haasteista. Nuoret kertoivat myös omista huolistaan, väsymyksestään ja jaksamattomuudestaan sekä omasta pahasta olostaan, mielenterveysongelmistaan ja päihteidenkäytöstään. Nämä kaikki tekijät olivat nuorten mielestä jollain tavalla vaikuttaneet negatiivisella tavalla väleihin perheenjäsenten kanssa. Lisäksi jotkut nuorista kertoivat erillään asumisesta johtuvan pitkän maantieteellisen välimatkan olleen syynä etäisiin väleihin vanhemman tai vanhempien ja sisarusten kanssa. Myös vanhemman tai sisaruksen työn sekä töissä vietettävän ajan (paljon töissä) mainittiin vaikuttaneen huonolla tavalla väleihin.

Milla: Mm...no ennen sijoitusta...sillon mä olin kolmetoista vielä ja muutenkin oli just murrosikä aika vahva ja päihteet ja kaikki siinä, niin ei meidän välit sillon ollu oikeesti mitenkään läheiset sillon. Et se oli vaan sitä, että saatettiin huutaa toisillemme ja haukkua toisiamme - -

Sijoituksen ja huostaanoton aikana nuorten välit perheenjäseniinsä olivat kuitenkin parantuneet ja lähentyneet huomattavasti. Perheenjäsenistä oli tullut nuorille hyvin tärkeitä ja läheisiä. Yksi nuorista kertoi oman äitinsä ja siskonsa olevan hänelle nykyään jopa tosi hyviä ystäviä. Yksi toinen nuori taas kertoi kokeneensa olleen ennen sijoitusta perheensä hyljeksimä ”musta lammas”, mutta sijoituksen aikana välien lähentymisen kautta hän ei enää kokenut näin. Perheenjäsenten välien parantuminen ja lähentyminen sijoituksen aikana on huomattu myös Vanhasen (2014) sekä Laakson (2016) tutkimuksessa. Tosin Laakson (2016, 133) tuli ilmi myös, se ettei suhteet välttämättä kaikkien lasten kohdalla olleet muuttuneet paremmiksi, vaan ne olivat edelleen jännitteisiä ja ristiriitaisia. Vanhasen tutkimuksessa tuli puolestaan esille myös perheenjäsenten etääntyminen ja erilleen ajautuminen sijoituksen aikana yhteisen arjen puuttumisen vuoksi sekä pelko perheen yhtenäisyyden säilymisestä (Vanhanen 2014, 35–36). Tässäkin tutkimuksessa tuli esille,

että sijoitus rajoittaa perheenjäsenten kanssa vietettävää yhteistä aikaa: perhettä ja itselle tärkeitä muita ihmisiä ei tavata niin paljon ja usein kuin haluaisi, muun muassa pitkän maantieteellisen välimatkan tai lastensuojelulaitoksen käytäntöjen vuoksi. Tosin joillakin nuorilla jotkin perheenjäsenistä asuivat lähempänä nuorta kuin ennen sijoitusta, ja se oli lähentänyt nuoren ja kyseessä olevan perheenjäsenen välejä.

Haastattelija: Joo, haluisitko sä kertoa vähän tarkemmin kaikista, et minkälainen suhde sulla on näitten kaikkien kans, vaikka sun äitin kans?

Emilia: No ihan hyvä silleen, mutta kyllä tää sijoitus vaikuttaa aika paljon siihen, että ei oikee nää niin paljoo ja sinne [äitin luokse] on muutenki aika pitkä matka niinku täältä [lastensuojelulaitoksesta]...en mä kerkee menoillakaaan mennä sinne, että...

Perheenjäsenten, erityisesti vanhempien, koettiin olevan kiinnostuneita nuoresta sekä hänen asioistaan ja kuulumisistaan. Nuoret kertoivat perheenjäsenten välittävän heistä ja ymmärtävän ja tukevan heitä, toisin kuin ennen sijoitusta. Vanhemmille myös kerrottiin enemmän ja avoimemmin omista asioista, ajatuksista ja kuulumisista kuin ennen sijoitusta. Nuoret kertoivat keskustelewansa ja jakavansa asioitaan perheenjäsenten kanssa puolin ja toisin ja myös tukevan toinen toisiaan. Riitojen kerrottiin vähentyneen, pienentyneen tai loppuneen kokonaan. Halme ym. (2018) tuovat esille, että avoin vuorovaikutus nuoren ja vanhemman välillä on tärkeää nuoren hyvinvoinnin ja mielenterveyden edistämisen kannalta. Nuoren ja vanhemman välinen hyvä suhde suojaa ja kannattelee nuorta. (Halme ym. 2018, 9, 12.)

Haastattelija: - - Halusitsä kertoa sit vähän enemmän siitä, et millanen suhde sulla on sun äitiin ja iskään?

Saara: No nykyään se on paljon parempi.

Haastattelija: Joo...

Saara: Et ei enää riidellä ja sitten voi silleen jutella asioista ilman et tulee riitaa.

Ote Siirin kirjoitelmasta: ”Luotan enemmän vanhempiini kuin ennen ja pystyn kertomaan heille asioitani ja ajatuksiani. Tunnen, että he ymmärtävät minua. Olen saanut heiltä tukea, kannustusta ja ohjausta parempaan suuntaan. Molemmat vanhempani ovat järjestäneet minulla apua, että kävin puhumassa psykologille.”

Perheen kerrottiin menevät kaiken muun edelle, ja esimerkiksi kaverit ja ystävät nähtiin toissijaisina perheeseen nähden. Oman perheen kanssa haluttiin viettää eniten aikaa. Myös Laakson (2016, 132) tutkimuksessa sijoitetut lapset kertoivat riitelyn vähentymisestä ja

yhdessä olon lisääntymisestä perheenjäsenten kanssa. Yksi nuorista, Emilia, kertoi ymmärtäneensä perheensä tärkeyden vasta sijoituksen myötä. Hän puhui perheensä menettämisestä sijoituksen takia, ja tämän menettämisen vuoksi hän oli ymmärtänyt sen, kuinka tärkeitä perheenjäsenet ovat hänelle. Vanschoonlandt ym. (2012) painottavat, ettei sijoitus yleensä tarkoita vanhempien menettämistä kokonaan. Fyysisesti vanhemmat eivät ole kokoaikaisesti läsnä, mutta psykologisesti kylläkin (Vanschoonlandt ym. 2012).

Haastattelija: - - Koetsä et sun perheen tärkeys on sit korostunu, ku sä oot ollu täällä [lastensuojelulaitoksessa]?

Emilia: Nii, kyllähän mä, ku oon menettäny ne [perheenjäsenet] periaatteessa silleen, niin sitte kyllä sen sitten niinku tajus sitte, että kuinka tärkeitä niinku ne on, vasta sitten ku on menettänyt ne tai silleen...

Haastattelija: Mm...Millä tavalla sä niinku koet et sä oot menettäny ne?

Emilia: No enhän mä nää niitä melkeen koskaan ja sitten...tai siis ainakaan niinku mulle ei riitä se ja sitte...en tiä...

Syinä välien lähentymiseen ja parantumiseen perheenjäsenten kanssa nuoret mainitsivat sijoituksen sekä sen kautta saatavan avun ja tuen lisäksi oman itsensä kasvamisen, kehittymisen ja aikuistumisen sekä oman mielialan ja voinnin parantumisen. Esille tuotiin myös päihteidenkäytön loppuminen, kaveripiirin muuttuminen ja oman asenteen muutos. Lapsen itsensä kasvaminen, kehittyminen ja muuttuminen on tavallista sijaishuollon aikana, erityisesti sen kestäessä monia vuosia (Pösö 2016, 23).

Haastattelija: Mm...joo. Mitä sä arvelet, et siihen on vaikuttanut, et on tommonen muutos [välien parantuminen] tapahtunut?

Aada: No ehkä se oma asenne ja myös se, et on saanu voimavaroja.

Haastattelija: Mm...et oma vointi on jo parempi, niin sit jaksaa?

Aada: Mm...niin.

Vaikka sijoituksessa ja huostaanotosta puututaan julkisen vallan kautta yksityisiin suhteisiin, eritoten lasten ja vanhempien väliseen suhteeseen (ks. esim. Pösö 2010; Helavirta ym. 2014; Kallinen 2019), oli tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten kohdalla puuttuminen ollut kuitenkin pääasiassa positiivisesti suhteisiin vaikuttavaa. Nuorten huonot ja tulehtuneet välit perheenjäsenten, erityisesti vanhempien, kanssa olivat parantuneet, ja he olivat lähentyneet heidän kanssaan sijoituksen aikana. Ymmärrys perheen ja perheenjäsenten tärkeydestä ja merkityksestä oli kasvanut ja vahvistunut sijoituksen aikana ja sen myötä. Perhesuhteilla oli tärkeä merkitys heille (myös Andersson

2005). Nuorten tunneside heidän perheeseensä oli säilynyt sijoituksen aikana, vaikka välimatka perheeseen saattoi olla suuri (ks. Widmer 2010, 7–8). Etäisyys perheestä jopa paradoksaalisesti vahvisti nuorten suhdetta ja tunnesidettä perheenjäseniin.

8.2.Perhesuhteiden ylläpitäminen sijoituksen aikana

Sekä haastatteluissa että kirjoitelmissa nuoret kertoivat perhesuhteidensa ylläpitämisestä sijoituksensa ja huostaanoton aikana. Perhesuhteita ylläpidettiin yhteydenpidon ja tapaamisten sekä yhdessä vietettävän ajan ja tekemisen kautta. Sijoitus ja huostaanotto eivät katkaisseet nuorten yhteydenpitoa heidän vanhempiinsa ja muihin itselle läheisiin ihmisiin (ks. Laakso 2016, 132, vrt. Valkonen 1995; Andersson 2005; Fernandez 2007). Yhteydenpito ja tapaamiset perheen ja lähipiirin kanssa auttoivat nuoria säilyttämään yhteyden itselleen tärkeisiin ihmisiin ja omaan aiempaan elämänpiiriin sijoituksesta ja huostaanotosta huolimatta (ks. Enroos 2016a, 190).

Yhteydenpito perheen kanssa oli moninaista (myös Kallinen 2019; Laakso 2016). Yhteydenpidon keinoina nuoret mainitsivat puhelimitse soittamisen ja viestittelyn. Nuoret kertoivat viestittelevänsä sekä vanhempiensa että sisarustensa kanssa. Viestittelyn määrä vaihteli nuorikohtaisesti: vanhemmille ja sisaruksille viestiteltiin joko joka päivä, silloin tällöin tai ei juuri koskaan. Nuoret toivat esille, että viestien välityksellä he kertovat heille kuulumisistaan sekä muista arkisista asioista, mutta kun kyseessä on jokin tärkeä asia, silloin he useimmiten soittelevansa heidän kanssaan. Neljä nuorista kertoi soittelevansa heille kuitenkin muutoinkin. Jotkut nuorista kertoi soittelevansa vain vanhempansa tai vanhempiensa kanssa, mutta jotkut myös sisarusten kanssa. Kaikkein pienimpiin sisaruksiin oltiin yhteydessä tavallisesti vanhemman kautta, esimerkiksi videopuheluiden tai kuvien lähettämisen kautta. Nuoret toivat esille, että yhteydenpito tapahtuu useimmiten molempien osapuolten aloitteesta, mutta joskus kuitenkin vain heidän omasta aloitteestaan tai sitten jonkun perheenjäsenen aloitteesta. Soittavana osapuolena mainittiin useimmiten vanhempi, yleensä äiti. Viestittelyn taas mainittiin olevan useimmiten molemminpuolista, joskin joskus vain nuoren omasta aloitteesta tapahtuvaa.

Perheenjäsenistä nuoret olivat selkeästi eniten yhteydessä vanhempiinsa sekä sisaruksiinsa, mikä kertoo heidän ensisijaisuudestaan ja tärkeydestään muihin perheenjäseniin verrattuna. Säännöllinen ja hyvä yhteydenpito omaan biologiseen perheeseen sijoituksen aikana voi edesauttaa perheen jälleenyhdistämistä sekä parantaa nuoren hyvinvointia (Sen & Broadhurst 2011). McWey ym. (2010) ovat tutkimuksessaan todenneet, että sijoitetun lapsen tiivis yhteydenpito vanhempien, etenkin biologisen äidin, kanssa on yhteydessä nuoren matalampaan masentuneisuuteen sekä alhaisempaan ulkoiseen ongelmakäyttäytymiseen. Isovanhempiin, vanhempien uusiin kumppaneihin/puolisoihin sekä muihin sukulaisiin nuoret olivat harvemmin yhteydessä muutoin kuin tapaamalla heitä, esimerkiksi kotilomalla. Nuoret toivat kuitenkin esille, että joskus heidän mummunsa tai muu läheinen, esimerkiksi kummitäti, saattaa soittaa tai laittaa viestiä. Ystävien kanssa nuoret kertoivat vain viestittelevänsä tapaamisten lisäksi.

Perheenjäsenten tapaaminen tapahtui pääosin nuoren ollessa kotilomalla joko viikonloppuisin tai loma-aikoina. Kotilomista sovittiin yhdessä nuoren, vanhempien ja lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kesken. Ennen nuoren täysi-ikäisyyttä ja sijoituksen päättymistä, niin sanotussa itsenäistymisvaiheessa, yksi nuorista oli kuitenkin saanut itse alkaa päättämään, milloin tapaa perhettään. Nuori koki tämän positiivisena asiana, sillä hän oli sen kautta saanut ottaa vastuuta ja kokenut, että häneen luotetaan.

Aada: - - sillon, kun oli se itsenäistymisvaihe, et kun oli sen seitsemäntoista ja puol suunnilleen, niin sillonhan mulle tuli jo se semmosena omana itsenäistymisenä, että mä ite sovin, että millon mä oon vanhempien kanssa yhdessä, et millon meen. Et ennenhän niinku ohjaajat soittaa ja sopii vanhempien kanssa nuoren toiveita kuunnellen.

Haastattelija: Joo, okei. Eli siis aiemmin työntekijät on niin kun sopinut ne tapaamiset, mutta nykyään sitten siitä itsenäistymisvaiheesta asti sä oot saanut ite?

Aada: Joo, joo.

Haastattelija: Onko se tuntunut susta kivalle, että sä oot saanut ihan ite niinkun?

Aada: Joo, se on tosi kiva, että sai sitä vastuuta ja myös se, että siinä kasvaa semmonen oma luotto siihen, että ihmiset niinku luottaa...

Nuoret kertoivat kotilomiensa määrän ja pituuden vaihtelevan niin oman tilanteen ja voinnin kuin myös toiveiden ja muiden menojen mukaan sekä myös heidän vanhempiensa toiveiden ja menojen mukaan. Useimmiten nuoret olivat kotilomalla joka toinen tai joka kolmas viikonloppu eli 1–2 kertaa kuukaudessa. Pari nuorista kertoi käyvänsä kotonaan myös arki-iltaisain, sillä heillä välimatka kotiin ei ollut kovinkaan pitkä. Parilla nuorista osa

perheenjäsenistä, kuten äiti, asui kuitenkin kaukana lastensuojelulaitoksesta, jolloin tapaamiset olivat harvinaisempia. Yksi nuorista myös kertoi käyvänsä kotonaan vain päivisin, sillä hän ei halunnut olla yötä siellä.

Saara: Mm...no en mä yötä oo ollut, mut kyl mä oon menny silloin käymään päiväks

Haastattelija: Joo, okei. Onks niinku yleensäkin, jos sä meet kotiin käymään niin onks ne niinku päivävierailuja vai ootko sä yötä siellä?

Saara: No, kyllä ne on yleensä päivävierailuja.

--

Saara: Saisin mä jäähä sinne yökskin, jos mää haluisin...

Haastattelija: Joo, haluisitko sä kertoa et miksi sä et halua jäädä sinne yöks?

Saara: Musta tuntuu, et mä en vielä...mutta ehkä niinku lähiaikoina, mut...

Haastattelija: Mm...mikä siihen vaikuttaa et susta ei tunnu siltä, että sä halusit mennä sinne yöks?

Vai haluatko kertoa sitä?

Saara: No...ei vaan oo tuntunu siltä.

Nuoret kertoivat käyvänsä mahdollisuuksien mukaan vuorotellen ja säännöllisesti sekä isän että äidin luona (vrt. Fernandez 2007). Kotona käydessään nuoret kertoivat tapaavansa yleensä niitä perheenjäseniä, jotka asuvat kotona, mutta joskus myös muita perheenjäseniä, kuten kotoa jo pois muuttaneita sisaruksia. Lisäksi kotilomilla nähtiin kavereita ja muita itselle läheisiä ihmisiä, kuten isovanhempia ja muita sukulaisia. Tavallisesti heitä nähtiin kuitenkin vain silloin, jos aika heidän tapaamiseensa riitti. Perheen kanssa vietettävän ajan kerrottiin olevan ensisijaisempaa.

Vanhempien ja sisarusten mainittiin vierailevan joskus myös lastensuojelulaitoksessa, mutta harvemmin (myös Andersson 2009; Laakso 2016). Yhdellä nuorista äiti kuitenkin kävi tapaamassa nuorta yleensä kerran viikossa. Yksi nuorista ei taas sitä vastoin halunnut, että hänen vanhempansa ja sisarukset käyvät laitoksessa, koska silloin mahdollisuus viettää aikaa ja keskustella rauhassa puuttuu. Hän myös koki, että vierailujen ajan on läsnä pelko siitä, että joku toinen sijoitettu nuori alkaa riehumaan. Nuori halusi suojella pikkusisaruksiaan tältä.

Haastattelija: Käykö sun vanhemmat niinku täällä laitoksessa?

Emilia: Ei, koska mä en halua, että ne tulee tänne näin ja koska en mä, ei täällä niinku jaksa olla silleen ja sitte seki, että jos työntekijät kuulee niinku, mitä me puhutaan justii ja en mä niinku halua, et ku täällä on muitaki nuoria ja tälleen näin. Ja jos mun pikkusiskotkin tulee tänne näin, nii en mä halua niitä ainakaan tänne näin, et jos vaikka tapahtuiski jotain, et joku rupeis riehumaan tai jotain niin...

Nuoret mainitsivat myös laitoksen työntekijöiden olevan yhteydessä heidän vanhempiansa, muun muassa nuoren kuulumisista sekä kotilomien sopimisen suhteen. Työntekijöiden yhteydenpito vanhempiin vaihteli nuorikohtaisesti: joidenkin vanhempiin oltiin yhteydessä joka viikko, kun taas joidenkin vanhempiin ei oltu yhteydessä niin usein kuin pitäisi. Pari nuorista ei puolestaan tiennyt lainkaan, kuinka paljon heidän vanhempiansa ollaan yhteydessä. Joidenkin nuorten kohdalla työntekijät olivat myös joskus vierailleet vanhempien luona. Yhteydenpito sijoitettujen nuorten vanhempiin arkiasioissa eli kuulumisten ja lomien sopimisen suhteen tulee ilmi myös Kivistön ja Hoikkalan (2014) tutkimuksessa. Tutkimuksen mukaan valtaosalla nuorista systemaattista työskentelyä perheen kanssa ei ollut, mutta arkeen liittyvä yhteydenpito oli sujunut hyvin (Kivistö & Hoikkala 2014, 21). Hoikkalan ja Heinosen (2013, 27) tutkimuksessa puolestaan valtaosa vanhemmista arvioi yhteistyön lapsen sijaishuoltopaikan kanssa sujuvan huonosti.

Pari nuorista kertoi työntekijöiden tukeneen ja kannustaneen heitä pitämään yhteyttä perheeseen sekä kertomaan omista asioista heille. Yksi nuorista muun muassa kertoi työntekijöiden antaneen hänelle itselleen ensin mahdollisuuden kertoa esimerkiksi jostakin tapahtuneesta asiasta tai kuulumisista vanhemmalleen ennen kuin työntekijät soittivat hänelle. Nuori koki tämän lähentäneen välejä vanhemman kanssa siten, että sen jälkeen hän on uskaltanut itse kertoa asioista vanhemmalleen. Lastensuojelulaitoksen työntekijät tukivat nuorten perhesuhteita, erityisesti nuorten ja heidän vanhempiansa välisiä suhteita, ja niiden ylläpitämistä institutionaalisen toiminnan kautta (ks. esim. Pösö 2010, 324–325; Eronen 2013, 81). Tällainen sijaishuoltopaikan osallistava asenne lapsen perhettä kohtaan edistää lapsen turvallisuuden tunnetta sekä jatkuvuutta perheeseen (Andersson 2009).

Haastattelija: Joo. Miten sun sijoituspaikka tukee sun yhteydenpitoa sun perheeseen?

Siiri: No, joo niinku jotain asioita. Sit ne on vaikka sanonut, että haluatko kertoa ite vanhemmille vai kerrotaanko me, niin sitte mä oon ite kertonut ja sitte sitä kautta sitten ehkä niinku lähentyny esimerkiks isän kanssa ja uskaltanu kertoa enemmän asioita ite ja...

Haastattelija: Joo, et ne on ehkä enemmän kannustanu siihen, että sä voit ite kertoa niille ja?

Siiri: Niin.

Nuoret kertoivat vanhempiansa ja sisaruksiensa olevan pääosin hyvin tietoisia heidän elämästään lastensuojelulaitoksesta, eli käytännössä siitä, millainen paikka laitos on ja millaista arki siellä on sekä mitä nuorelle kuuluu. Ainoa asia, mitä nuoret eivät olleet kertoneet vanhemmilleen, oli muiden sijoitettujen nuorten asiat. Yksi nuorista toi myös

esille, ettei hän halunnut vanhempiensa tietävän sitä, millaista ahdistusta ja pahaa oloa laitoksessa asuminen on välillä aiheuttanut. Toisaalta samainen nuori kuitenkin koki, että vanhempien olisi hyvä tietää, että hänellä on tällä hetkellä hyvä olla laitoksessa.

Sekä nuorten kirjoitelmissa että haastatteluissa tuli esille myös yhteinen tekeminen perheenjäsenten kanssa. Yhteisenä tekemisenä mainittiin muun muassa television ja elokuvien katsominen, oleskelu, pelaaminen (esimerkiksi lautapelit, Xbox), kahvittelu, syöminen, ruuanlaitto, shoppailu, lenkkeily, siivoaminen, töiden tekeminen, autolla ajeleminen ja pikkusisarusten kanssa leikkiminen. Tärkeänä asiana esille tuotiin myös keskusteleminen niin arkisista asioista kuin myöskin kuulumisista puolin ja toisin. Nuoret kokivat tärkeänä sen, että voivat keskustella perheensä kanssa heitä kohdanneista vaikeuksista ja ongelmista.

Ote Aadan kirjoitelmasta: *”Perhe merkitsee tukea ja ymmärrystä, lämpöä ja läheisyyttä, huumoria ja rakkautta. Saan perheeltä hyvin paljon tukea. Esimerkkinä: Heitä kiinnostaa miten minulla menee elämäni parissa. He kuuntelevat minun juttujani ja antavat ymmärrystä. He ovat ymmärtäneet pahan oloni ja ovat toimineet sen mukaan; eivät ole odottaneet minulta liikoa.”*

Nuoret kertoivat saavansa perheeltä myös apua ja tukea, kuten henkistä ja taloudellista tukea, sekä kannustusta, ohjausta, ymmärrystä, rakkautta, lämpöä, läheisyyttä ja välittämistä. Nämä tekijät sekä yhteinen tekeminen auttoivat nuoria ylläpitämään ja lähentämään välejä heidän perheenjäsentensä kanssa sijoituksen aikana. Yhdessä tekeminen ja toiminta sekä vahvat myönteiset tunteet perhesuhteita ylläpitävinä ja vahvistavina tekijöinä on huomattu myös Hämäläisen (2012, 133–136) sekä Kallisen (2019, 46) tutkimuksessa.

8.3 Yhteydenpidon ja tapaamisten onnistuminen

Haastatteluissa nuoret mainitsivat yhteydenpidon olevan erilaista kuin ennen sijoitusta, kotona asuessaan. Yhteydenpidon tärkeys arjessa viestittelyn ja soittamisen kautta korostui, sillä sijoitus rajoitti perheenjäsenten kanssa vietettävää yhteistä aikaa, kun arkea ei jaettu yhdessä sijoituksen sekä yhdessä asumattomuuden vuoksi. Kaksi nuorista, Elias ja Milla, kokivat yhteydenpidon perheeseen pysyneen ennallaan sijoituksen aikana. Saaralla

yhteydenpito oli taas puolestaan vähentynyt sijoituksen aikana: sijoituksen alussa hän oli ollut yhteydessä perheeseensä päivittäin, mutta hiljalleen se oli vähentynyt. Kolmella muulla nuorella, Siirillä, Emilialla ja Aadalla yhteydenpito oli kuitenkin lisääntynyt sijoituksen aikana. Emilia kertoi nykyisen sijoituspaikan mahdollistaneen sen, että hän voi tavata ja olla yhteydessä perheeseensä enemmän kuin aiemmassa sijoituspaikassa. Aada mainitsi yhteydenpidon lisääntymisen syyksi myös oman asenteen ja voinnin muutoksen parempaan päin. Myös Eronen (2013) on tutkimuksessaan huomannut sijoituksen aikaiset muutokset yhteydenpidossa ja tapaamisissa. Noin puolilla sijoitetuista lapsilla yhteydenpidon luonne tai intensiteetti tai tapaamisten useus heidän ja vanhempien välillä oli muuttunut sijaishuollon aikana. (Eronen 2013, 67, 80.)

Useimmiten nuoret kokivat yhteydenpidon perheeseen onnistuvan ja onnistuneen hyvin, ja siihen oltiin tyytyväisiä sellaisenaan kuin se sillä hetkellä oli (vrt. Munro 2001). Yhteydenpito perheeseen tuntui positiiviselta, helpolta ja mieluisalta. Sen kerrottiin tuovan lohtua. Mielenkiintoista on se, että Hoikkalan ja Heinonen (2013) tutkimuksessa puolestaan vanhemmat arvioivat itsensä ja sijoitetun lapsen sekä lapsen ja hänen sisarustensa välisen yhteydenpidon toimivan pääosin huonosti. Sijaishuoltopaikan työntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan taas yhteydenpito vanhempien ja sijoitetun lapsen sekä lapsen ja sisarusten välillä toteutui pääosin vähintään melko hyvin. (Hoikkala & Heinonen 2013, 30.) Myös Hiitolan (2008) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen ja vanhempien välisen yhteydenpidon sujuvan hyvin suurimmalla osalla sijoitetuista lapsista. Kahdella nuorella yhteydenpito oli kuitenkin ollut jollain tavalla haastavaa sijoituksen aikana. Aada toi esille, että sijoituksen alussa yhteydenpito perheeseen oli tuntunut haastavalta oman pahan olon vuoksi. Hän ei ollut halunnut näyttää omaa pahaa oloaan perheelleen. Ajan kuluessa ja oman voinnin kohotessa yhteydenpito oli alkanut tuntumaan helpommalta. Siiri taas puolestaan kertoi, että välillä riidat perheenjäsenten kanssa on saanut yhteydenpidon tuntumaan epämieluisalta, eikä hän ole silloin halunnut olla yhteydessä heihin.

Siiri: No välillä on ollut ehkä jotain niinku semmosia ehkä riitoja tai silleen, että ei oo vähän aikaan pitäny [yhteyttä] mutta...no silleen joo.

Haastattelija: Joo, et niinku joskus on tuntunu vähän vaikeemmalta ja epämielusalta vai?

Siiri: Niin.

Viisi nuorista koki, että heidän omat toiveensa tapaamisten ja kotilomien suhteen on pääasiassa otettu huomioon ja he ovat itse saaneet ja pystyneet vaikuttamaan siihen, kuinka usein ja milloin haluavat tavata perhettään. Nuoret mainitsivat, että he ovat esimerkiksi saaneet valita menevätkö isän vai äidin luokse kotilomalle. Kotiin ei ole ollut myöskään pakko mennä, jos ei ole halunnut. Aina nuorten toive kotilomien suhteen ei kuitenkaan ollut toteutunut, eikä kotiin ole voinut mennä, vaikka itse olisi halunnut. Tähän syynä oli ollut nuoren sen hetkinen tilanne ja vointi. Parilla nuorista kotilomia oli myös jouduttu perumaan tai rajoittamaan jollakin tavalla sijoituksen aikana. Syitä kotilomien rajoittamiseen tai perumiseen mainittiin muun muassa oma huono käyttäytyminen ja huono vointi sekä jonkinlaiset haasteet perhesuhteissa.

Pari nuorista toi myös esille, että haluaisivat tavata perhettään useammin ja olla enemmän yhteydessä heihin (myös Fernandez 2007; Laakso 2016; Kallinen 2019). He toivoivat kotilomia olevan enemmän. Esteenä sille, ettei perheenjäseniä nähty tai heihin ei pidetty yhteyttä niin paljon kuin haluaisi, näyttäytyi esimerkiksi jonkun perheenjäsenen työt (paljon töissä) tai pitkä välimatka kodin ja lastensuojelulaitoksen välillä. Esille tuli myös se, että lastensuojelulaitoksessa käytössä olevat puhelinajat rajoittavat yhteydenpitoa. Myös sijoituksen sekä laitoksen ja sen käytäntöjen ja sääntöjen mainittiin rajoittavan tapaamisia siten, ettei nuori voi käydä kotona niin usein kuin haluaisi ja voi tavata perhettä ja muita itselle tärkeitä ihmisiä, kuten kavereita, niin usein kuin haluaisi.

Lisäksi neljällä nuorella puhelimen haltuunotto sekä yhteydenpidon- ja liikkumisvapaudenrajoitus olivat joskus rajoittaneet yhteydenpitoa. Lastensuojelulain (417/2007, 62 §) nojalla sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin läheisiin saa rajoittaa tietyntilanteissa. Yhteydenpitoa rajoittaessa ammattilaisten pyrkimyksenä on yleensä suojella lasta (Munro 2001). Rajoitustoimenpiteenä toteutettu yhteydenpidon rajaaminen tulee kuitenkin olla tarkkaan lapsen tilannekohtaiseen harkintaan sidottu ratkaisu (Hoikkala & Heinonen 2013, 45). Syinä näihin rajoitustoimenpiteisiin nuoret mainitsivat lastensuojelulaitoksesta ”hatkaamisen” eli karkaamisen, päihteidenkäytön ja siitä kiinnijäämisen sekä puhelimen sääntöjen vastaisen käyttämisen ja jonkinlaiset haasteet perhesuhteissa. Hoikkalan ja Heinosen (2013, 46) mukaan sijaishuoltoon sijoitettujen lasten ja nuorten yhteydenpidon

rajoittaminen on yleistä. Myös Erosen (2013, 54) tutkimuksessa tulee ilmi sijoitettujen lasten yhteydenpidon rajoittaminen: yhteydenpitoa oli voitu rajoittaa sekä lapsen ja vanhemman välillä että myös lapsen ja hänen sisarustensa välillä. Nuoret toivat esille, että rajoituksen aikana yhteydenpito perheeseen ja muihin läheisiin oli ollut vaikeampaa ja vähäisempää. Yhteyttä oli pidetty esimerkiksi lastensuojelulaitoksen puhelimella tai salaa kaverin ja muiden sijoitettujen nuorten puhelimella.

Milla: Mm...no mulla oli kuukauden kännykkä pois, ku mä olin lähettäny äänitteen toisesta nuoresta semmoseen ryhmään, whatsapp -ryhmään siis ja sit mulla otettiin kännykkä kuukaudeks pois. –

--

Milla: Joo, kyl mää soitin äitillekki laitoksen puhelimesta, pari kertaa.

Haastattelija: Joo.

Milla: Mut jotenkin seki on niinku, ku siinä piti olla tietenki ohjaajan olla koko ajan läsnä, niin sitte se on niinku vaikee puhua samalla lailla, ku sit yleensä, ku on yksin siinä. Ja seki oli jotenki ahistavaa, että ei saa rauhassa puhua äitin kans.

Vaikka nuorten tapaamisia perheenjäsenten kanssa ja yhteydenpitoa perheeseen oli saatettu rajoittaa jollain tavalla, ja niissä oli ollut joitain haasteita sijoituksen aikana, oli nuorten mielestä yhteydenpito perheeseen ja perheen tapaaminen sijoituksena aikana onnistunut kuitenkin yleisesti ottaen hyvin. Tosin sijoitus rajoitti nuorten yhteistä aikaa heidän perheenjäsentensä kanssa ja muiden läheisten ihmisten kanssa, minkä vuoksi yhteydenpito heihin eri keinoin nähtiin tärkeänä.

Kaiken kaikkiaan nuorten perhesuhteita säädeltiin ja niihin puututtiin sijoituksen aikana institutionaalisesti julkisen vallan kautta (ks. esim. Pösö 2010 & 2016). Sijaishuoltopaikan päätökset koskien kotilomien rytmiä ja viettopaikkaa sekä yhteydenpidon rajoittamista olivat osa nuorten arkea, mikä viittaa siihen, että juridis- hallinnollisuus kuuluu sijoitukseen ja huostaanottoon vahvasti (ks. Pösö 2016, 15). Myös sosiaalityöntekijöillä on tärkeä rooli sijoitettujen lasten ja heidän perheensä välisen yhteydenpidon tukemisessa: he voivat vaikuttaa yhteydenpidon tiheyteen, laatuun ja turvallisuuteen (Sen & Broadhurst 2011). Näin ollen sijoituksen aikana aikuisilla on merkittävä valta sijoitettujen lasten perhesuhteiden toteutumisessa (Kallinen 2019, 48) ja niiden ylläpitämisessä. Sijoitetun lapsen suhteiden institutionaalinen säätely sekä sijoituksen aikaiset haasteet yhteydenpitoon ja tapaamisiin liittyen on huomattu myös monissa muissa tutkimuksissa (esim. Munro 2001; Hämäläinen 2012; Laakso 2016; Kallinen 2019).

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa tarkastelen johtopäätöksiä tutkimuksen aineiston tuottamista tuloksista sekä pohdin yleisesti muun muassa tutkimuksen tekoprosessia, jatkotutkimusideoita ja tutkimusten soveltamista lastensuojelutyön käytännöissä. Johtopäätöksissä tuon esille tutkimuksen tärkeimmät tulokset liittyen sijoitettujen ja huostaanotettujen nuorten perheeseen ja perhesuhteisiin ja muutoksiin niissä sekä perhesuhteiden ylläpitämiseen.

9.1 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella kuuden huostaanotetun ja lastensuojelulaitokseen sijoitetun nuoren ajatuksia ja näkemyksiä heidän perheestään ja perhesuhteistaan keskittyen nuorten määritelmiin perheestään, perhesuhteissa tapahtuneisiin muutoksiin sekä sijoituksen aikana tapahtuvaan perhesuhteiden ylläpitämiseen. Nuoret olivat sijoitettu erilaisissa elämäntilanteissa 13–15-vuoden ikäisinä. Sijoitukset olivat tapahtuneet eri tavoin, ja sijoituskertojen määrä vaihteli yhdestä kerrasta kolmeen kertaan. Sijoituksen syinä näyttäytyivät monenlaiset yhtäaikaiset ja päällekkäiset tekijät, jotka liittyivät pääosin nuoreen itseensä, mutta myös perheeseen ja perhesuhteisiin. Yleisimpinä syinä näyttäytyivät haasteet ja vaikeudet nuorten ja heidän vanhempiansa välisissä suhteissa, vaikeudet koulunkäynnissä sekä päihde- ja mielenterveysongelmat.

Nuoret kävivät yksilöllistä pohdintaa ja neuvottelua perheestään ja sen rajasta. Konfiguraation näkökulman mukaisesti tässä tutkielmassa perheen nähtiin muodostuvan ihmisten sosiaalisista suhteista ja erilaisista suhdemuodostelmista. Perhettä ei kuitenkaan määritelty etukäteen, vaan nuoret saivat vapauden itse määritellä heille tärkeät, läheiset ja merkitykselliset suhteet. Nuoret neuvottelivat perheestään eri tavoin, ja perheiden kokoonpanot, rakenteet ja taustat olivat erilaisia ja yksilöllisiä, mutta samankaltaisuuksiakin tuli esille. Perheen määrittely oli moninaista. Perheeseen katsottiin kuuluvan useimmiten oma ydinperhe, eli biologiset vanhemmat ja sisarukset. Heistä erityisesti äiti korostui tärkeänä ihmisenä. Isoveli tai isosisko taas sitä vastoin saattoi olla nuorelle etäinen, vaikka välit heidän kanssaan olivatkin yleensä hyvät. Ydinperheen lisäksi

perheenjäsenenä nähtiin laajasti muitakin ihmisiä, kuten isovanhempia, vanhempien uusia kumppaneita/puolisoita, puolisisaruksia, ystäviä, serkkuja ja muita sukulaisia. Näiden lisäksi myös lemmikkieläimet saatettiin nähdä perheenjäsenenä. Perheen määrittely oli kuitenkin osittain häilyvää, sillä nuoret eivät aina olleet varmoja siitä, kuuluko jokin tietty ihminen perheeseen vai onko hän vain itselle muutoin tärkeä ja läheinen ihminen. Tavallisesti kaikkein tärkeimpinä perheenjäsenenä näyttäytyivät omat biologiset vanhemmat ja sisarukset sekä mummo.

Perheestä neuvotellessa ja sitä määriteltessä korostui biologiset siteet ja sukulaisuus, mutta myös tunteet, rakkaus, läheisyys ja välittäminen sekä tuen saaminen ja huolenpito. Nuorten perheen määrittely ei rajoittunut vain siihen perherakenteeseen, jossa he elivät, vaan perheestä neuvoteltiin itselle tärkeiden ja merkityksellisten suhteiden kautta. Nuorten ja heidän perheenjäsenten välillä näytti olevan emotionaalista riippuvuutta toisiinsa, ja sijoituksesta ja siten mahdollisesta pitkästä välimatkasta huolimatta nuorten tunnesiteet perheeseen ja perheenjäseniin olivat säilyneet ja jopa vahvistuneet (ks. Widmer 2010; Castrén 2014.) Nuoret neuvottelivat perheestään ja siitä, ketä siihen kuuluu yksilöllisesti omien tunteidensa ja yhteenkuuluvuuden kokemusten kautta. Rakkauden ja yhteenkuuluvuuden tunteiden nähdään kannattelevan perheen pysyvyyttä (ks. Terävä & Böök 2018, 104–105).

Perheen lisäksi nuoret neuvottelivat itselleen muista tärkeistä ja läheisistä ihmissuhteista. Näitä muita itselle merkityksellisiä ihmisiä olivat kaverit, ystävät ja kummit sekä monet sukulaiset. Lisäksi lastensuojelulaitoksen työntekijöistä ja muista sijoitetuista nuorista oli tullut joillekin nuorille itselle läheisiä ja tärkeitä ihmisiä. Nuorten perhesuhteet ja muut läheiset suhteet liittyvät läheisesti myös siihen, missä nuoret ajattelivat kotinsa olevan. Nuorten asuminen oli rinnakkaista ja monipaikkaista johtuen sekä nuorten perherakenteista että sijoituksesta. Kotien määrä vaihteli nuorikohtaisesti. Kodin saatettiin nähdä olevan sekä oman biologisen vanhemman tai vanhempien ja sisarusten luona, mutta myös lastensuojelulaitoksessa. Vanhempien ja sisarusten luona nähtiin olevan hyvä ja turvallista asua. Lastensuojelulaitosta pidettiin kotina muun muassa turvallisten ja tuttujen ihmisten vuoksi.

Nuorten perheet näyttäytyivät konfiguraation mukaisesti muuttuvina: perhe oli muuttunut sekä nuorten elämän että myös sijoituksen ja huostaanoton aikana. Nuorilla oli syntynyt uusia suhteita esimerkiksi vanhempien uusien kumppaneiden tai puolisoitten ja sisarusten kautta. Myös välien parantumisen ja lähentymisen kautta perheeseen oli tullut uusia jäseniä. Perheestä oli myös saattanut lähteä pois perheenjäseniä välien katkeamisen tai perheenjäsenen kuoleman vuoksi. Kaiken kaikkiaan se, että perhe on sijoitettujen ja huostaanotettujen nuorten elämässä moninainen, vaihtuva ja uudelleen muokkautuva (ks. Forsberg 2018b, 31–32) näyttäytyi tämän tutkimuksen valossa olevan tavanomaista. Sijoitettujen ja huostaanotettujen nuorten perheet näyttivät olevan monimuotoisia ja joustavia erilaisten suhteiden kietoutumia. Tunteiden merkitys nuorten perhe- ja läheissuhteiden muodostumisessa, koossapitämisessä ja purkautumisessa viittaa siihen, että näistä suhteista on mahdollista neuvotella. (ks. Eerola & Pirskanen 2018, 317, 319.)

Vaikka nuorten perheiden muodoissa ja rakenteissa oli tapahtunut erilaisia muutoksia, ei perhe ollut kuitenkaan vähentänyt tai menettänyt merkitystään ja tärkeyttään heille (ks. Litmala 2003, 120, 123). Sijoituksen aikana ja sen myötä ymmärrys perheen tärkeydestä ja merkityksestä oli kasvanut ja korostunut melkein kaikkien nuorten kohdalla. Perhe merkitsi nuorille etenkin apua ja tukea sekä rakkautta ja läheisyyttä. Tärkeänä asiana koettiin lisäksi perheeltä saatava ymmärrys ja kannustus sekä yhdessä vietettävä aika ja yhdessä tekeminen. Yhteisenä tekemisenä mainittiin arkisia asioita, muun muassa yhdessä oleskelu, elokuvien ja tv:n katselu, pelaaminen, lenkkeily ja syöminen. Tärkeänä asiana nähtiin myös yhdessä keskusteleminen avoimesi kaikenlaisista asioista. Nämä tekijät auttoivat nuoria ylläpitämään ja lähentämään heidän välejänsä perheenjäsentensä kanssa sijoituksen aikana.

Myös nuorten perhesuhteissa oli tapahtunut muutoksia sijoituksen ja huostaanoton aikana. Nuoret keskittyivät kertomaan pääosin suhteistaan vanhempiinsa ja sisaruksiinsa. Ennen sijoitusta nuorten suhde näihin perheenjäseniin oli ollut usein huono ja etäinen, eivätkä he välttämättä olleet olleet kovinkaan tärkeitä nuorille. Etenkin ystävien ja kavereiden rooli tärkeinä ihmisinä oli korostuneempi. Synä huonoihin ja etäisiin väleihin näytti yleisimmin olevan monenlaiset nuoriin itseensä liittyvät asiat. Sijoituksen ja huostaanoton aikana nuorten välit vanhempiinsa ja sisaruksiinsa kanssa olivat parantuneet ja lähentyneet

huomattavasti, ja heistä oli tullut hyvin tärkeitä nuorille. Heidän kerrottiin välittävän, ymmärtävän ja tukevan nuoria, toisin kuin ennen sijoitusta. Kaverit ja ystävät nähtiin toissijaisina perheeseen nähden, ja oman perheen kanssa haluttiin viettää eniten aikaa.

Syinä välien lähentymiseen ja parantumiseen näytti olevan etenkin sijoituksen kautta saatu apu ja tuki, oma kehittyminen ja kasvaminen sekä oman voinnin ja mielialan kohentuminen. Konfiguraationaalista näkökulmasta ajateltuna voisi nähdä, että etäisyys perheestä ja perheenjäsenistä ja heidän kanssaan jaettavasta yhteisestä arjesta lähensi nuorten ja heidän perheenjäsentensä välejä emotionaalisesti. Perheen ja perheenjäsenten tärkeys ja merkitys itselle ymmärrettiin sijoituksen aikana ja sen myötä, ja välittäminen ja tunteet heitä kohtaan jopa vahvistuivat. Julkisen vallan puuttumisen ja sen osoittaman avun ja tuen sekä perhesuhteiden institutionaalisen säätelyn seurauksena nuorten perhesuhteissa tapahtui lähinnä positiivisia muutoksia.

Nuoret ylläpitivät perhesuhteitaan sijoituksen ja huostaanoton aikana yhteydenpidon ja tapaamisten sekä yhdessä viettävän ajan ja tekemisen kautta. Yhteydenpito perheeseen oli moninaista. Yhteyttä perheenjäseniinsä nuoret pitivät puhelimen välityksellä: he viestittelivät ja soittelevat heidän kanssaan. Myös videopuhelut ja kuvien lähettäminen olivat keino pitää yhteyttä, etenkin kaikkein pienimpiin sisaruksiin. Perheenjäsenistään nuoret olivat selkeästi eniten yhteydessä vanhempiinsa ja sisaruksiinsa. Perheenjäseniä tavattiin pääosin kotilomilla viikonloppuisin ja loma-aikoina. Kotilomien määrä ja pituus vaihteli nuori kohtaisesti. Lisäksi perheenjäseniä saatettiin tavata arki-iltaisina. Vanhempien ja sisarusten kerrottiin vierailevan joskus myös laitoksessa, mutta kuitenkin harvemmin. Heidän ei välttämättä edes haluttu vierailevan siellä.

Tutkimuksen tuloksissa tuli ilmi, että sijoitus rajoitti nuorten perheenjäsenten kanssa yhdessä vietettävää yhteistä aikaa, kun arkea ei jaettu yhdessä sijoituksen ja yhdessä asumattomuuden vuoksi. Koska nuoret eivät tavanneet perheenjäseniään niin usein kuin ennen sijoitusta tapasivat, yhteydenpidon tärkeys arjessa korostui. Yhteydenpidon määrässä oli saattanut tapahtua muutoksia sijoituksen aikana: se oli saattanut lisääntyä tai puolestaan vähentyä. Joillakin nuorilla yhteydenpito perheeseen oli pysynyt ennallaan sijoituksen aikana. Yhteydenpidossa oli saattanut esiintyä joitain haasteita ja sitä oli joillakin nuorilla jouduttu rajoittamaan jollakin tavalla sijoituksen aikana. Myös tapaamisia

ja kotilomia oli jouduttu rajoittamaan tai perumaan joillakin nuorilla sijoituksen aikana. Rajoitusten syyt olivat liittyneet nuoren vointiin ja käyttäytymiseen sekä jonkinlaisiin haasteisiin perhesuhteissa. Lisäksi lastensuojelulaitoksen yleiset käytännöt ja säännöt rajoittivat yhteydenpitoa ja tapaamisia perheen ja muiden itselle tärkeiden ihmisten kanssa. Pääosin yhteydenpito perheeseen oli kuitenkin onnistunut ja onnistui hyvin, ja siihen oltiin tyytyväisiä sellaisena kuin se sillä hetkellä oli. Yhteydenpito perheeseen tuntui helpolta ja mieluisalta. Omat toiveet tapaamisten ja kotilomien suhteen oli pääasiassa otettu huomioon ja nuoret olivat voineet itse vaikuttaa tapaamisiin perheensä kanssa. Kotilomia toivottiin kuitenkin olevan enemmän ja perhettä haluttiin tavata useammin.

Nuorten kertomukset perhesuhteista sekä yhteydenpidosta ja tapaamisista osoittavat, että perhesuhteita säädellään ja niihin puututaan sijoituksen ja huostaanoton aikana institutionaalisesti julkisen vallan kautta. Lastensuojelulaitoksen käytännöt ohjaavat ja säätelevät nuorten perhesuhteita ja niiden ylläpitämistä valvonnan, seurannan ja rajoittamisen kautta. Julkisen vallan säädellessä perhesuhteita, joutuu nuori mukautumaan näihin suhteisiin uudella tavalla (ks. Kallinen 2019, 45). Tutkimuksen tulokset kuitenkin osoittavat, että valvonnan ja rajoittamisen lisäksi sijoitettujen nuorten perhesuhteita myös tuetaan: laitoksen työntekijät olivat tukeneet nuorten perhesuhteiden ylläpitämistä institutionaalisen toiminnan kautta. Julkisen vallan, toisin sanoen sijoituksen ja huostaanoton, antaman avun ja tuen myötä nuoret välit perheenjäsentensä kanssa olivat parantuneet ja lähentyneet huomattavasti. Tosin välien parantumiseen vaikutti osittain myös nuorten oma toiminta ja vointi sekä heidän kasvamisensa ja kehittymisensä sijoituksen aikana. Nuorten perhesuhteissa oli siten tapahtunut pääosin positiivisia muutoksia julkisen vallan puuttumisesta ja perhesuhteiden institutionaalisesta säätelystä huolimatta - pikemminkin niiden myötä.

9.2 Pohdinta

Tämän tutkimuksen toteuttaminen oli pitkä ja aikaa vievä, mutta hyvin mielenkiintoinen ja opettavainen prosessi. Vaikka sijoitettujen nuorten luo pääseminen ja heiltä tiedon saaminen heitä itseään koskevista asioista ei tutkijan kannalta ollut helppoa ja hetkessä tapahtuvaa, oli se sitäkin antoisempaa ja arvokkaampaa. On erityisen tärkeää antaa nuorille

mahdollisuus osallistua, ja tuoda nuorten omia ajatuksia ja näkemyksiä esille välikäsien ja tilastojen tuottaman tiedon lisäksi. Tämä tutkimus avasi itselleni sijoitettujen nuorten ajatusmaailmaa sijoituksesta ja huostaanotosta sekä niiden mukanaan tuomista muutoksista. Tutkimuksen tulokset loivat minuun syvempää ymmärrystä sijoitettujen nuorten perheeseen ja perhesuhteisiin liittyvistä asioista, ja uskon niistä olevan jatkossa itselleni paljon hyötyä, etenkin työelämässä. Nuorten kertomukset perhesuhteistaan saivat minut myös pohtimaan, kuinka tärkeää olisi tutkia huostaanotetun ja laitokseen sijoitetun nuoren ja jonkun hänen läheisensä, esimerkiksi isovanhemman, välistä suhdetta vielä tarkemmin. Mielenkiintoista olisi tutkia, miten tämä suhde on muuttunut nuoren elämän ja erityisesti sijoituksen ja huostaanoton aikana sekä millaiset tekijät näihin muutoksiin ovat vaikuttaneet. Tärkeää olisi myös tutkia tarkemmin sijoitettujen nuorten ystävyys- ja seurustelusuhteita, sillä ainakin tämän tutkimuksen valossa sijoitus näytti vaikuttavan myös niiden muodostamiseen ja ylläpitämiseen.

Mielenkiintoinen ja itseäni hieman jopa yllättänyt tulos tässä tutkimuksessa oli nuorten ja heidän perheenjäsentensä välien parantuminen ja lähentyminen huomattavasti sijoituksen aikana. Etäisyys perheestä sai nuoret ymmärtämään heidän perheenjäsentensä tärkeyden itselle, ja suhteet heidän kanssaan jopa vahvistuivat. Usein esimerkiksi mediassa tuodaan esille sitä, kuinka kodin ulkopuolinen sijoitus voi katkaista suhteen omaan perheeseen, etenkin jos välimatka perheeseen on pitkä ja suhteiden ylläpitäminen sijoituksen aikana muutoinkin haasteellista. Nuorten kertomukset välien huomattavasta parantumisesta luo kuitenkin uskoa siihen, että julkisen vallan puuttumisella ja sen tarjoamalla avulla ja tuella sekä perhesuhteiden institutionaalisella säätelyllä voi olla myös positiivisia vaikutuksia perhesuhteisiin. Sijoituksen ja huostaanoton aikana tulehtuneita ja huonoja välejä on mahdollista korjata parempaan päin. Tosin varmasti välien lähentymiseen vaikuttaa myös sekä nuoren oma että myös perheenjäsenten toiminta ja vointi.

Mikäli haasteet perhesuhteissa ovat olleet sijoituksen taustalla vaikuttavana tekijänä, edesauttaa välien parantuminen varmasti myös sijoituksen päättämistä ja perheen jälleenyhdistämistä. Lastensuojelutyössä ammattilaisten on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota nuorten moninaisiin perhesuhteisiin sekä niiden tukemiseen ja jatkuvuuden ylläpitämiseen erilaisin keinoin sijoituksen ja huostaanoton aikana. Tärkeää on kysyä

perhesuhteista nuorelta itseltään, sillä perhe voidaan nähdä ja määritellä hyvin yksilöllisesti ja se voi muodostua hyvin monenlaisista ja moninaisista suhteista. Ammattilaisten olisi hyvä tukea erityisesti niitä suhteita, jotka nuorelle itselleen ovat tärkeitä ja merkityksellisiä. Hyvät, läheiset ja turvalliset suhteet perheenjäseniin edistävät ja tukevat nuorten hyvinvointia ja antavat nuorille voimavaroja sekä sijoituksen aikana että sen jälkeenkin.

10 LÄHTEET

Andersson, G. (2005) Family relations, adjustment and well-being in a longitudinal study of children in care. *Child & family social work*, 10(1), 43–56.

Andersson, G. (2009) Foster children: a longitudinal study of placements and family relationships. *International journal of social welfare*, 18(1), 13–26.

Bacro F., Rambaud, A., Humbert, C. & Sellenet, C. (2015) The placement courses and the subjective quality of life of 6- to 11-year-old children living in child welfare institutions. *Encephale* 41(5), 412–419.

Bardy, M. (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Yliopistopaino Oy, Helsinki 2009, 17–46.

Burns, K., Pösö, T. & Skivenes, M. (2016) Child welfare removals by the state – complex and controversial decisions. Teoksessa Kenneth Burns, Tarja Pösö & Marit Skivenes. *Child welfare removals by the state: a cross-country analysis of decision-making systems*. Oxford Scholarship Online, October 2016, 1–17.

Burns, K., Pösö, T. & Skivenes, M. (2016) Removals of children by the child welfare system – variations and differences across countries. Teoksessa Kenneth Burns, Tarja Pösö & Marit Skivenes. *Child welfare removals by the state: a cross-country analysis of decision-making systems*. Oxford Scholarship Online, October 2016, 224–244.

Castrén, A-M. (2014) Konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2014, 139–166.

Castrén, A-M (2009) Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2009, 106–127.

Cleaver, H., Nicholson, D., Tarr, S. & Cleaver, D. (2007) *Child protection, domestic violence and parental substance misuse: Family experiences and effective practice*. Executive summary. University of London. Saatavilla: https://dera.ioe.ac.uk/8820/7/child-protection-domesticviolence-parentalsubstance-misuse-2_Redacted.pdf (luettu 8.8.2020)

Collins, M. E., Spencer, R. & Ward, R. (2010) Supporting youth in the transition from foster care: Formal and informal connections. *Child welfare*, 89(1), 125–144.

Elias, N. (1991) *The society of individuals*. Toim. Michael Schröter, käänt. Edmund Jephcott. Oxford: Blackwell.

Eerola, P. & Pirskanen H. (2018) Jälkikirjoitus: monenmoiset perheet ja tunteiden kavalkadi. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Gaudeamus, Tallinna 2018, 317–322.

Enroos, R. (2016a) Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.): *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Vastapaino, Tampere 2016, 224–260.

- Enroos, R. (2012) Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järjelyn kohteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely ja sosiaalityö*. Vastapaino, Tampere 2012, 45–74.
- Enroos, R. (2016b) Vankila, vanhemmuus ja lapsi – näkökulmia perhekäytäntöihin. *Oikeus* 2016 (4); 2: 269–273. Saatavilla: <https://www.edilex.fi/oikeus/16646.pdf> (luettu 16.4.2020)
- Eronen, T. (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. *Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere*. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y (luettu 4.4.2020)
- Fernandez, E. (2007) How children experience fostering outcomes: participatory with children. *Child & family social work*, 12(4), 349–359.
- Forsberg, H. (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely & sosiaalityö*. Vastapaino, Tampere 2012, 7–21.
- Forsberg, H. (2003) Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Yliopistopaino Gaudeamus, Helsinki 2003, 7–15.
- Forsberg, H. (2014) Konstruktionistinen lähestymistapa perheeseen. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2014, 123–138.
- Forsberg, H. (2018b) Lasten tunteet, perhesuhteet ja koti. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Gaudeamus, Tallinna 2018, 31–47.
- Forsberg, H. & Pösö, T. (2009) Valvottujen tapaamisten näyttämö. Vieraan ja perhesidoksen rajankäyntiä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2009, 146–161.
- Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (2018) Johdatus lasten monipaikkaiseen asumiseen. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Gaudeamus, Tallinna 2018, 7–19.
- Forsberg, H. (2018a) Synteesi. Paikkatietoinen hyvinvointi. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Gaudeamus, Tallinna 2018, 175–191.
- Franzén, E. & Vinnerljung, B. (2006) Foster children as young adults: many motherless, fatherless or orphaned: a Swedish national cohort study. *Child & family social work*, 11(3), 254–263.
- Gerris, J. (1994) Perhearvot vanhempien silmin: perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa Juha Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikkö, WSOY, Juva 1994, 144–162.
- Halme, N., Hedman, L., Ikonen, R. & Rajala, R. (2018) Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017. *Kouluterveyskyselyn tuloksia*. Työpäperi 15/2018. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 3/2016. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf (luettu 16.4.2020)

Heino T. (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin työpapereita 30 / 2007, Valopaino Oy, Helsinki. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77977/T30-2007-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (luettu 1.4.2020)

Heino, T. (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Yliopistopaino Oy, Helsinki 2009, 52–75.

Helavirta, S., Laakso, R. & Pösö, T. (2014) Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Janus vol. 22 (3), 288–298.

Hiltunen, T. (2018) Huostaanotettujen lasten äidit. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Gaudeamus, Tallinna 2018, 227–239.

Hiitola, J. (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla - hanke. Stakes, Helsinki. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76165/T21-2008-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (luettu 6.8.2020)

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004) Tutki ja kirjoita. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Hoikkala, S. & Heinonen, H. (2013) Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki. Saatavilla: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Samalla_puolella_Nakokulmia_perheiden_jalleenyhdistamiseen_lastensuojelussa.pdf (luettu 4.5.2020)

Huhtanen, R. (2016) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.): Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino, Tampere 2016, 33–51.

Hyvärinen, M. (2017) Haastattelun maailma. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere 2017, 11–45.

Hämäläinen, K. (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöliitto, Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Saatavilla: https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/974f222e1bdaa1268d144248d7691906/1589021168/application/pdf/3231118/H%C3%A4m%C3%A4l%C3%A4inen_Perhehoitoon%20sijoitettujen_net.pdf (luettu 4.5.2020)

- Ikonen, R., Hietamäki, J., Laakso, R., Seppänen, J. & Halme, N. (2017) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 21. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Jallinoja, R., Hurme, H. & Jokinen, K. (2014) Johdanto. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2014, 7–17.
- Jallinoja, R. (1985) Johdatus perhesosiologiaan. WSOY, Porvoo.
- Jallinoja, R. (1994) Muuttuva perhe: arvot ja käytäntö. Teoksessa Jukka Antikainen, Marja-Leena Haataja & Merja Korhonen (toim.) Näkökulmia perheeseen. Stakes 1994, raportteja 136. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 5–13.
- Jallinoja, R. (2000) Perheen aika. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Jallinoja, R. (2003) Perhe, sosiologia ja perhesosiologia. Tiedepolitiikka, Edistysellinen tiedeliitto ry:n julkaisuja 28 (2003): 4, s. 27–33.
- Jokinen, K., Malinen, K., Pirskanen H., Moilanen, S., Rautakorpi, S., Harju-Veijola, M., Notko, M. & Kuronen, M. (2013) Lapset kertovat perheestään – mitä kuulemme? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.): Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2013, 175–197.
- Jokinen, K. & Mikats, J. (2018) Läheissuhteet lasten arjessa. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Gaudeamus, Tallinna 2018, 49–65.
- Jokinen, K. (2014) Perheikäytäntöjen sosiologia. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2014, 167–191.
- Kalland, M. (2015) Kohti parempia lastensuojelun sijoituskäytäntöjä – Sopiva sijaiskoti lapselle - hankkeen tuloksia. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki 2015, 165–178.
- Kallinen, K. (2019) Perhehoitoon sijoitettujen lasten suhteet biologisiin vanhempiinsa. Yhteiskuntapolitiikka 84 (2019):1, s. 41–51. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137612/YP1901_Kallinen.pdf?sequence=2&isAllowed=y (luettu 4.5.2020)
- Kallinen, K., Pirskanen, H. & Rautio, S. (2015) Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. United Press Global, Jyväskylä.
- Kananaja, A. & Ruuskanen, K. (2019) Selvityshenkilöiden ehdotuksen lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_ede_llytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y (luettu 14.4.2020)
- Kendrick, A. (2013) Relations, relationships and relatedness: residential child care and the family metaphor. Child & family social work, 18(1), 77–86.
- Kiili, J. & Moilanen, J. (2019) Lapset kansainvälisissä lastensuojelututkimuksissa: tutkimuseettinen näkökulma. Teoksessa Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Tutkimuseettisistä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 218, Helsinki, 35–57.

- Kivistö, J. & Hoikkala, S. (2014) Syntymäperheiden ja läheisverkoston kanssa työskentely sijoituksen aikana – nuorten näkökulma. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki. Saatavilla: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Nuorten_nakokulma.pdf (luettu 20.4.2020)
- Kohonen, I., Kuula-Luumi, A. & Spoof, S-K. (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Helsinki.
- Kuula, A. (2011) Tutkimuseettiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere.
- Kähkönen, P. (1991) Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 2/1991.
- Laakso, R. (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto, Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Saatavilla: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66529/978-951-44-7808-6.pdf?sequence=1> (luettu 4.3.2018)
- Laakso, R. (2018) Esineet huostaanotettujen lasten muutoissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Gaudeamus, Tallinna 2018, 103–127.
- Laakso, R. (2016) Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.): Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino, Tampere 2016, 157–187.
- Laakso, R. (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodeissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Vastapaino, Tampere 2012, 25–44.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>
- Lastensuojelu 2015. Suomen virallinen tilasto. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131625/Tr20_16.pdf?sequence=4 (luettu 4.1.2018)
- Lastensuojelu 2016. Tilastoraportti 43/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135628/Tr43_17_LASU.pdf?sequence=3 (luettu 16.1.2018)
- Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti 17/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5 (luettu 26.2.2020)
- Lastensuojelu 2018. Tilastoraportti 23/2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y (luettu 26.2.2020)
- Lastensuojelu 2019. Tilastoraportti 28/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y (luettu 2.7.2020)
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P4>

- Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuolto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto> (luettu 16.8.2020)
- Lastensuojelun käsikirja. Huostaanotto. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto> (luettu 16.8.2020)
- Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun asiantuntija-apu ja asiantuntijaryhmä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/lastensuojelun-asiantuntija-apu-ja-asiantuntijaryhma> (luettu 16.8.2020)
- Litmila, M. (2003) Näkökulmia perheeseen ja perhelainsäädännön muutostarpeisiin. Oikeus 2003 (32); 2: 119–135. Saatavilla: <https://www.edilex.fi/oikeus/3481.pdf> (luettu 9.5.2020)
- Luomanen, J. & Nikander, P. (2017) Haavoittuvat haastateltavat. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere 2017, 287–311.
- Luotonen, A.M. (2017) Perheen ydin ei ole ydinperhe – mutta mitä se sitten on? Perheyhteiskunta.fi-blogi. Saatavilla: <https://www.perheyhteiskunta.fi/2017/11/02/perheen-ydin-ei-ole-ydinperhe-mutta-mita-se-sitten-on/> (luettu 4.4.2020)
- McWey, L. M., Acock, A. & Porter, B. E. (2010) The impact of continued contact with biological parents upon the mental health of children in foster care. Children and youth services review, 32(10), 1338–1345.
- Mikkola, M. (2004) Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2004, 61–76.
- Munro, E. (2001) Empowering looked-after children. Child & family social work, 6(2), 129–137.
- Muukkonen, T. (2008) Lapsikeskeisyys sosiaalityön läpäisevänä periaatteena. Teoksessa Tiina Muukkonen (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17, Helsinki 2008, 145–162.
- Nieminen, L. (2010) Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 101, Helsinki 2010, 25–42.
- Notko, M. & Sevón E. (2018) Konfliktit lasten perhesuhteissa. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Gaudeamus, Tallinna 2018, 67–87.
- Nuorisolaki 1285/2016: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>
- Nätkin, R. (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Yliopistopaino Gaudeamus, Helsinki 2003, 16–38.
- Paajanen, P. (2007) Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 30/2007, Väestöliitto, Helsinki. Saatavilla: https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/17e2913a4f8690c9b245bbf100e051d7/1585390700/application/pdf/4952500/Perhebarometri%202007_web.pdf (luettu 28.3.2020)
- Perhehoitolaki 263/20.3.2015: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>

- Pirskanen, H. & Kallinen K. (2018) Jännitteisten vanhempi-lapsisuhteiden tunnesidokset. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Gaudeamus, Tallinna 2018, 241–257.
- Pirskanen, H. & Eerola, P. (2018) Johdanto: tunteet perhe- ja läheissuhteissa. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Gaudeamus, Tallinna 2018, 7–27.
- Puumala, E. & Kynsilehto, A. (2017) Turvapaikanhakijoiden ja paperittomien haastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere 2017, 309–326.
- Pösö, T. (2015) Adoptio ja perhehoito. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki 2015, 16–22.
- Pösö, T. (2016) Johdanto. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.): Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino, Tampere 2016, 7–30.
- Pösö, T. (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. Janus vol. 18 (4) 2010, 324–336. Saatavilla: <https://journal.fi/janus/article/view/50583/15324> (luettu 9.5.2020)
- Pösö, T. (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraali. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki University Press, Helsinki 2008, 93–107.
- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere 2017, 413–426.
- Reinikainen, S. (2009) Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviämisestä. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Yliopistopaino, Helsinki 2009. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19844/nuorisok.pdf?sequence> (luettu 9.5.2020)
- Ritala-Koskinen, A. (2018) Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Gaudeamus, Tallinna 2018, 77–102.
- Ritala-Koskinen, A. (2001) Mikä on lapsen perhe? – Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001, Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Helsinki. Saatavilla: <https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/c64ce1d590031b7384d044198c6c7787/1519728756/application/pdf/4248575/Mik%C3%A4%20on%20lapsen%20perhe%20sis%C3%A4sivut.pdf> (luettu 27.2.2018)
- Ritala-Koskinen, A. (2010) Perhe dokumentoinnin haasteena lastensuojelussa. Informaatiotutkimus, 29(3), Tampere.
- Ritala-Koskinen, A. (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Yliopistopaino Gaudeamus, Helsinki 2003, 121–139.
- Rotkirch, Anna (2007) Esipuhe. Teoksessa Pirjo, Paaajanen (toim.) Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 30/2007, Väestöliitto, Helsinki, 3–4.

- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2017) Haastatteluaineistoon litterointi. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere 2017, 427–442.
- Rönkä, A. & Kinnunen, U. (2002) Johdanto. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.): Perhe ja vanhemmuus. Suomalaisen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2002, 4–11.
- Räty, T. (2004) Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2004, 85–104.
- Saastamoinen, K. (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Schmitt, S. A., Pratt, M. E. & Lipscomb, S. T. (2017) Residential mobility predicts behavioral problems for children living in non-parental care during the transition to kindergarten. *Children and youth services review*, vol. 77, 101–109.
- Sen, R. & Broadhurst, K. (2011) Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks: A research review. *Child & family social work*, 16(3), 298–309.
- Sevón, E. & Notko, M. (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki University Press, Helsinki 2008, 13–26.
- Silvasti, T. (2014) Sisällönanalyysi. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Tammerprint Oy, Tampere 2014, 33–48.
- Sipilä, J. & Österbacka, E. (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtioneuvosto: Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/236880520_Enemman_ongelmien_ehkaysya_vahemman_korjailua (luettu 11.10.2017)
- Smart, C. (2007) *Personal life: new directions in sociological thinking*. Cambridge, Polity.
- Steckley, L. & Smith, M. (2011) Care ethics in residential child care: a different voice. *Julkaisussa Ethics and social welfare: Care ethics: New theories and applications - Part II*, 5(2), 181–195.
- Strandell, H. (2010) Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 101, Helsinki 2010, 92–112.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 29.6.2020]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/perh/2019/perh_2019_2020-05-22_tie_001_fi.html Terveys ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja.
- Terävä, J. & Böök, M. (2018) Tunteita ja tarinoita lapsiperheen arjesta. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Gaudeamus, Tallinna 2018, 89–107.
- Tulensalo, H. (2015) Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus, Tampereen yliopisto.

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2013) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, Hansaprint Oy, Vantaa.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Valkonen, L. (1995) Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonoorten vanhempisuhteet. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 52, Helsinki.
- Vanhanen, S. (2014) Kuka auttaisi meidän perhettä? Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä tukeminen ja jälleenyhdistäminen – kehittämishankkeen raportti. SOS-Lapsikylä ry. Saatavilla: https://www.sos-lapsikyla.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/Kuka_auttaisi_meidan_perhetta.pdf (luettu 28.4.2020)
- Vanschooland, F., Vanderfaeillien, J., Vanh Holen, F, De Maeyer, S. & Andries, C. Mental health of foster children: Do biological fathers matter? Child welfare, 91(6), 149–166.
- Vierula, T. (2016) Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.): Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino, Tampere 2016, 261–290.
- Virkki, J. (1994) Esipuhe. Teoksessa Juha Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikkö, WSOY, Juva 1994, 6–9.
- Ward, H. (2009) Patterns of instability: Moves within the care system, their reasons, context and consequences. Children and youth services review, 31(10), 1113–1118.
- Widmer, E. D., Castrén, A-M., Jallinoja, R. & Ketokivi, K. (2008) Introduction. Teoksessa Eric D. Widmer & Riitta Jallinoja (eds) Beyond the nuclear family: families in a configurational perspective. Peter Lang AG, Bern 2008, 1–10.
- Widmer, E. D. (2010) Family configurations. A structural approach to family diversity. Routledge, London.
- Wrede-Jäntti, M. (2019) Tutkijan suhde nuoreen tutkittavaan kasvokkain toteutetussa laadullisessa pitkäaikaistutkimuksessa. Teoksessa Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Tutkimuseettisistä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 218, Helsinki, 153–172.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS). Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>
- Zanoni, L., Warburton, W., Bussey, K. & McMaugh, A. (2014) Are all fathers in child protection families uncommitted, uninvolved and unable to change? Children and youth services review, vol. 41, 83–94.

LIITTEET

Liite 1

TUTKIMUSPYYNTÖ-SAATEKIRJE LASTENSUOJELULAITOKSEN JOHTAJILLE

Hei,

Olen Elena Kinnunen ja opiskelen sosiaalityötä Jyväskylän yliopistossa. Kirjoitan maisterintutkielmaa, jossa tutkin huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen 13 – 17-vuotiaiden nuorten ajatuksia ja kokemuksia perheestään ja perhesuhteistaan. Tarkoitukseni on tutkia perhesuhteiden ylläpitoa sekä perhesuhteissa tapahtuneita muutoksia nuoren huostaanoton ja sijoituksen aikana. Ohjaajana toimii yliopistonlehtori Johanna Kiili, yhteystietomme löytyvät kirjeen alaosasta.

Tutkielmaa varten tavoitteena on pyytää noin 7-10 nuorelta tarinoiden kirjoittamista sekä haastatella heitä. Haastattelut on tarkoitus järjestää lastensuojelulaitoksessa. Nauhoitan haastattelut nauhurille, säilytän nauhoitteet turvallisessa paikassa ja tuhoan ne tutkielman valmistumisen jälkeen. Mahdollisesti myös havainnoin nuoria, eli kirjaan ylös nuorten arjen tilanteissa käymiä keskusteluja ja kommentteja perhesuhteisiin liittyen. Tulen kysymään luvat tutkielmani toteuttamiselle myös nuorten sosiaalityöntekijöiltä ja vanhemmilta sekä nuorilta.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Käsittelen tutkimusaineistoa ehdottaman luottamuksellisesti. Kunnioitan nuorten ja heidän perheidensä sekä lastensuojelulaitoksen yksityisyyttä, kenenkään henkilöllisyys ei paljastu tutkimusraportistani.

Pyydän Sinulta, lastensuojelulaitoksen johtajalta, lupaa tutkielmani toteuttamiselle. Pyydän lupaa nuorten haastatteluihin ja niiden nauhoitukseen sekä tarinoiden kirjoittamiseen ja havainnointiin. Alapuolella on kohta, johon voitte allekirjoittaa suostumuksenne.

Annan suostumukseni tutkimukselle:

Pvm. ja allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Yhteystiedot:

Elena Kinnunen

yliopistonlehtori Johanna Kiili

(poistettu sähköpostiosoite ja puhelinnumero) (poistettu sähköpostiosoite ja puhelinnumero)

Liite 2

TUTKIMUSPYYNTÖ-SAATEKIRJE SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE

Hei,

Olen Elena Kinnunen ja opiskelen sosiaalityötä Jyväskylän yliopistossa. Kirjoitan maisterintutkielmaa, jossa tutkin huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen 13 – 17-vuotiaiden nuorten ajatuksia ja kokemuksia perheestään ja perhesuhteistaan. Tarkoitukseni on tutkia perhesuhteiden ylläpitoa sekä perhesuhteissa tapahtuneita muutoksia nuoren huostaanoton ja sijoituksen aikana. Ohjaajana toimii yliopistonlehtori Johanna Kiili, yhteystietomme löytyvät kirjeen alaosasta.

Tutkielmaa varten tavoitteena on pyytää noin 7-10 nuorelta tarinoiden kirjoittamista sekä haastatella heitä. Nauhoitan haastattelut nauhurille, säilytän nauhoitteet turvallisessa paikassa ja tuhoan ne tutkielman valmistumisen jälkeen. Mahdollisesti myös havainnoin nuoria, eli kirjaan ylös nuorten arjen tilanteissa käymiä keskusteluja ja kommentteja perhesuhteisiin liittyen. Olen kysynyt luvan tutkielmani toteuttamiselle lastensuojelulaitoksen johtajalta. Tulen kysymään luvat myös nuorten vanhemmilta sekä nuorilta.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Käsittelen tutkimusaineistoa ehdottaman luottamuksellisesti. Kunnioitan nuorten ja heidän perheidensä sekä lastensuojelulaitoksen yksityisyyttä, kenenkään henkilöllisyys ei paljastu tutkimusraportistani.

Pyydän Sinulta, nuoren asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä, lupaa tutkielmani toteuttamiselle. Pyydän lupaa nuoren haastatteluun ja sen nauhoitukseen sekä tarinan kirjoittamiseen ja havainnointiin. Alapuolella on kohta, johon voitte allekirjoittaa suostumuksenne.

Annan suostumukseni tutkimukselle:

Pvm. ja allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Yhteystiedot:

Elena Kinnunen

yliopistonlehtori Johanna Kiili

(poistettu sähköpostiosoite ja puhelinnumero) (poistettu sähköpostiosoite ja puhelinnumero)

Liite 3

TUTKIMUSPYYNTÖ-SAATEKIRJE NUORTEN VANHEMMILLE

Hei,

Olen Elena Kinnunen ja opiskelen sosiaalityötä Jyväskylän yliopistossa. Kirjoitan maisterintutkielmaa, jossa tutkin huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen 13 – 17-vuotiaiden nuorten ajatuksia ja kokemuksia perheestään ja perhesuhteistaan. Tavoitteena on tutkia nuorten ajatuksia perheestään ja perhesuhteiden ylläpidosta sekä perhesuhteissa tapahtuneita muutoksia huostaanoton ja sijoituksen aikana. Ohjaajana toimii yliopistonlehtori Johanna Kiili, yhteystietomme löytyvät kirjeen alaosasta.

Tarkoitukseni on pyytää nuorta kirjoittamaan minulle tarinan perheestään sekä haastatella häntä. Nauhoitan haastattelun nauhurille, säilytän nauhoitteen turvallisessa paikassa ja tuhoan sen tutkielman valmistumisen jälkeen. Mahdollisesti myös havainnoin nuorta, mikä tarkoittaa sitä, että kirjaan ylös hänen arjen tilanteissa käymiään keskusteluja ja kommentteja perhesuhteisiin liittyen. Olen kysynyt luvan tutkielmani toteuttamiselle lastensuojelulaitoksen johtajalta sekä lapsesi sosiaalityöntekijältä. Tulen kysymään luvan myös nuorelta.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Käsittelen tutkimusaineistoa ehdottaman luottamuksellisesti. Kunnioitan nuoren ja hänen perheensä sekä lastensuojelulaitoksen yksityisyyttä, kenenkään henkilöllisyys ei paljastu tutkimusraportistani. Nuorella on myös mahdollisuus keskustella haastattelun jälkeen lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kanssa, jos häntä jää mietityttämään haastattelussa keskustelemamme asiat.

Pyydän Sinulta, nuoren vanhemmalta, lupaa tutkielmani toteuttamiselle. Pyydän lupaa lapsesi haastatteluun ja sen nauhoitukseen sekä tarinan kirjoittamiseen ja havainnointiin. Alapuolella on kohta, johon voitte allekirjoittaa suostumuksenne.

Annan suostumukseni tutkimukselle:

Pvm. ja allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Yhteystiedot:

Elena Kinnunen

yliopistonlehtori Johanna Kiili

(poistettu sähköpostiosoite ja puhelinnumero) (poistettu sähköpostiosoite ja puhelinnumero)

Liite 4

TUTKIMUSPYYNTÖ-SAATEKIRJE NUORILLE

Hei,

Olen Elena ja opiskelen sosiaalityötä Jyväskylän yliopistossa. Kirjoitan tutkielmaa, jossa tutkin huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen 13 – 17- vuotiaiden nuorten ajatuksia ja kokemuksia perheestään ja perhesuhteistaan. Minua kiinnostaa esimerkiksi se, mitä ajattelet perheestäsi, millä tavalla pidätte yhteyttä ja ketkä ovat sinulle tärkeitä perheenjäseniä.

Tarkoitukseni on haastatella sinua ja pyytää sinua kirjoittamaan tarinan perheestäsi. Haastattelu järjestetään sijoituspaikassasi ja voimme yhdessä sopia sopivan ajankohdan haastattelulle. Tarjoan haastattelussa pientä purtavaa sinulle. Nauhoitan haastattelun nauhurille, jotta muistaisin, mitä puhuimme haastattelussa. Säilytän nauhoitteen turvallisessa paikassa ja tuhoan sen myöhemmin. Mahdollisesti myös havainnoin sinua, mikä tarkoittaa sitä, että kirjaan ylös arjen tilanteissa käymiäsi keskusteluja ja kommentteja perhesuhteisiisi liittyen. Tutkimukseen on osallistumassa muitakin nuoria, jotka elävät samankaltaisessa tilanteessa kuin sinä. Arvon osallistujien kesken leffalipun.

Olen kysynyt luvan tutkielmani toteuttamiselle vanhemmaltasi ja sosiaalityöntekijältäsi sekä sijoituspaikaltasi. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Käsittelen tutkimusaineistoa ehdottaman luottamuksellisesti, mikä tarkoittaa sitä, että nimesi ei paljastu tutkimusraportistani. Sinua ei voida tunnistaa siitä muidenkaan tietojen perusteella. Haastattelun jälkeen sinulla on myös mahdollisuus keskustella lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kanssa, jos sinua jää mietityttämään haastattelussa keskustelemamme asiat. Jos sinulla on jotain kysyttävää tutkimukseen liittyen, voit ottaa yhteyttä sähköpostitse minuun sekä ohjaajaani Johannaan. Yhteystietomme löytyvät kirjeen alaosasta.

Olisi mukava, jos osallistuisit tutkimukseen. Jos haluat osallistua, voit kirjoittaa nimesi ja nimenselvennyksesi alapuolelle.

Suostun osallistumaan tutkimukseen: _____

Nimenselvennys: _____

Yhteystiedot:

Elena Kinnunen

(poistettu sähköpostiosoite)

yliopistonlehtori Johanna Kiili

(poistettu sähköpostiosoite)

Liite 5

TEEMAHAASTATTELURUNKO

TAUSTATIEDOT

Nimi:

Sukupuoli:

Ikä huostaanotettaessa ja sijoitettaessa:

Ikä nyt:

Sijoituksen syy(t):

Aiemmat sijoitukset:

PERHE JA PERHESUHTEET

Ketä perheeseesi kuuluu? Millainen perhe sinulla on? Voit itse määritellä perheesi ja perhesuhteesi.

Ketkä ovat sinulle tärkeitä, merkityksellisiä ja läheisiä ihmisiä?

Sukulaiset, lemmikit, ystävät, muut tärkeä/läheiset ihmissuhteet, parisuhde?

Millainen suhde sinulla on biologisiin vanhempaasi/vanhempiisi?

Millainen suhde sinulla on sisaresi/sisarustesi kanssa?

Millainen suhde muihin tärkeisiin ja läheisiin (perheeseen kuuluviin) ihmisiin?

Millainen merkitys perheelläsi ja perhesuhteilläsi on sinulle?

PERHESUHTEIDEN YLLÄPITO: YHTEYDENPITO JA TAPAAMINEN

Miten pidät yhteyttä perheeseesi?

Tapaatko perhettäsi? Ketä yleensä tapaavat (vanhemmat, sisarukset, muut itselle tärkeä ja läheiset ihmissuhteet)?

Miten usein ja missä yleensä tapaatte? Vierailivatko he sijoituspaikassasi? Käytkö sinä heidän luonaan?

Soitteletko ja/tai viestitteletkö perheesi kanssa? Kuinka usein?

Pidättekö jotenkin muuten yhteyttä?

Kenen aloitteesta yhteydenpito tapahtuu?

Miten koet yhdenpidon onnistuvan/onnistuneen ja toteutuvan/toteutuneen huostaanoton ja sijoituksen aikana?

Onko yhteydenpidossa tapahtunut muutoksia huostaanoton ja sijoituksen aikana? (Onko yhteyden pitäminen esim. lisääntynyt tai vähentynyt?) Jos on, niin mistä syystä?

Saatko perheeltäsi tukea? Millaista tukea? Millaista tukea olisit kaivanut saavasi heiltä?

Kuinka hyvin vanhemmat/sisarukset tietävät sinusta ja sinun elämästäsi

lastensuojelulaitoksessa? Mitä he tietävät? Onko jotain, mitä he eivät tiedä tai et halua heidän tietävän? Onko jotain, mitä heidän tulisi tietää?

Kerrotko heille kuulumisistasi ja elämästäsi lastensuojelulaitoksessa? Ovatko he kiinnostuneita asioistasi?

Miten sijoituspaikkasi tukee yhteydenpitoa perheeseesi? Onko yhteydenpitoa rajoitettu jollakin tavalla? Miten? Miksi?

Oletko pystynyt vaikuttamaan siihen, kuinka usein tapaat perhettäsi/läheisiäsi?

Miltä yhteydenpito tuntuu? Onko se esim. vaikeaa/helppoa tai mieluista/epämieluista?

Onko sinulle jotain toiveita yhteydenpidon suhteen? Millaisia? Miten haluaisit olla

yhteydessä perheesi kanssa? Kaipaako joitain muutoksia yhteydenpidon suhteen?

Millaisia muutoksia?

MUUTOKSET PERHESUHTEISSA

Millainen tilanne perheessäsi oli ennen huostaanottoa ja sijoitusta?

Millainen suhde sinulla oli vanhempaasi/vanhempiisi ennen huostaanottoja ja sijoitusta?

Entä sisaruksiin?

Millainen suhde sinulla on heidän kanssaan tällä hetkellä?

Onko perheessäsi tapahtunut muutoksia huostaanoton jälkeen ja sijoituksen aikana? Jos on, niin millaisia?

Onko perhesuhteissasi tapahtunut muutoksia huostaanoton jälkeen ja sijoituksen aikana?

Jos on, niin millaisia?

Jos muutoksia on tapahtunut, mistä arvelet niiden johtuneen?

LOPUKSI

Millaisia ajatuksia sinulla on tulevaisuuden suhteen?

Haluaisitko vielä kertoa jotain? Onko sinulla jotain kysyttävää?
Miltä haastattelu tuntui?

Liite 6

KIRJOITELMAN OHJEISTUS JA APUKYSYMYKSET

Pyydän sinua kirjoittamaan minulle perheestäsi ja perhesuhteistasi. Sinulla on vapaus kirjoittaa niin kuin itse haluat. Voit esimerkiksi jatkaa kirjoittamista haastattelussa läpi käydyistä asioista tai kirjoittaa jostain muusta liittyen kuitenkin perheeseesi. Olen muodostanut muutamia apukysymyksiä, joita voit halutessasi hyödyntää kirjoittaessasi:

Ketkä ovat sinulle tärkeitä ja läheisiä ihmisiä? Ketä perheeseesi kuuluu? Mitä perhe merkitsee sinulle? Saatko perheeltäsi tukea? Millaista apua ja tukea saat ja olet saanut perheeltäsi? Miten vietätte aikaa perheesi kanssa? Mitä teette yhdessä?

Kirjoittamasi tekstin muoto ja pituus on vapaa. Toiveenani kuitenkin on, että teksti olisi vähintään yhden (1) sivun mittainen. Kirjoitathan selkeällä käsialalla.